

TC
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

BARACK OBAMA DÖNEMİ AMERİKA
BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN ORTA DOĞU
POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Necmiye TUTAR

İZMİR

ÖZET
BARACK OBAMA DÖNEMİ AMERİKA BİRLEŞİK
DEVLETLERİ'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI
F.NECMİYE TUTAR
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

2009 yılında başkanlığı George Bush'tan devralan Obama, ilk iş olarak Amerika'nın dünyada "sarsılmış" imajını düzeltmek için hazırlık çalışmaları yapmış ve değişim yanlısı olarak başkanlığı devralmıştır. Anakra ve Kahire'de yaptığı konuşmalar ile Orta Doğu konusundaki değişim yanlısı politikalarının ilk temelini atmıştır. Obama "yumuşak güç" politikasına dayalı doktrinler geliştirmiştir. Bu çalışmanın amacı, Obama'nın kendi geliştirdiği doktrinler çerçevesinde Orta Doğu'da meydana gelen olayları ele alış biçimini incelemektir.

ABD'nin genel olarak Orta Doğu politikası, önemi ve özelde de bölgesel müttefikleri ile geliştirdiği işbirlikleri ve barışı sağlamak için müttefiki olmayan diğer unsurlarla (İran, Suriye ve Taliban) ilişkilerinin analizi yapılmıştır. Obama döneminde gerçekleşen "Arap Baharı"nda izlenen politikalar incelenmiştir. Obama yönetimi, Bush döneminden farklı olarak olayları öncelikle diplomatik yollarla çözmeyi tercih etmiş; mümkün olmayan durumlarda ise NATO, BM gibi çok uluslu örgütlerin onayı ile çözüm yolu arayışına gitmiştir. İster yumuşak güç kullanılsın isterse de sert güç, ABD'nin çıkarları doğrultusunda hareket edilen tek bir politikanın, iktidara gelen parti ya da başkan gözetmeden uygulandığı tezi öne sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Amerika Birleşik Devletleri, Obama, Arap Baharı

ABSTRACT

BARACK OBAMA PERIOD MIDDLE EAST POLITICS OF UNITED STATES OF AMERICA

F.NECMİYE TUTAR

Izmir Kâtip Çelebi University

Social Sciences Institutes

Department of International Relations

Obama, successor of George Bush by 2009, prepared himself for reorganization of USA's "destroyed image" in the World as his primary act and took over the Presidency as a reformist. Ankara and Cairo Speeches indicated his trend on reformist politics in the Middle East. Obama developed doctrines based on "soft power". The purpose of this thesis is how Obama handles Middle East affairs within the scope of his doctrines.

An analysis was made on USA's general Middle East Politics, important and specific collaborations with regional allies, and relationships with other factors (Iran, Syria, and Taliban). Further, "Arab Spring" politics in Obama's period was investigated. Obama's administration preferred to solve problems in diplomatic ways in contrast to Bush administration and in insoluble cases the administration tried to find a solution with international organizations such as NATO and UN. Whether hard power or soft power administered, administers, independent of party of presidents, have been acted according to US interests as sole politics and this conclusion was postulated as the main idea of my thesis.

Key Words: Middle East, United States of Amerika, Barack Obama, Arab Spring.

İÇİNDEKİLER

Tez Onay Sayfası	II
Yemin Metni	III
Özet	IV
Abstract	V
İçindekiler	VI
Kısaltmalar	X
Önsöz	XIV
Giriş	1
I.BÖLÜM.....	14
ORTA DOĞUNUN ABD İÇİN ÖNEMİ VE	14
OBAMA ÖNCESİ ABD	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
1. Geçmişten Günümüze Doktrinlerle ABD'nin Orta Doğu Politikaları	14
2. ABD'nin Orta Doğu Politikasında Öne Çıkan Faktörler.....	20
2.1. Petrol.....	21
2.2. İsrail- Filistin Sorunu.....	29
2.3. Arap Milliyetçiliği	33
2.4. İslam	37
3. Obama Öncesi ABD	46
3.1. Irak-Kuveyt Krizi (1990-1991)	46
3.2. W. Bush'un Başkanlığı ve 11 Eylül 2001 Olayı	48
3.3. Afganistan.....	53
II BÖLÜM	55
OBAMA'NIN I. DÖNEMİ.....	56
1. Başkanlık Öncesi Dönemde Barack Obama.....	56
1.2. Obama'nın Başkan Seçilmesi	57

1.3. Seçim Süreci	57
1.4.Öngörü ve Obama Doktrinleri	59
1.5. Dış Politikada restorasyon: İmaj Yenileme ve Yumuşak Güç	61
1.6. Türkiye ve Mısır Ziyaretleri	70
1.7. Obama ve Afganistan	78
1.8. Obama ve Libya Krizi	83
2. 2011 Arap Baharı ve Obama Politikası	90
2.1 Arap Baharını Hazırlayan Koşullar	90
2.2. Aksiyonsuz Sosyal Hareket Teorisi.....	94
2.3. Arap Baharı Karşısında ABD'nin Politikası	99
III. BÖLÜM	105
OBAMANIN İKİNCİ DÖNEMİ	105
1. Obaman'nın 2008 ve 2012 Seçimleri Hata!	Yer işareti
tanımlanmamış.	
2.1. 2008 Seçimlerinin Değerlendirilmesi Hata!	Yer işareti
tanımlanmamış.	
2.2. 2012 Seçimlerinin Değerlendirilmesi Hata!	Yer işareti
tanımlanmamış.	
Orta Doğu'da Kararlı Ortak: Mısır	105
3. Obama ve İran.....	114
3.1. Obama Öncesi İran ve ABD İlişkileri	115
3.2. Orta Doğu'da Yeni Bir Ortak: İran.....	119
4.Obama ve Irak.....	133
5. Obama ve Suriye.....	135
6. İran'ın Hamas ve Hizbullah Desteği; İsrail	124
7. Hamas	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
8. Hizbullah.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

9. Orta Doğudaki Kilit Faktör İran ve Türkiye **Hata!** **Yer** **işareti**
tanımlanmamış.

10.Obama'nın 2. Döneminde Afganistan ve Pakistan Politikaları 128
SONUÇ 138

HARİTA VE GRAFİKLER

Harita 1: ABD'nin ham petrol üretimi ve ihracatı.

Harita 2: Filistin-İsrail İlişkilerinde Ülkelerin Toprak Bütünlüğündeki Değişimler.

Harita 3: Libya Kabileler Haritası

Harita 4: Obama Başkanlık Seçimleri 2008 (üst harita) ve 2012 (alt harita) Halk Oyları Karşılaştırması. Obama'nın kazandığı (%50'den fazla oy aldığı eyaletler

Harita 5: ABD'nin Mısır'a 1946-2011 Yılları Arasında Tahsis ettiği (üst) ve Ödediği (alt) Yardımlar.

Harita 6: İran'ın Orta Doğu'daki Konumu ve Komşu Yakındoğu Ülkeleri.

Harita 7: Güney Asya Bölgesinde Yer Alan İki Kritik Ülke, Afganistan ve Pakistan, Orta Doğu'ya Fiziksel Olarak Yakınlığı

Harita 8: Orta Doğu haritası

Grafik 1: Çıkarılmayı bekleyen petrol rezervleri.

Grafik 2: ABD Petrol Rezervlerinin Yıllık Üretime Oranı.

Grafik 3: Thomas R. McCabe İslam ve Alt kümeleri Modeli; Cihat, Militan, Selefilik, Politik İslam.

Grafik 4: Amerika'ya IŞİD' e Karşı Operasyonlarından Dolayı Verilen Destek.

Grafik 5: 23 Temmuz 2009 Pew Research Center Raporu.

Grafik 6: NATO Üyeleri Arasında ABD Üzerine Anket Çalışması

Grafik 7: A. Seçiciler kurulu (Electoral) Oyları, B. Halk (Popular) Oyları (National Journal 2012 Election Results; CNN 2012 Election Center).

Grafik 8: ABD'nin 2001-2014 Yılları Arasında Mısır'a Mali Yardımı

Grafik 9: Arap Baharı Öncesi ve Müteakip Yıllarda ABD Tarafından Mısır'a Aktarılan Yardımların Dağıldığı Sektörler.

Grafik 10: ABD'nin Askeri ve Ekonomik Yardımlarında Mısır'ın Sıralaması
Charts are from USAID's "Foreign Assistance Fast Facts."

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı
BM	: Birleşmiş Milletler
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
AIPAC	: Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesidir
AB	: Avrupa Birliği
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
TMKF	: Terörle Mücadele Küresel Formu
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
IAEA	: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın
UNSCOM	: Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
CIA	: Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı
THK	: Temel Halk Kongreleri
GHK	: Genel Halk Komitesi
NIAC	: Ulusal İran Amerikan Konseyi
SPR	: Stratejik Petrol Rezervleri
CISADA	: Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment

ÖNSÖZ

Amerika Birleşik Devletlerinin Orta Doğu politikası mevzu olduğunda başkandan başkana, partiden partiye değişmeyen bir çizgisinin var olduğunu gözden kaçmaz. Çalışmama başlayıp yoğunlaştığımda bu görüş ile sık sık karşı karşıya kaldım. ABD'nin Orta Doğu coğrafyası ile olan ilişkisinde ekonomik çıkarları ve ABD halkının güvenliği belirleyeci olmuştur. Bu bağlamda Orta Doğu Politikasını belirleyen baş politika petrol ve İsrail yer almaktadır.

Bu çalışmada demokratların “değişim” rüzgarı olan Barack Obama döneminin Orta Doğu'ya yönelik yaklaşım farklılıkları sonuçları ile birlikte ele alınmıştır. W.Bush “ya bizdensiniz ya teröristlerden” diyerek ayırım yaparken Obama tam tersi “birleştirici” bir söylemle politikasını belirlemiştir. Farklı bir doktrin ile göreve başlayan Obama'nın İran, Irak, İsrail, Filistin, Libya, Mısır, Suriye ve Afganistan başta olmak üzere bölge ülkelerine yönelik stratejileri incelenmiştir. Ayrıca Orta Doğu'nun içinde bulunduğu bu karmaşık süreçte bölgenin geleceğini etkileyen olaylardan Arap Baharı'nın Başkan Obama yaklaşımı ile analizi yapılmıştır.

Bu tez konusunu belirlememde ve çalışmalarım esnasında, her türlü yönlendirme ve desteğini benden esirgemeyen, deneyimleriyle bana yol gösteren saygı değer hocam Doç. Dr Bülent Uludağ'a,

Tez çalışmam boyunca pozitif enerjisi ile çalışma azmimi kamçılaman bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen Dr. Haktan Birsnel'e ve yüksek lisans eğitimim boyunca derslerinden istifade etme fırsatı bulduğum değerli İzmir Katip Çelebi Üniversitesi öğretim üyelerine,

Tüm hayatımda olduğu gibi bu tezin oluşmasında da bana her türlü desteği

gösteren sevgili eşim Prof. Dr. Yusuf Tutar'a ve sabırlarından dolayı oğullarıma en içten saygı ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

GİRİŞ

ABD'nin (Amerika Birleşik Devletleri) dış politikası tamamen ülkenin ulusal çıkarları Amerikan halkının güvenliğine göre şekillenmektedir. Orta Doğu'da egemen unsurların en başında gelen İngiltere, İkinci Dünya Savaşı ile siyasi arenada yerini ABD'ye bırakmış ve o tarihten sonra ABD bölgede hâkim güç olarak kalmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası Sovyetler Birliği'nin tarih sahnesinden çekilmesi ile tek Süper Güç olan ABD dış politikasını artık yeni oluşan koşullara göre belirlemeye başlamıştır. Sovyetlerin dağılmasının ardından George Bush'un "yeni dünya düzeni" ile ABD'nin çıkarlarına hizmet eden politikalar ile Orta Doğu'da kendi yol haritasını belirlemiştir.

George W. Bush Başkan seçildikten kısa bir süre sonra 11 Eylül saldırısı ile karşı karşıya kalmış ve o güne kadar bölge Orta Doğu ülkelerini sadece olumsuz eleştiren ancak hiçbir çözüm politikası üretmeyen W. Bush "ya bizdensiniz ya da teröristlerden" diyerek kutuplaştırıcı söylem geliştirerek haydut devlet statüsüne koyduğu Irak, İran ve Suriye'ye yönelik bir stratejisi olmamasından dolayı El Kaide'ye destek olduğunu düşündüğü Afganistan ile yola çıkmıştır. Bunu yaparken "haçlı seferleri" ifadesini kullanarak Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında kesin bir ayrıma sebep olmuştur. Bush'un sebep olduğu Amerikan imajının dünyada kötü algılanmasının doruğa çıkmasına sebep olmuştur. Bu süreçte Afganistan ve Irak Savaşları terör ile savaşıyan ABD'nin İslam ülkeleri ile karşı karşıya gelmesi algısının oluşmasına sebep olmuştur.

Kasım 2008 seçimlerinden zaferle çıkan Obama, 2009 yılı başlarında devraldığı ABD Başkanlığı'nda çözmesi gereken en önemli sorunun W Bush

Döneminin ulusal ve uluslararası etkisi Obama'ya miras kalmış, sarsılmış ABD imajının düzeltilmesinde değişim sloganı ile başkanlık koltuğuna oturmuştur. Hıristiyan ve Müslüman arasındaki ilişkilerde değişim, Irak işgaliyle krize giren ABD'de finansal değişim, insan haklarında değişim, Uluslararası terör anlayışında ve mücadele yöntemlerinde değişim sloganıyla ABD ilk siyahi lider olarak rotasını belirlemiştir. Değişim için ilk adımlar Obama'nın politik düşüncelerini özetleyen ve birbirine çok benzeyen Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) ve Kahire konuşmaları ile atılmıştır.

4 Temmuz 1776'da bağımsızlığını ilan eden ABD İkinci Dünya Savaşı'na kadar uluslararası arenada barışçıl bir politika sürdürmüş daha çok kendi sorunları ile ilgilenip ülke kalkınması, sosyal refahın artması, eğitim ve ekonominin iyileştirilmesi konularında çalışmalarını yürütmüştür. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile süper güç yolunda yer almaya başlayan ABD, ilerleyen zamanlarda İngiltere'nin yerini almıştır. ABD'nin bu yenin pozisyonu kaotik bir bölge olan Orta Doğu'da aktif bir rol oynamasına neden olmuştur.

ABD'nin Orta Doğu politikası incelerken, ABD'yi bölgeye iten en büyük sebep petrol ve ülkenin ekonomik çıkarları olmuştur. Orta Doğu petrolünün ABD'nin belirlediği fiyatlarda düzenli olarak sevkinin sağlanması ve üretici ülkeler üzerine hegemonya kurulması stratejisi güdülmüştür.

ABD'yi Orta Doğu'ya iten bir diğer faktör ise Sovyetler Birliği olmuştur. Petrol rezervlerinin %57'lik kısmı Orta Doğu'da bulunmaktadır.¹ Bu özel enerji kaynağı enerji ihtiyacı olan diğer ülkelerinde ilgisini çektiği için özellikle Soğuk Savaş sırasında diğer Süper Güç Sovyetler Birliği ABD'nin rakibi olmuş ve her iki gücün politikaları sürekli çatışmıştır. Dolayısı ile Sovyetler Birliği'nin komünizmi, ABD'nin demokrasi politikaları Orta Doğu'daki olayları şekillendirmiştir. İki Süper Güç birbirlerini engellemek için farklı devletlerle ittifak kurmuşlar ve silahlanmaya gitmişlerdir. İran-İrak Savaşı'nın en temel sebebi bu düşmanlık ve Süper Güç'lerin üstünlük savaşlarından biridir.

Orta Doğu politikasında belirleyici etmenlerden biri de Arap coğrafyasında bir Yahudi devleti olarak kurulan İsrail'in güvenliğinin sağlanması olmuştur. İsrail'i

¹ <http://energy.gov/maps/us-crude-oil-production-surpasses-net-imports> (erişim tarihi:20.12.2015)

destekleyen ABD Arap-İslam Dünyasını çoğu zaman karşısına almış ve özellikle Başkan Bush döneminde zirve yapan bu politikalar ABD'ye tepkilere, saldırılara ve imajının zedelenmesine yol açmıştır. ²

Bu süreçler ABD'nin Orta Doğu merkezli birçok siyasi konuda baş aktör olmasına sebep olmuş ve ABD bu siyasi arenada her zaman kendi çıkarlarını korumak ve stratejik planlar çizmek için bu konular içerisinde yer almaya devam etmiş ve edecektir de.

ABD Arap-İsrail çatışmasında üç unsuru karşısına almaktan çekinmiştir.

1. Orta Doğu petrolüne erişiminin sınırlanması-engellenmesi;
2. Diğer ülkelerin bölgede hâkimiyet kurması;
3. Yahudi lobisinin siyasi ve finans desteği.

Bu üç unsurdan maksimum şekilde ve sürekli yararlanmak tüm ABD başkanlarının Orta Doğu politikalarına yön veren unsurlar olmuştur.

İstikrarsız bir Orta Doğu her zaman petrole erişimi zorlaştıracığı için bölgede istikrarın artırılması ABD için önemli bir noktadır. Orta Doğu'da oluşmaya başlayan ABD kaynaklı ya da farklı sebeplerden dolayı bölgede gelişen anti-Amerikan eğilimler ABD'nin en büyük sorunlardan birisi haline gelmiştir. ABD'nin İsrail yanlısı tutumu Orta Doğu istikrarında elini bağlayan konulardan birisidir: İsrail'in İslam ülkelerine yani Arap Dünyası'na karşı izlediği düşmanca politikalar Orta Doğu'yu daha da istikrarsızlığa itmiştir. ABD'de var olan etkin İsrail lobisi, ABD'nin İsrail desteğini sadece iç politika meselesi görmeyip aynı zamanda dış politikası olarak şekillendirmeye devam etmektedir. ³

İsrail, ABD desteği için tüm imkânlarını seferber etmektedir. İsrail, Mısır-Ürdün-Suriye ve asker-silah ile katkıda bulunan Irak, Suudi Arabistan, Sudan, Tunus, Fas ve Cezayir ile tarihe Altı Gün savaşları olarak geçen

2 Tuğçe Ersoy Öztürk, "ABD'nin Yumuşak Güç Kullanımı: Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası" http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1102/barack_obama_imaji_uzerinden_amerikan_dis_politikasinin_yeniden_insasi (erişim tarihi:20.11.2015)

3 Fawaz A. Gerges, *The Obama Approach to the Middle East: The end of America's Moment*, International Affairs 89:2, 2013, s.315.

müdahale ile Orta Doğu'da etkin bir güç olduğunu göstermiştir.⁴ ABD, Soğuk Savaş döneminde İsrail'i Sovyetler Birliği'ne karşı stratejik ittifak olarak görmüş bu durum Soğuk Savaş'ın bitmesi ile de sona erecek gibi görünse de 1991 yılındaki Körfez Savaşı, İsrail'in önemini canlandırmıştır. Bu kritik süreçte dahi ABD İslam Dünyası'nı karşısına almamak için İsrail üslerini ve askerlerini savaşa dahil etmemiştir.⁵

İsrail 11 Eylül saldırıları ile değişen siyasal-iktisadi hayatı kullanarak teröre karşı mücadele adı altında ABD'nin desteğini arkasına almak istemiştir. İsrail'in savı aynı terör grupları ve bu grupları destekleyen ülkeler ABD ve İsrail'in ortak düşmanıydı. Bu sav ile İsrail ABD-İslam Dünyası ilişkilerinde sorun olmadığını savunmuştur.⁶ Bu sav 11 Eylül sonrası İsrail ile ABD'nin George W. Bush Başkanlığında Orta Doğu'da saldırgan ve yanlı politikalar izlemelerini ateşlemiştir. Irak'ta yaşanan başarısızlık, 11 Eylül sonrası sert ABD politikaları, İsrail-ABD ittifakı anti-Amerikan düşünceleri aynı oranda ateşlemiştir. İmaj zedelenmesine yol açan bu süreç Obama'nın Başkanlığı dönemine denk gelmiştir. Obama, ülkesinin enerji ihtiyacını garanti altına almak için ABD'nin Orta Doğu politikasını revize etme ihtiyacını hissetmiştir. Obama anti-Amerikan politikalarını engellemek, Arap-İslam Dünyası ile iyi ilişkiler içine girmek için İsrail'in 11 Eylül sonrası izlediği ortak düşman politikasına benzer bir sav ile yola çıkmıştır: ABD refah ve barış istiyor, bu amaç için dünya devletleri beraber çalışmalı. ABD'de diğer ülkeler gibi hatalar yapmakta fakat bunların düzeltilmesi için uzlaşma sağlanmalı böylelikle Dünya yaşanabilir olacaktır.

Bu tezde Başkan Obama'nın başkanlığı süresince Orta Doğu üzerinde uyguladığı politikalar ortaya konmaya çalışılmıştır. Şu ana kadar Obama Orta Doğu politikasında bölge ülkelerine düzenlediği askeri operasyonlardaki yönetsel farklılıklarla belirleyici olmuştur. Kasım 2016'da düzenlenecek seçimlerde Obama'nın Bügüne kadar başlattığı İranla Nükleer Anlaşma, (Irak İslam Şam Devleti) IŞİD'le mücadele stratejisi, Suriye politikası, Rusya'yla ilişkiler petrol ve

4 John J. Mearsheimer, S. Walt, *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, Çev.Elif Ocak, İstanbul, Profil Yayınları, 2007, s.60.

5 Mearsheimer, a.g.k, s.69.

6 Mearsheimer, a.g.k, s.72.

doğalgaz fiyatları Obama'nın kendisinden sonra gelecek Amerikan Başkanı'na mirası olacaktır.

ABD, geçmişte olduğu gibi bugün de hala etkin bir güçtür ve uzun vadede ise Rusya, Çin, Hindistan gibi uluslararası aktörlerin etkinliklerini arttıracığı beklenmelidir. ABD, bu süreç boyunca aktörleri dengelemek suretiyle kendi gücüne eriştirmemeye çalışacaktır ve bunu da yeni dönemde yumuşak güç unsurlarını kullanarak gerçekleştirdiği görülmüştür.

I.BÖLÜM

1. ABD’NİN ORTA DOĞU POLİTİKALARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Tarihsel süreçte birçok medeniyeti barındıran günümüze kadar birçok değişim gösteren, bugün ise tüm dünyanın “Orta Doğu” diye adlandırdığı bu topraklar neresidir? Literatürde kesin olarak coğrafi sınırları çizilmiş Orta Doğu diye bir bölge bulunmamaktadır. Tamamen siyasi bir terim olarak ortaya çıkmış ve bölgede yaşanan siyasi olaylara göre de zaman içerisinde sınırları değişkenlik göstermiştir. Soğuk Savaş Dönemi Orta Doğusu ile 2000’li yılların Orta Doğusu farklılıklar göstermektedir. SSCB’nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) dağılmasıyla gelişen siyasi dengelerle Kafkasya bölgesi de Orta Doğu sınırlarına dahil edildiği görülmektedir

Literatürde ise Orta Doğu kavramı 20. Yüzyılın başlarında ilk defa Alfred Thayer Mahan’nın, National Review adlı dergide yayınlanan “The Persian Gulf and International Relations” adlı makalesinde kullanılmıştır⁷. O dönemde ulus-devlet yapılarının ortaya çıktığı ve İngiliz odaklı bir dünya coğrafyasının o bölge için verdiği jeopolitik bir addır. Orta Doğu’nun sınırları devamlı değişkenlik gösteren Orta Doğunun dinamiklerinden dolayı belirlemek kolay olmamaktadır. Ama en bilinen coğrafi tasviri şöyledir: Türkiye ile İran arasındaki bölge, Arap yarımadası ile Afrika’nın Mısır kıyılarına kadar uzanan alan Orta Doğu diye adlandırılabilir.

Dünya tarihinde yakın bir geçmişe sahip olan ABD, kısa süre içerisinde büyük ve güçlü bir ülke haline gelmiştir. Farklı kültürlerin, dillerin, etniklerin ve ırkların bir araya gelmesiyle oluşmuş bir millete, farklı bir coğrafyaya, kendine özgü oluşturduğu değerlere ve siyasal bir sisteme sahip olan bu büyük devlet, güçlü bir

⁷ Mehmet Bülent Uludağ, *Dünya Siyasi Tarihi*, Kriter Yayın, İstanbul, 2011, s.251.

birliktelik oluşturarak 20. Yüzyılda dünyaya hakim bir güç olmuştur. Coğrafi olarak dış tehditlerden uzak olması ve kurulduğundan itibaren güçlü seçilmiş bir devlet inancına sahip olması her daim ülkeyi güçlü kılmıştır.

ABD 50 federe devletten oluşmuş federal bir devlet yapısına sahiptir. Dış ilişkiler, dış ticaret gibi konular federal devletin yetkisinde iken sağlık, güvenlik, eğitim gibi konularda federe devletin yetkisindedir. Başkanın 4 yıllık süreyle halk tarafından seçildiği Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkede, Amerika'nın Devlet Başkanı ayrı bir öneme sahiptir. Cumhuriyetçi ve Demokrat Parti olmak üzere iki partili bir sistemin olduğu bu ülkede başkan bu iki partiden birinden seçilir. Genel olarak değerlendirdiğimizde Cumhuriyetçilerin daha muhafazakâr, demokratların ise daha ılımlı politikaya sahip oldukları görülmektedir.

ABD tarihine şöyle bir bakıldığında her başkanın kendi adına ait bir doktrine sahip olduğu görülür ve bu doktrinler dönemin başkanının belirlediği iç ve dış politikalarından oluşur. ABD'de bir dış politikanın oluşturulmasındaki karar Başkana ait olup onun öneri ve görüşleri doğrultusunda hareket edildiğinden Başkanların doktrinleri temel unsur olarak ele alınır. Genel olarak ABD dış politikası kendisini doktrinlerle göstermiş ve onlarla da pekiştirmiştir.

ABD devletinin kuruluşundan bu yana ortaya çıkan başkanların ister cumhuriyetçi isterse de demokrat olsun her zaman ülkenin yayılcı politikasını ve çıkarlarını savunan doktrinler çıkardıklarını görülmüştür⁸. Örneğin Eisenhower ve Carter Doktrinlerine baktığımızda sahip olduğu iki başkan da farklı dünya görüşlerine sahip olmalarına, farklı iki kanattan gelmelerine rağmen Amerikanın çıkarlarını her zaman ön plan da tutan politikalar yürüttükleri görülmüştür.

Soğuk Savaş sonrası ABD'de dış politika daha öne çıkmış ve bu alanda çok çeşitli doktrinler de üretilmeye başlanmıştır. Amerika'nın özellikle Orta Doğu ile ilgili dış politikasını belirleyen doktrinleri ve ABD'nin Dış politikası ile arasındaki ilişkiyi daha iyi analiz etmek adına birkaç doktrin incelenebilir.

1823 yılında Başkan James Monroe'nin Kongreye yolladığı bir mesaj Monroe Doktrini adını almış ve Amerikan dış politikasını yüzyıl boyunca belirlemiştir. Bu doktrine göre ABD, kıta-dışı meselelere askeri ve siyasi olarak müdahil olmayacak,

⁸ Janice J. Terry, "Orta Doğu'da Amerikan Dış Politikası Lobiler ve Özel Çıkar Grupların Rolü", ASEM, 2013, s.9.

buna karşın Amerika kıtalarına (kuzey ve güney) kıta-dışı müdahalelere karşı çıkacaktı. Bunun bir başka ifadesi Avrupalı devletlerin Amerika kıtalarındaki sömürgeci oluşumlarına karşı çıkmak oluyordu.⁹ Bu doktrinin ilan edildiği sıralarda Amerikalı Protestan misyonerler Orta Doğu'ya yönelerek kısa zamanda birçok kilise ve okul açmak yoluyla önemli başarılar elde etmişlerdir. Tabi ki bu Arap Milliyetçiliği üzerine büyük bir kültürel etki yaratmış ve ilk olarak Amerikan Protestan Okulları müfredatlarında Arapça ve Arapların tarihi üzerine vurguda kendini göstermiş ve ardından da Amerikan hükümeti bölgeye yönelmeye başlamıştır.¹⁰

Aslında Amerika daha o zamanlarda misyonerler vasıtası ile Orta Doğu'daki faaliyetlerine başlamış ve ileri zamanlarda uygulayacağı stratejilerinin zeminini hazırlamaya başlamıştır. 1918'de *American Board of Commissioners in Foreign Missions* misyoner örgütün rahipleri Beyrut'ta çalışmalar yapmaya başlamış ve bölgede yayılma girişimleri 1830 yılında Osmanlı-Amerikan Anlaşması ile Amerikan vatandaşlarına sağlanan serbest dolaşım ile devam etmiştir. Böylelikle Kudüs'te İngiliz girişimi ile ilk Protestan Kilisesi kurulmuştur.¹¹

ABD'nin Orta Doğu politikasının şekillenmesinde etkili olan bu gelişmeler tabi ki petrol kaynaklarının bulunması ile daha da dikkatini çekmiş ve günümüze kadar devam edecek Orta Doğu politikalarının oluşmasını sağlamıştır. Diğer yanda Hazar Bölgesinde bulunan petrol rezervlerinin kontrolünün Bolşevik ihtilalinden sonra tamamen Sovyet Rusya'ya geçmesi Amerikan petrol şirketlerinin dikkatinin tamamen Orta Doğu'ya yönlendirmesine sebep olmuştur. 1927 yılında Irak'ta yeni dev petrol kaynakları bulunmasıyla Türk Petrol Şirketi'nin ortakları Royal Dutch/Shell, Anglo Persion, Compagnie Française des Petroles sonrasında Total olan ve Near East Development Cooperation "Kırmızı Hat Anlaşması"nı imzalamıştır¹².

⁹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, s.996.

¹⁰ Sabahattin Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2004, s.36-38.

¹¹ Şen, a.g.m., s.72.

¹²Anlaşmaya katılan şirket temsilcileri o dönemde Osmanlı imparatorluğunun sınırlarını tespit edemedikleri için Kalust Sarkis Gülbenkyan yardımı gelir ve harita üzerinde kırmızı bir kalemle harita üzerinde sınırları belirler ve bu kırmızı çizgiler anlaşmaya adını verir.

"The 1928 Red Line Agreement", Office of The Historian <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/red-line> (erişim tarihi:20.09.2015)

Bütün ortaklar Süveyş kanalından İrana kadar olan bölgeden çıkarılan petrolden %23 pay alacaklardı. Kalan %5 lik pay da Türk Petrol Şirketi'nde hissesi olan Ermeni Calouste Gulbenkian'a gidiyordu.¹³

Yapılan “Kırmızı Çizgi Anlaşması” Lozan Konferansı sırasında ABD'nin Musul'a Amerikan şirketlerine ayrıcalık vermesi için Türkiye nezdinde girişimde bulunmasını istemiştir. 31.07.1928'tarihinde imzalanan Kırmızı Çizgi Anlaşması ile ABD % 23 hisseye sahip yedi şirketiyle Amerikan şirketleri ile Orta Doğu'ya hücumu başlamıştır.¹⁴

1932 yılında Suudi Arabistan kiralığını ilan edince petrol imtiyazı bu sefer İngilizlere değilde Amerika'ya verilir. Amerika Social daha sonra Aramco olacak petrol şirketi ile imtiyazlı olarak petrol arama faaliyetlerine başlar. Amerika günümüze kadar devam edecek Suud rejiminin ve varlığının temel faktörü olan siyasi ve askeri desteğinin ilk temellerini atmış olur.¹⁵ Artık Dünya için yeni bir siyasi oluşum başlamış dünyanın kralı ABD olmuştur. Kırmızı Çizgi Anlaşması'ndaki maddeleri sadece kendi şirketleri lehine değiştirerek Irak petrol şirketlerinin bölgesini sınırlarında değişmiş olmuştur. Artık Suudi, Yemen, Bahreyn, Mısır bölge dışarısında kalmıştır.

Aslında ABD'nin ilk Orta Doğu politikası 8 Ocak 1918 tarihinde “Wilson İlkeleri” olarak bilinen 14 noktada görülmektedir. Zaten bu dönem Amerika'nın ve Amerikan şirketlerinin palazlanmaya başladığı bir dönemdir. Bunun örneklerinin ABD'nin Birinci Dünya Savaşı uygulamalarında da görülmüş savaş sırasında savaşan ülkelere silah satmış; stratejik bölgelere tesisler kumuş ve diplomasi yoluyla da etkinliğini artırmaya çalışmış ve bir kapitalist devlet olarak Orta Doğu'da varlığını bu zamanlarda göstermeye başlamıştır.

İkinci Dünya savaşından sonra Amerika özellikle Komünist dünyaya karşı Batı dünyasının liderliğini üstlendiği ilk girişimi 12 Mart 1947'de yayımlanan “Truman Doktrini” ile olmuştur. Sovyet Birliği'nin yayılma alanını engelleyerek bu

¹³“The 1928 Red Line Agreement” <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/red-line> ,(erişim tarihi:5.9.2015)

¹⁴ Şen, a.g.m., s.73.

¹⁵ Chris J. Magoc, ve Davit Bernstein, *Imperialism and Expansionism in American History*, 2015, s.1362.

bölgeye yakın ülkelere Türkiye ve Yunanistan gibi askeri yardım planı oluşturmuştur. Truman konuşmasında ABD'nin dış politikasının evrensel olması gerektiğini söylemiş ve ABD'nin Orta Doğu politikasının esaslarını şöyle açıklamıştır.¹⁶

Truman'ın sözlerinden de anlaşıldığı gibi ABD, Orta Doğu bölgesine stratejik nedenlerle yönelmiş ve bunu da bölge ülkeleriyle işbirliği yaparak gerçekleştirmek istemiştir. ABD için bölgedeki çıkarlarını korumak ve devamını sağlamak daha önemlidir. Bunları gerçekleştirebilmek için kuvvet dâhil her yola başvurmuştur. Bu sebeple Truman Doktrini savaş sonrası Amerika'nın dış politikasında günümüze kadar ulaşan önemli noktalardan birinde yer alır.

Eisenhower Doktrin'iyle ABD Orta Doğu'da daha etkin bir politika izlemeye başladığı görülür. 5 Ocak 1957 tarihli doktrin Orta Doğu'ya Sovyet etkisinin de girmesini beraberinde getiren Süveyş Krizi ile ortaya çıkmıştır.¹⁷ Bazı önemli hükümleri şunlardır: Bağımsızlığını korumak için ekonomik kalkınma çabasına giren Orta Doğu ülkelerine ekonomik yardım, isteyen ülkelere de askeri yardım yapılacak; bu ülkelerin istemeleri şartıyla, milletlerarası komünizmin kontrolü altında bulunan bir ülkeden gelecek açık silahlı saldırılar karşısında Amerikan silahlı kuvvetleri kullanılacak. Bu doktrin karşısında Orta Doğu ülkeleri kabul edenler ve etmeyenler şeklinde ikiye ayrılmıştır. Lübnan, Pakistan, Afganistan, İsrail, Irak, Türkiye, Libya, Tunus, Fas, ABD yanlısı tutum sergilerken; Mısır, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan ABD'ye karşı çıktılar.¹⁸ Bu doktrin ile ABD Sovyet yanlısı olmayan ülkeleri yanına çekmeyi başarmıştır. O dönemde Mısır ile sorunlar yaşayan Ürdün, ABD'nin desteği

¹⁶ “Gözlerimizi Yakın ve Orta Doğu'ya çevirdiğimiz zaman, vahim meseleler arz eden bir bölge ile karşılaşmaktayız. Bu bölgede geniş doğal kaynaklar bulunmaktadır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük iktisadi ve stratejik önemi vardır. Fakat bu bölgedeki ulusların hiçbiri ne yalnız, ne de beraberce kendilerine yöneltilecek bir saldırıya karşı koyabilecek kadar güçlüdür. Böyle olunca da Yakın ve Orta Doğu'nun bu bölgenin dışındaki büyük devletlerarasında önemli bir rekabet alanı olacağını ve bu rekabetin birden bire bir çatışmaya yol açabileceğini kestirmek güç değildir. Yakın ve Orta Doğu'da küçük ya da büyük bir devlet, Birleşmiş Milletler kanalıyla, diğer devletlerin çıkarlarıyla uzlaştıramayacağı hiçbir meşru çıkarı yoktur. Birleşmiş Milletler 'in Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı ya da sızma yoluyla tehdit edilmemesi konusunda ısrara hakları

Gönlübol Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1915*”, 9. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.202-203.

¹⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 2005, s.501-504.

¹⁸ Jefferey H. Michaels, “Dysfunctional Doctrines? Eisenhower, Carter and U.S. Military Intervention in the Middle East”, *Political Science Quarterly* Volume 126 Number 3, 2011, s.471-480.

ile bu durumdan kurtulmuştur. Bu kapsamda ABD Ürdün'e siyasi, ekonomik ve askeri destek vermiştir.¹⁹ Bu doktrin ABD'nin, Fransa ile İngiltere'yi bir kenara iterek Rusya'ya karşı bölgeye yerleşmek istediğini açıkça göstermiştir²⁰ “Dünyada Orta Doğu'dan daha Stratejik bir bölge yoktur diye Eisenhower, bölgede askeri kullanma yetkisini de elde ederek dünya hâkimiyetini hedef alan teorilerini uygulama yoluna girişmiştir.

Nixon Doktrininde ise Eisenhower Doktrininin aksi bir strateji izlenmiştir. ABD Soğuk Savaş'ın bitimiyle elde ettiği Dünya liderliği rolünü değiştirerek o bölgede ki bölgesel güçlerin devreye sokulmasını rollerinin artırılması içeren bir politika ile ortaya çıkmıştır. Nixon ABD'nin dış politikasında önemli etkileri olmuştur. Öncelikle Vietnam savaşının durdurulmasıyla başlayan Asya ve Orta Doğu politikaları Sovyetler Birliği ve Nükleer savaş ve stratejik silahlarla konusunda anlaşma yapması 1973'ten sonraki süreçte yapılan anlaşmalarla Dünya barışına yararlı girişimleri olmuştur.

ABD, Orta Doğu'nun denetiminin sağlanması için de yeni düzenleme getirmiştir. Bu kapsamda İran ve Suudi Arabistan' a yeni roller eklenerek İsrail bölgede devrim merkezi, Suudi Arabistan ise zengin petrol rezervleri ile görev alırken şeriatçı devlet yapısı ile bir ideolojik yapı olarak bölgeye konumlandırıldı.²¹ İran bölgede ABD'nin jandarması olarak konumunu sürdürecekti. İran Ortadoğu'da birçok ülkede İran Gizli Servisi Savak ve Mossad'ın ortak operasyonlar yürütmüştür. ABD İran'ın bölgede savaş bir politika sürdürmesi için her türlü silah desteğini ve hatta nükleer teknolojisinin gelişmesi için tüm desteğini sağladı.

Carter Doktrinini Ortadoğu açısından baktığımızda ise 1960- 1980 yıllarında Orta Doğu'da yeni gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Yemen iç savaşı, Suriye ve Irak'ta Baas Partisinin başa geçmesi, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulması, 1967 Altı Gün Savaşı, İran İslam Devrimi ve

¹⁹ Sayim Türkman, *ABD Orta Doğu ve Türkiye*, I. Baskı, Nobel Yayın, 2007, s.246.

²⁰ Mustafa Oral, “Tarihsel Perspektifte ABD'nin Orta Doğu Politikası ve Türkiye” <http://www.turksolu.com.tr/ileri/28/oral28.htm> (erişim tarihi: 12..11.2015)

²¹ Eugene Gholz, “The Nixon Doctrine in the 21st Century”, *World Politics Review*, 2009, <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/4106/the-nixon-doctrine-in-the-21st-century> (erişim tarihi: 20.0520016)

nihayetinde Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ın işgali Orta Doğu'da oluşacak yeni yapılanmanın başlangıcını oluşturması açısından önemli gelişmeler olmuştur²².

ABD için Orta Doğu'da yaşanan bu gelişmeler göz ardı edilemezdi. İran'da 1979 yılında gerçekleşen İslam devrimi ve yine aynı yıl Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edilmesi, ABD'nin Ortadoğu'da etkin rol oynamasını sağlamıştır. Ortaya çıkan durum bölgedeki güç dengesini Sovyetler Birliği'nin lehine kaymasına sebep olmuştur. Bundan dolayı, ABD, bölgedeki politikasını değiştirerek 1980'de Carter Doktrini'ni devreye sokmuştur. 23 Ocak 1980'de Dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter, tarafından ortaya konulan bu yeni doktrinin ana hedefi yabancı güçlerin bölgede nüfuz kazanmak amacıyla yapacağı tüm girişimlerin ABD'nin stratejik çıkarlarına karşı tehdit sayılacağını, böyle bir durumda askeri güç kullanımı da dahil her türlü tedbiri alacaklarını ilan ederek ABD'nin yeni Ortadoğu politikasını belirlemiştir.²³

2. ABD'nin Orta Doğu Politikasında Öne Çıkan Faktörler

Bir dünya imparatorluğu kurma ve bu imparatorluğu kendi çıkarları doğrultusunda yönetme çabası içinde olan ABD'nin her fırsatta dile getirdiği insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi kavramlarla Orta Doğu'yu yönetme gibi hedefleri tabiki bulunmamaktadır. Orta Doğu, ABD için tamamen zengin petrol ve enerji kaynaklarının bulunduğu ve bu bölgeleri kontrol altında bulundurma isteği temel hedeflerden biri olarak görünmektedir. Eğer şu an Orta Doğu topraklarında petrol yerine zengin kahve ağaçları yetişseydi, ABD Orta Doğu'yu kontrolü altında tutmak için aynı hassasiyeti gösterecek miydi sorusu hemen akıllarımıza gelmektedir.

Asya kıtasının güneybatısındaki bu coğrafyada etkin olan faktörlere bir göz atmak gerekmektedir. ABD'nin Orta Doğu politikası incelerken, ABD'nin bölgeye yönelmesinde ilk olarak petrol faktörü ve tabi ki ekonomik çıkaraları öne

²²İzzettin Artokça, "ABD'nin Ortadoğu'daki Askeri Mevcudiyeti ve Geleceği", www.akademikperspektif.com, 21/02/2013, (20/04/13)

²³ Joseph Kostiner, 'The United States and the Gulf States: Alliance In Need', Middle East Review of International Affairs, Cilt 2, Sayı: 4, Aralık 1998, s.55

çıkmaktadır. Orta Doğu petrolünün uygun fiyata ve düzenli olarak sevkini sağlanması ve petrol üretici ülkelere denetim mekanizması kurulması amacı güdülmektedir. Bir diğer faktör ABD'nin Orta Doğu politikasında öne çıkan Arap coğrafyasında kurulan bir Yahudi devleti olan İsrail'in güvenliğinin sağlanmasıdır. İslam coğrafyasının oluşturduğu bu bölgede bir diğer temel faktör ise İslamdır. ABD Hıristiyanlığa karşı bir İslam başkaldırısını mı engellemeye çalışıyor. Belirtilen bu faktörler birbiriyle doğrudan ilgili ve yakından ilişkilidir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan başkanlarının bölge ile yakından ilgilendikleri daha önce bahsedildiği gibi Truman, Eisenhower, Nixon, Carter Bush, Clinton ve bugün de Obama'nın dış politikalarında ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

2.1. ABD ve Orta Doğu Petrolleri

Petrol 20. Yüzyılın ekonomik, politik ve askeri çatışmalarında en etkili faktörlerin başında gelmektedir. Sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan dünya devletlerinin bir enerji meseleleri vardır ki bunun büyük bir bölümünü petrol meselesi oluşturmaktadır

Orta Doğu kıtalar arasında kara ve su yollarının kavşağında stratejik bir noktada bulunan bir bölge iken 1800'lü yılların sonunda keşfedilmeye başlanan Orta Doğu petrolleri ile bölgenin öneminin daha da artmasını sağlamıştır. Çünkü, günümüzde Orta Doğu, bugün bilinen Dünya petrol rezervlerinin yüzde 65'4'üne sahiptir ve bu rezerv 2.047 milyar varildir. Bu orana Mısır, Libya, Cezayir ve Tunus petrolleri de eklenince, dünya rezervlerinin %69, 6'sına ulaşmaktadır.²⁴ Bu oranları ile Orta Doğu dünyanın en fazla petrol üreten bölgesi konumuna gelmektedir. Dünyada petrol üretimi belli bölgeler de toplanmış olmasına rağmen, kullanımı dünyanın her yerinde olması petrolün önemini inkar edilemez bir hale getirmektedir.

Asıl problem sanayi devrimiyle paralel, petrol ihtiyacının artmasıyla başlamıştır. Sanayileşmiş ülkelerin petrole bağımlılıkları her geçen gün artmakta ve dünya petrollerinin 2/3'ünü tüketmektedirler. Güç sanayileşmiş ülkelerin elinde

²⁴ Anthony Cordesman, H., "Middle East Energy After the Iraq War: Current and Projected Trends", Center for Strategic and International Studies, Washington D.C. 2006, s.24.

olunca petrol bölgelerini de işgal edip sömürmeye başlamışlardır. Karşı gelen devletleri yıkıp yerine yeni kukla devletler kurmuşlar ve bunların başına da istedikleri gibi kontrol edebilecekleri liderler yerleştirmişlerdir.²⁵ Ve bu ülkelerle şartlar ne olursa olsun bu etkili silahı yani petrolü terk etmemek için her türlü oyunu oynamaktan çekinmemişlerdir. Çünkü Orta Doğu dünyanın en zengin petrol rezervlerine sahiptir ve sanayileşmiş ülkeler buradaki petrollere ihtiyaç duymaktadırlar.

Petrolün savaşlarda da öneminin artması ABD hükümetini petrol şirketleri ile işbirliğine itmiş ve Venezüella'dan başlayarak tüm Latin Amerika'da petrol arama girişimlerinde bulunmaya başlamıştır. ABD tarihine bakıldığında Amerika'nın Meksika'dan Kaliforniya ve Texas'ı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden de Alaska'yı satın alarak petrol rezervlerini genişlettiği görülmektedir. Bu arada İngilizler Amerikan petrol şirketlerini Orta Doğu'dan uzak tutmaya çalışırken ilk olarak ABD 1928 de Irak petrol şirketlerinden hisse elde eder ve Orta Doğu petrolleri ile ilk tanışmasını gerçekleştirir.

Amerika'da petrol yolculuğuna ilk olarak 1859 yıllarında ilkel sondajlarla başlamış ve bu amaçla “ Pensilvanya Petrol Şirketi” kurulmuştur. Petrolün giderek sanayi dalında kullanımının artması petrolü büyük bir sektör haline getirmiştir. John Rockefeller'in petrole dayalı kurduğu “Standart Oil Company” isimli şirketi ile Amerikan petrol ticaretinin % 90'ını kontrol ederek tekelleşmeye gitmiştir.

ABD'nin Orta Doğu'ya uyguladığı politikaların başında bölgenin sahip olduğu zengin petrol rezervlerinin yanı sıra Amerikan petrol şirketlerinin ve hissedarlarının petrol fiyatlarını kontrolleri altında tutmak ve dünya petrol piyasalarını ellerine almak istemeleri gelmektedir.²⁶ Bu amaçla ABD'de petrol üreten ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda kontrol altında tutmaya yönelik politikalar geliştirmektedir.

Orta Doğu'daki petrollerin büyüklüğü II. Dünya Savaşı'ndan sonra fark edilmiş ve geniş çaplı üretilere o dönemlerde başlanmış olsada Orta Doğu'ya yönelik planların yapılması I. Dünya Savaşı dönemlerine rastlamaktadır. Savaşın sonra ABD şirketleri de petrolün farkına vararak kendilerine tanınan ayrıcalıklardan

25 Abdullah Taşkesen, *Ortadoğu'daki ABD*, İstanbul, Değişim Yayınları, 2008, s.55.

26 Gerald Dorel, *Amerikan İmparatorluğu Atlası*, İstanbul: NTV Yayınları, 2007, s. 50.

pay kapmaya çalışmışlardır. İlk olarak 1923 yılında Standard Oil Company of California şirketi ile Suudi Arabistan sonrasında 1927'de Gulf Şirketi ile Kuveyt ve Bayreyn'de ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Yapılan bu ayrıcalıklar daha önce bahsedilen kırmızı çizgi anlaşmasıyla daha da genişletilmiştir. Suudi Arabistan'da ayrıcalığın %100'ü, Kuveyt'te %50, Iraq Petroleum Compny'nin %23,75'i ve İran da ise % 40 oranlarında ABD petrol imtiyazı elde etmiştir²⁷.

ABD II. Dünya Savaşı'na kadar Orta Doğu'daki petrol üretimini fazla önemsememiş ancak savaşın kendisine doğuracağı olumsuz sonuçları dikkate alarak bölgeye yönelik yeni bir strateji geliştirmeye karar vermiştir. Savaş boyunca müttefiklerinin petrol ihtiyacını tek başına karşıladığı için yaşanabilecek petrol kıtlığına karşı Orta Doğu dahil diğer petrol bölgelerini kontrolü altına alma stratejisi izlemeye başlamıştır. II Dünya savaşı sonrası İngiltere'nin Orta Doğu'daki etkinliği kaybolmuş ABD Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla ABD Orta Doğu'da etkin bir rol oynama fırsatı elde etmiştir.

ABD için petrol konusunda bir diğer önemli gelişme Kırmızı Çizgi Anlaşmasının kaldırılması olmuştur. Amerikanın çok büyük ayrıcalık elde ettiği bu anlaşma 1946 yılında iptal edilmiştir. Böylelikle Orta Doğu'da petrol piyasasında rekabetin artırıldığı görülmektedir. Ayrıca anlaşmanın iptalinin ardından Amerikan petrol şirketi Jersey ve Socony ile İngiliz şirketi Anglo-İran ile 1947 yılında 20 yıl süreliğine ortaklık anlaşması imzalamışlardır. Böylelikle, Amerika'nın Orta Doğu petroleri ile ilgili girişimlerinin İran tarafı da tamamlamış olduğu söylenebilir.²⁸

1960 yılında petrol fiyatlarını kendileri belirlemek amacıyla Venezualla'nın öncülüğünde Arap Devletler ve İran Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatını OPEC (Organization of Petroluüm Exploration Countries) kurmuşlardır. OPEC ile Petrol Üreticisi ülkeler, petrol şirketlerine karşı tek mücadele ederek bir fiyat kontrolü sağlamayı amaçlamışlardır. O zamana dek petrol şirketleri üretimini kısmak isteyen bir ülkeye karşı başka ülkelerdeki üretimi artırıyorlardı. Tüm petrol ülkelerinin

²⁷ Yakub Halabi, "US Foreign Policy in the Middle East From Crises to Change", SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, 2009, 1 bas. s. 29.

²⁸ Daniel Yergin, *Petrol*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 374.

birlikte hareket etmesiyle bu durumu ortadan kaldırılarak üretici ülkelere avantaj sağlamayı planlamışlardır.²⁹

1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında OPEC'e üye ülkeler savaş boyunca İsrail'e maddi ve askeri destek veren ABD'yi cezalandırmak için ithal ettikleri petrole ambargo uygulamışlardır. Yedi kız kardeşler olarak bilinen Mobil, Exxon, British Petroleum (BP), Shell, Texaco, Gulf ve SoCal petrol şirketlerinin kömür yerine petrol kullanılması sağlanması için petrol fiyatlarını düşük tutmuştur. Düşük petrol fiyatları petrol ihraç eden ülkeleri olumsuz yönde etkilediğinden dolayı petrol fiyatları konusunda üstünlük söz sahibi olmak isteyen OPEC 1940'larda petrol şirketlerinden % 15-16 olan vergileri % 50'ye çıkartılmıştır.³⁰ 1973 yılına kadar çok etkili olamayan OPEC Orta Doğu ülkelerinde petrol şirketlerinde etkili olmaya başlamıştır. Hem vergilerden dolayı hemde Arap ülkelerinde millileştirme politikalarından dolayı yabancı petrol şirketlerinin bölgedeki roller azalmaya başlamıştır. Mesela 1972'de Irak'ta, Iraq Petroleum Company ve yine 1973 İran'da petrol şirketlerini sadece idareci pozisyonuna getirerek petrollerini millileştirmişlerdir. Ancak diğer Arap ülkeleri özellikle Basra Körfezi ülkeleri tam tersi bir politika izleyerek yabancı petrol şirketlerinin hisselerini daha da artırmışlardır³¹

Bu arada ABD'de giderek artan enerji krizi Arap Devletlerinin bu süreçte elini güçlendirmiştir. Irak 1973'te düzenlenen Arap delegasyonunda tüm Arap dünyasını ABD'ye karşı tek vücut olmayı ABD bankalarındaki tüm paraların çekilmesini ve İsrail'e dost olan ülkelere ambargo uygulanmasını önermiştir. Sonuç olarak petrol ambargosunda dayanışmayı sağlamak çok zordu. Suudi Arabistan başta olmak üzere ABD ile ilişkiyi sonlandırmak istememekteydiler. Diğer taraftan, petrolün siyasi bir araç olarak kullanılmasında Batı ve Amerika üzerinde baskı uygulamak isteyen OPEC ülkeleri petrol fiyatlarını artırdılar. Böylelikle Orta Doğu'da ucuz petrol dönemi kapanmıştır.³² Bu gelişmelerin sonunda Arap

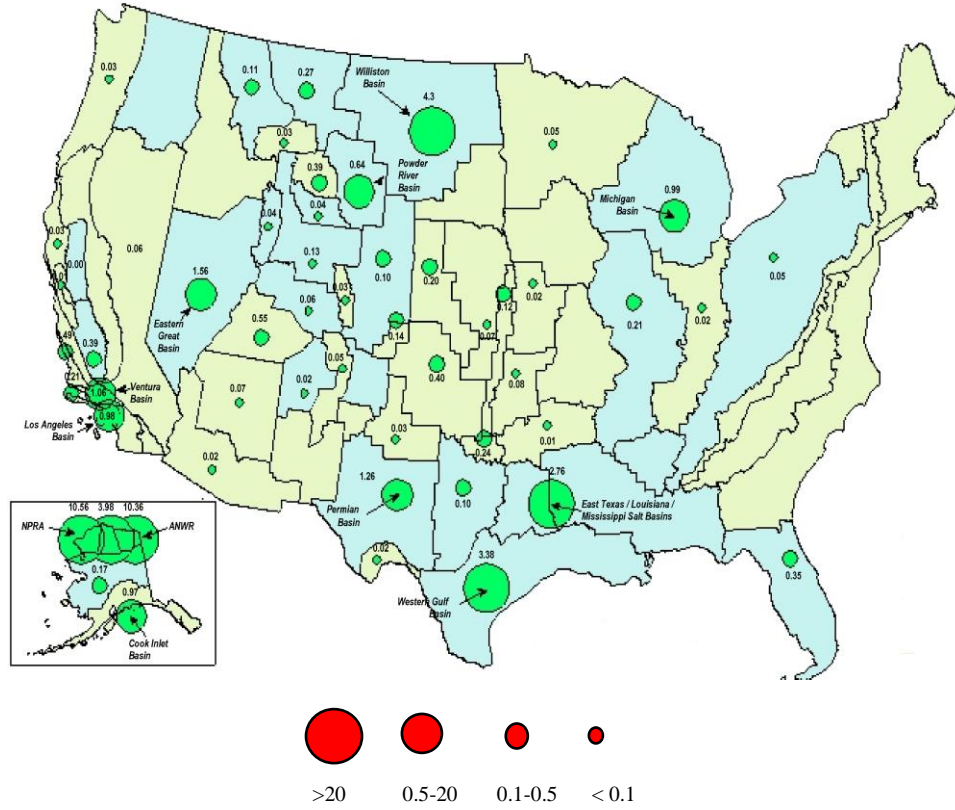
²⁹ Uludağ, a.g.k, s. 252.

³⁰ Yergin, ag.k. s. 558.

³¹ Ahmet Aydın, "Kalkınmada OPEC Yardım Kuruluşları ve OPEC Uluslararası Kalkınma Fonu" <http://www.opecfund.org> (erişim tarihi:20.09.2015).

³² Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 4. Bas. Bursa: MKM Yayıncılık, 2008, s. 385.

ülkelerinin uyguladıkları ambargo gibi stratejilerle amaçlarına ulaştıklarını söylemek mümkün olmamaktadır. İsrail'in işgal ettiği topraklardan çıkarma amacıyla başlayan plan, ABD ile yapılan görüşmeler sonunda İsrail'in topraklardan çekilmesi ile ilgili bir sonuç elde edilememiştir.

Harita 1: Çıkarılmayı Bekleyen Petrol Rezervleri.

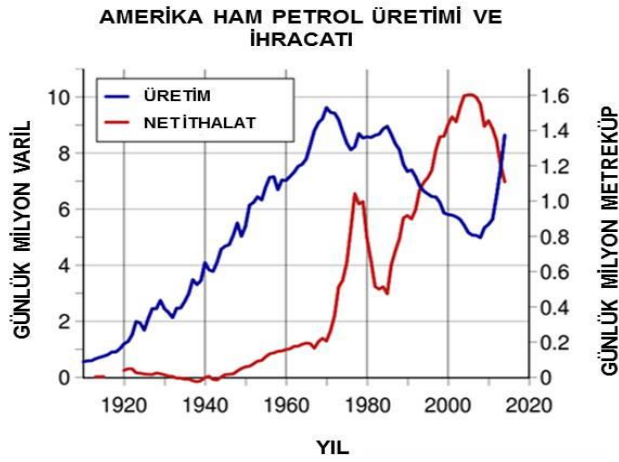
<http://www.eia.gov/> (erişim tarihi:6.9.2015)

Dünya'da petrol arama ve işleme yönünden gelişen teknolojiler çerçevesinde dünya petrol rezervlerinin keşifleri devam etsede, petrol tüketiminin artması petrol rezervlerinin hızla azalacağını göstermektedir. Bu ihtimalden dolayı Orta Doğu petrollerinin ABD için önemi her zaman önem teşkil etmeye devam etmektedir. Şekil:1 de görüldüğü üzere ABD Dünyada, tüketim ve üretimde lider konumdadır.³³

33 "ABD Petrol ve Doğalgaz Üretiminde Dünya Lideri", <http://www.dunya.com/dunya/global-ekonomi/abd-petrol-ve-dogalgaz-uretiminde-dunya-lideri-265102h.htm> (erişim tarihi:6.9.2015)

1970'li yılların enerji dar boğazında ihtiyacını kendi üretiminden karşılayan ABD artan ihtiyacını ithalat ile karşılamak zorunda kalmıştır.

Şekil 2'de ise 2020'li yıllara uzanan enerji ihtiyacı tahminine göre 1970'li yıllardan daha fazla ihtiyacı olduğunu düşünürsek ABD'nin Orta Doğu'dan düzenli bir petrol akışına ihtiyacı olmaya devam edecek görünmektedir. Orta Doğu'dan bu akışın kesilmesi, enerji ihtiyacını sekteye uğratıp gücünü zayıflatacağı için petrol ithalatı ABD için oldukça önemli hale geldiği görülmektedir.

Grafik 1: ABD'nin Ham Petrol Üretimi ve İhracatı.

<http://www.eia.gov/> (erişim tarihi:6.9.2015)

Ortalama petrol rezervlerini % 12-13 civarında tutmayı planladığı bu oran aynı zamanda ABD'nin enerji dar boğazından kurtulmak için planladığı bir stok miktarıdır. Yukarıda belirtilen veriler ABD Enerji Bakanlığı'ndan elde edilmiş olup ve Amerikanın stratejik petrol rezervlerinin dünyadaki en yüksek kapasitede petrol rezervlerine sahip olduğu yine Bakanlığın sitesinde görülmektedir.³⁴ Rezervleri stoklamanın maliyeti düşünüldüğünde ABD'nin petrol kaynaklı enerjiye verdiği

34 <http://energy.gov/maps/us-crude-oil-production-surpasses-net-imports> (Erişim tarihi:20.12.2015)

önem onu elde etmek için politik ve siyasal her yolu çıkarları için kullanacağını da açıkça göstermektedir.

Bu derece enerji ihtiyacı yüksek olan süper sücün Dünyanın en iyi petrol rezervlerinden yani Orta Doğu'dan uzak kalması düşünülememektedir. ABD'nin Orta Doğu petrollerine ilgisi Birinci Dünya Savaşı sonrası artmış ve ABD petrol şirketleri bu bölgede petrol aramaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı ile ABD petrol ihtiyacını bu bölgeden karşılaması ve SSCB'yi bölgeden uzak tutma isteği petrolü ve Orta Doğu'yu küresel güçlerin stratejilerin başına koymuştur.³⁵ İran Şahı 1953 yılında İngiliz petrol şirketlerini millileştirmeye karar vermesi ile ABD ve İngiltere devreye girerek Şahı devirmeleri buna bir örnek olarak gösterilebilir.

Son yıllarda alternatif enerji kaynakları için çalışmalar ivmeli bir şekilde artsa da henüz petrole alternatif bir enerji kaynağı ya da ülkelerin enerji ihtiyaçlarını karşılayacak derecede bulunamamıştır. Bu sebepten ABD petrolü elde etmek ve enerji sektörünü elinde tutabilmek için Orta Doğu'da istikrar sağlamak zorunda görünmektedir.³⁶

Grafik 2: ABD Petrol Rezervlerinin Yıllık Üretime Oran

<http://www.eia.gov/> (erişim tarihi: 6.9.2015)

35 Yergin, a.g.k. s.148.

36 Tuğçe Ersoy Öztürk, "ABD'nin Yumuşak Güç Kullanımı: Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası" <http://kamudiplomasisi.org/pdf/abdninyumusaguckullanimi.pdf>, s.4. (erişim tarihi:12.03.2014)

ABD, Şekil:4'te görüldüğü üzere petrol üretimi yanı sıra rezervlerini 1920'den günümüze kadar ki dönemde sabit tutmuştur. ABD'nin Petrol Rezervleri incelendiğinde büyük bir azalma olduğu görülmektedir. ABD 1980 yılında 36,5 milyar varillik bir rezerve sahip iken ABD'nin petrol rezervleri 1995 yılında 29,8 milyar varile kadar düşmüştür. Takip eden yıllarda da ABD'nin rezervlerinde ki düşüşme oranı devam etmiş ve 2005 yılında 29,3 milyar varil olarak belirlenmiştir. 1980 yılına göre bir karşılaştırma yapıldığında 2005 yılı itibariyle ABD'nin rezervlerinde %19,7 oranında bir azalma olduğu görülmektedir. ABD'nin rezervlerindeki bu azalmanın dünya petrol rezervi ve ABD'nin petrol tüketimi artmaya devam ederken meydana gelmesi oldukça önemli bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu durum ABD'nin petrol rezervlerinin büyük bir kısmını topraklarında bulduran ülkelere karşı harekete geçmesine neden olarak gösterilebilecek bir gerekçe olarak değerlendirilebilir.³⁷

ABD petrol rezervlerini %12 oranında tutmaya çalışsa da varil başına bu oranın düşmesi yıllar içerisinde ABD'nin petrol bulması için farklı yollara başvurmasına sebep olmuştur.³⁸ ABD'nin petrol ihtiyacı ile 1. ve 2. Körfez savaşlarının paralellik göstermesi, enerji ihtiyacı için bölgeyi kontrol etme ihtiyacından kaynaklandığı sorusunu akla getirmektedir.

ABD'nin Orta Doğu politikasına baktığımızda petrol üzerine kurgulanmış olup zaman zaman dünyadaki dalgalanmalardan dolayı azalan kendi petrol rezervlerini sabit tutabilmek için de farklı stratejiler geliştirerek politikasını korumaya çalışmaktadır. Rusya'nın sıcak denizlere inme isteği her zaman ABD'nin Orta Doğu petrollerine erişimini tehdit etmiştir. Bunun için ABD her zaman jeopolitik konumu nedeni ile Türkiye ile ilişkilerini sabit tutmak istemiştir. Benzer şekilde Afganistan-Pakistan bölgesinde ortaya çıkarılan kaos Rusya ile Orta Doğu arasına çekilmiş bir bariyer olarak düşünülebilir. Kadife Devrimi de, Rusya'nın önüne başka bir bölgeden eski demir perde ülkeleri ile çekilen bir settir. Arap Baharı da Kuzey Afrika'da

³⁷ Mustafa Atiker, "Ortadoğu, Petrol ve ABD", s.7, http://www.kto.org.tr/d/file/ortadoğu_rapor.pdf, (erişim tarihi:12.03.2014).

³⁸ Abdullah Ural, "ABD'nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi", Akademik Ortadoğu, Cilt 3, Sayı 2, 2009, s.144.

oluşturulan başka kaotik bir ortamdır. İsrail-Arap çatışması çözülemeyen fakat ABD'nin petrol erişimine engel en temel sorunların başındadır. ABD politikalarını her şartta enerji ihtiyacını karşılamak üzere strateji geliştirerek karşılamak zorunda olduğu görülmektedir.

2.2. Filistin Sorunu ve Arap-İsrail Çatışması

Bölgenin büyük sorunlarından biri de Milletler Cemiyeti ve daha sonrasında Birleşmiş Milletlerin bir Yahudi devleti kurmak için yürüttüğü politikaların sonucu hala günümüzdede devam İsrail-Filistin sorunudur. ABD'nin Orta Doğu politikasında İsrail devletinin varlığı ve bölgedeki etkinliği göz ardı edilemez. Siyonizm adı verilen ve Yahudilerin iki bin yıl önce çıkarıldıkları kusal topraklara yani Filistin topraklarına geri dönerek yeniden devlet kurmalarını amaçlayan bir idealdir.³⁹

Yahudilerin kendilerine vatan yapmak üzere bu ideallerini ulaşma hedefleri çok eskilere dayanır. Aslında daha 7. Yüzyıldan itibaren Yahudilerin Filistin topraklarına yerleşmeye başladıkları görülmektedir. 1523 tarihinde bölgedeki Yahudi nüfusu 4000 civarında iken 1570'de 5000 1918'lere gelindiğinde ise 56000 bine çıkmıştır. 1944'de ise 554000'e yani Filistin'deki toplam nüfusun % 31'ine ulaşmıştır.⁴⁰

Birinci Dünya savaşına kadar Osmanlı himayesinde olan Filistin toprakları 1918 yılında İngilizlerin bölgeyi işgali ile el değiştirmiştir. İngiltere bölgede bir manda yönetimi oluşturarak bölgeye Filistin Yüksek Komiseri olarak bir Yahudi olan Herbert Samuel'i atamıştır. 2 Kasım 1917 Balfour Deklarasyonu⁴¹ ile Yahudiler vaat edilen topraklara gidip vatanlarını kurmak için Yahudi göçünü artırmışlardır. Yahudilerin Filistin topraklarına göçleri Arap- Yahudi gerginliğinin artmasına sebep olmuş ve sıcak çatışmalarla devam etmiştir. Filistinde 1920 ve 1930

³⁹ Uludağ, a.g.k. s.253.

⁴⁰ Ömer Lütfi Taşcıoğlu, *ABD'nin Küreselleştirme Politikaları, Ortadoğu'da Türkiye'ye Bıçilen Rol*, 2. Basım, Nobel Yayın, 2009, s.47.

⁴¹ "İngiltere Balfour Deklarasyonu ile Filistin Topraklarında Museviler için bir milli yurt kurulmasını uygun bulduğunu ve bu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacağını açıklamıştır" E.H.H. Greens, Balfour, London:Haus Publishing, 2006, s.101.

lu yıllarda Şeyh İzettin El Kasım gibi dini liderlerin cihat çağrıları ile kutsal toprakların yani Kudüs'ün hem Yahudilerden hem de İngilizlerden korunmasına yönelik mücadeleler başlatılmıştır. Kasım tarafından yürütülen islami bir anlayışın hâkim olduğu bu direnişler halk tarafından büyük ilgi görmüş ve destek almıştır. 1935'te Şeyh Kasım'ın İngilizler tarafından öldürülmesiyle büyük ayaklanmalar başlamıştır.⁴² Daha sonrasında kurulan bu direniş örgütleri İslam devleti amacından uzaklaşarak Baas ve Nasır'ın etkisiyle Arap milliyetçiliği doğrultusunda örgütlenmelerine devam etmişlerdir.

1937 yılında İngiltere bölgeyi Arap ve Yahudi'ler arasında ikiye bölmeyi teklif etmiştir. Her ne kadar Filistin ve Arap temsilcileri bu öneriye karşı çıksa da bölgeye Yahudi göçünü engellemeye güçleri yetmemiştir. 1947'de Birleşmiş Milletler (BM) sorun için devreye girmiş ve bölge topraklarını Filistin ve Arap devletlerine dağıtılmasını ve Kudüs'ün uluslararası bir yönetimle devam etmesini önermiştir. Bu öneriyi Yahudiler kabul ederken Filistinliler kabul etmemiştir. Amerika, Yahudi'lerin 1947'de hazırlanan İsrail'in Filistin topraklarının yüzde elliden fazlasını ele geçirmesine yardımcı olan Taksim Planı'nda destekler tavrı takınmıştır. Hemen arkasından 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Ürdün, Mısır, Lübnan, Irak ve Suriye hemen İsrail'e askeri müdahale etse de İsrail bu müdahaleleri geri püskürtmüştür.

Artık Filistin meselesini uluslararası alana taşımak ve tüm direniş örgütlerini bir araya getirmek amacıyla Nasır'ın desteğiyle kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) Arap milliyetçiliğini benimseyen bir politika izlemiştir. Askeri ve politik yönünün zayıf fakat siyasi yönü etkili bir mücadele göstermiştir. 1964 yılında kurulan FKÖ başkanlığı 1969 yılında İsrail'e karşı operasyon yapan El-Fetih örgütü ile ünlenen Yaser Arafat'a geçmiştir. Bu dönemde örgüt siyasi yapıdan çıkarak daha dinamik bir örgüt özelliği sergilemiştir. Arafat döneminde örgüt silahlı direnişin ön planda tutulduğu milliyetçi bir örgüt halini almıştır.⁴³

Bu dönemlerde gerçekleşen Arap-İsrail savaşları arkasında Amerika'nın İsrail'e verdiği askeri ve ekonomik destekler artmıştır. İsrail devletinin ilk kurulduğu

42 Ayhan Veysel, " Hamas: Filistin Direnişinde Politik İslam", *Orta Doğu Etüdleri*, 2009, Cilt 1, Sayı 1, s.99-134.

43 Ayhan, a.g.m. s.120.

1948-1967 yıllarında ABD'nin ortalama yıllık yardımı 64 milyon civarı iken 1967 yılından itibaren hızla artış göstermiştir. 2003 yılına kadar toplam 100 milyar dolara yaklaşan yardım sağlamıştır⁴⁴. Bu yardımlarla İsrail Orta Doğu'da en ileri teknolojilere sahip orduya sahip olmuştur.

İsrail 6 Gün Savaşları ile bilinen savaş ile Gazze ve Sina Yarımadası'nı Mısır'dan, Golan Tepelerini Suriye'den alıp topraklarını iki katına çıkarmıştır. ABD'nin ara buluculuğuyla imzalanan Camp David'de İsrail ile barış anlaşması yapıp Orta Doğu'da barışın çerçevesini belirlemiş Arap devletleri karşısında İsrailin güvenliğini garantiler niteliktedir. 1979 yılında imzalanan anlaşma ile Mısır'ın kaybettiği Sina yarım adası geri alınmıştır. Ayrıca ABD Mısır'a 2,1 milyar dolarlık yardım ederek ileride Mısır tarafından İsraille oluşacak tehlikelerin önüne geçmeye çalışmıştır. ABD'nin Orta Doğu politikasında İsrail faktörünün ne kadar önemli olduğunu bu yardımlar açıkça göstermektedir.

Ayrıca İsrail incelenirken ABD'de bulunan İsrail lobilerinin etkisinin çok önemli olduğu görülmektedir. Çünkü İsrail lobisi ABD'deki yabancı lobilerin içerisinde en organize olanı en çok destek alanıdır. Bu lobiler ABD'nin İsraille yaptığı ekonomik ve asgari yardımların devamını sağlamak ve İsrail'in bölgedeki güvenliğini sağlama konusunda ABD'yi yönlendirmektedir. En önemli ve en etkili lobilerden birisi Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesidir (AIPAC)⁴⁵. Mesela 1986'da İsrail'le ilgili yasa tasarısı hazırlanır iken Dışişleri Bakanı Schultz, ne tür silahlar ve yardım paketi istediklerini bildirmeleri için AIPAC sormuştur. Ayrıca İsraille yapılan yardımlar 1981 yılından sonra AIPAC sayesinde karşılıksız hale getirilmiştir.

Bu durum Arap devletlerinin Mısır'ı protesto etmesine sebep olmuştur. Fakat İsrail 1982 yılında güvenlik gerekçesi ile Lübnan'ı işgal etmiş ve bölgede sonu gelmeyen kaosu daha da arttırmıştır. Lübnan'dan Tunus'a sürülen FKÖ 1947'de BM tarafından önerilen iki devlet çözümünü kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu

⁴⁴ Tayyar Arı, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegomanya*, Alfa/Aktüel Kitabevi, 2004. s.202.

⁴⁵ Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika*, 4. Bas, Bursa, Marmara Kitap Merkezi, s.255.

gelişmelerden sonra ABD FKÖ ile iletişime geçerek gelişmeler kaydetse de FKÖ'yü terör örgütü olarak gördüğü için çalışmalar sonuçsuz kalmıştır.

1991 Irak Savaşı'nda Yaser Arafat Irak'ı desteklediği için ABD'nin tepkisini almış buna rağmen Suriye, Ürdün ve İsrail'in katılacağı Madrid Zirvesi'ne Ürdün heyeti içerisinde davet edilmiştir. Görüşmelerden sonuç alınamazken taraflar ile görüşen ABD tarafların sorunun çözümüne bakış açılarını öğrenmiştir.

1992 yılında İsrail yönetiminin sol görüşlü politikacılara geçmesi ile Arafat ile Rabin arasında Washington'da "İlkeler Deklarasyonu" imzalamıştır. Filistinliler İsrail'i işgal ettikleri topraklarından kademeli olarak çekilmesi karşılığında tanıyacıklarını bildirmişlerdi. Anlaşma 1994'te Mısır'da imzalandı ve İsrail Gazze Şeridi'nin büyük bir kısmından çekildi. Bu gelişmelere rağmen Kudüs'ün statüsü, Yahudi yerleşim yerleri ve Filistinli mülteciler konuları çözümlenemedi. Müteakiben Mısır ve Washington'da yapılan anlaşmalarda Batı Şeria yönetimi belirlenmiş fakat barış süreci hem Filistin'liler hem Yahudi'ler tarafından benimsenmemiş hatta İsrail Başbakanı Rabin bir Yahudi tarafından öldürülmüştür.⁴⁶

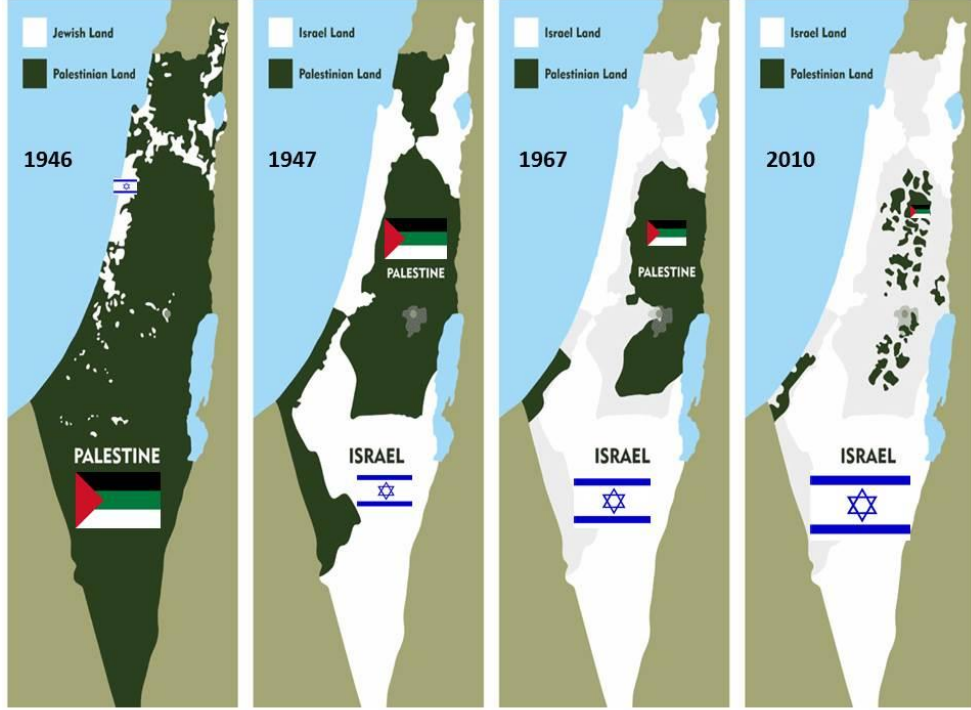
1996-1999 yıllarında kitlenen barış anlaşmaları Filistin'lileri umutsuzluğa sürüklemiştir. Fakat İsrail Mayıs 2000'de Lübnan'dan çekilmiş Suriye ile barışmaya niyetlenmiştir. Buna rağmen 2002 yılında Batı Şeria'yı yeniden işgal etmiştir. Barış çalışmaları BM, ABD, Rusya ve Avrupa Birliği (AB) konsorsiyumunda "Yol Haritası" ile yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır.

2003 yılında George W. Bush Filistin'lilere terör karşıtı bir lider seçmeleri çağrısında bulundu. 2004 yılında hayatını kaybeden Yaser Arafat yerine Mahmud Abbas FKÖ'nin yeni lideri oldu. İsrail'in başına ise vefat eden Şaron yerine Ehud Olmert geldi. Bu dönemde İsrail Lübnan ile çatışırken Filistinliler Hama ve El Fetih gerilimi arasında kaldılar.

George W. Bush 2007 yılında tarafları Annapolis'te bir araya getirmiştir. Barış adına istenilen gelişmeler olmamış fakat ABD'nin iki tarafı barıştırma çabaları Obama zamanında da tüm hızıyla devam etmiştir. Obama'nın tutumu, ABD çıkarları için iki tarafı ateşlemeden ABD endüstrisine petrol akışını sağlamak üzere

⁴⁶ Samuel J. Kuruvilla "Arap-İsrail Çatışmasında ABD diplomasisi (1948-1973)" History Studies: International Journal of History, 2011, s.169.

kurgulandığı son yüzyıl içerisinde Şekil 5’teki iki tarafın topraklarındaki değişim ile özetlenebilir.

Harita 2: Filistin-İsrail İlişkilerinde Ülkelerin Toprak Bütünlüğündeki Değişimler

[https://jusintergentes.wordpress.com/\(erişim tarihi:18.11.2015\)](https://jusintergentes.wordpress.com/(erişim tarihi:18.11.2015))

2.3. Arap Milliyetçiliği

Arap toplumları yaklaşık yüzyıla varan bir süredir çok farklı tecrübelerden geçmiştir. Bu sebeptendir ki Arap milliyetçiliğinin doğuşu farklı faktörlerden etkilenmiştir. Tarihsel olarak incelediğimizde Araplar da her millette olduğu gibi kendilerine bir Arap kimliği bulma arayışında olmuşlardır. 7. yüzyılda İslamiyetin gelmesiyle Hz Muhammed, kabileler halinde yaşayan Arapları bir din çerçevesinde toplayıp yeni bir kimlik kazanmalarını sağlamıştır. Bu yeni kimlikle sınırlarını Avrupadan Asyaya genişleterek İslam çatısı altında büyük bir imparatorluk

kurmuşlardır.⁴⁷ Avrupa karanlık çağlarını yaşarken bu imparatorluk uygarlığın zirvesine ulaşmıştır.

17. Yüzyıldan itibaren gerilemeye başlamış Osmanlı İmparatorluğunun himayesinde bulunan Arap Kimliği de gerilemeye başlamıştır. 19. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da kaybettiği bazı Arap toprakları, Hıristiyan yönetimi altına girmiştir. 1830 da Fransa'nın Cezayir'i işgaliyle başlayan bu süreç daha sonra 1881 yılında Tunus'un işgaliyle ve aynı yıl İngilizlerin Mısır'ı işgal etmesiyle devam etmiştir.⁴⁸

Osmanlı İmparatorluğunun 18. yüzyıldan itibaren gerileme ve duraklamaya başlaması ile Batılı devletlerin de Arap topraklarında faaliyetlerini arttırdığı görülmektedir. Misyonerler ve Batı'da eğitim gören öğrencilerin etkisiyle milliyetçilik fikrinin gelişmesine sebep olmuş ve zamanla Arapça konuşan halk birliği Arap milliyetçiliğinin esasını oluşturmuştur. Fakat Arap milliyetçiliği İslamiyet'in etkisi ve İngiltere'nin Mısır'ı işgali ile de kısa zamanda önemini yitirmiştir.⁴⁹ Osmanlı İmparatorluğu'na sadakat ve Arap kimliğinin İslam kimliğinin altında kalması Arap milliyetçiliğinin gelişmesini engellemiştir. 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başına kadar geçen sürede Arap milliyetçiliği genel bir çerçeveye oturtulamamıştır.⁵⁰

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Filistin topraklarındaki belirsizlik, bölgeye Yahudi göçünün artması aynı din ve dile sahip Arap toplumunda milliyetçiliğin önem kazanmasına sebep olmuştur.⁵¹

Batı işgaline karşı ortaya çıkmaya başlayan Arap milliyetçiliği, İngilizlerin Mısır'ı işgalinden sonra Şam bölgesinden gelen özellikle Hıristiyan Arap aydınlara Mısır'da ciddi bir faaliyet ve propaganda imkanı vermesi ile başlamıştır. Buna benzer hareketlenmeler Suriye ve Lübnan bölgelerinde de görülmeye başlanmıştır.

⁴⁷ Gustave Le Bon, *Arapların Medeniyeti*, (çev. Haktan Birsnel), İstanbul, 2014, s. 2038.

⁴⁸ Çağatay Okutan, "Arap Milliyetçiliği", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, s.56.

⁴⁹ Ömer Kürkçüoğlu *Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi 1908*, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1982, s.9-14.

⁵⁰ Okutan, a.g.m, s. 162.

⁵¹ Porath Yehoshua, *In Search of Arab Unity 1930-1945*, London: Frank Cass and Company Ltd.1986, s.169.

Esas olarak II. Dünya Savaşından sonra etkisini göstermeye başlayan Arap milliyetçiliği; Arap topraklarında İngilizlerin gücünün zayıflaması ve bölge yönetimlerinin İsrail'e karşı yetersizliği ile yeni bir Arap milliyetçiliği dalgası ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Mısır'da Cemal Abdünnasır, bir askeri darbeye Kral'ı devirerek milliyetçi ve sosyalist bir rejim kurarak Cezayir'den Yemen'e birçok bağımsızlık hareketine öncülük etmiştir. Suriye, Irak ve Libya gibi birçok milliyetçi darbeye de ilham ve destek vermiştir.

Ancak Abdünnasır halkına karşı baskıcı bir tutum benimsemesi yüzünden, demokratik ve gelişmiş bir toplum ortaya çıkaramadığı gibi 1967'de Suriye ve Ürdün ile birlikte İsrail'e feci bir şekilde yenilmesi de onun öncülük ettiği Arap milliyetçiliğinin önemini azalarak yerini İslamcılığa bırakmaya başlamıştır. 1970'lerin başında Nasır'ın Ulusal sosyalizmine Enver Sedat tarafından son verildi. Ancak benzer Arap milliyetçiliği modelleri Irak ve Suriye Baas yönetimleriyle devam ettirilmeye çalışıldı bunun örneklerine Libyada da gözlemlendi.

Dünyanın en büyük petrol rezervlerine rağmen Saddam ne halkına huzur ve refah getirememiş ne de komşuları İran, Türkiye ve Kuveyt'te huzur vermiş ve 2003'te ABD tarafından devrilmiştir. Ve nihayetinde Libyada Arap milliyetçiliğinden vazgeçip Afrika Birliği kurmaya ve Batı'ya ve dünyaya daha açık bir politikaya yönelmeye başlamıştır.

Suriye de Baas yönetimi altında uzun süre pek bir ilerleme gösteremedi. Çünkü Suriye kendisini dünyaya kapattığı gibi dünya da Suriye'ye kapılarını kapalı tutuyordu. Bu yüzden yeni Beşar Esat yönetimi Türkiye'nin de desteğiyle dünyaya yeniden açılıyor ve sistemde reform yapmaya çalışıyordu. Ayrıca, Arap milliyetçiliğinin son temsilcisi olan FKÖ ve El-Fetih de Yaser Arafat'ın vefatıyla iyice etkisiz hale geldi ve Araplar milliyetçiliğine ilham kaynağı olmaktan iyice uzaklaştı.

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması ile Arap milliyetçilik akımı artmıştır. Bu radikal akım bazı subayların ülkede yönetimi ele geçirmesine sebep olmuş (Mısır'da Nasır, Suriye'de Baas Partisi, Irak'ta Abd al-Karim Al-Qasim) Lübnan, Ürdün, Sudan, Yemen ve Libya'da da iktidarlar sarsılmıştır. Nasser Mısır'da Arap milliyetçiliğini doktrin kabul etti ve diğer Arap ülkelerinde Arap'lar arasındaki tarihsel bağlantı ve ortak düşmanları göstererek Arap milliyetçiliğini yaydı. Ayrıca

Arap Birliği'nin oluşmasında önder oldu.⁵² Sovyetler Birliği'nin desteklediği Mısır, Arap milliyetçiliği ile bölgede lider olmayı hesaplamıştır. Fakat 1967 Arap-İsrail Savaşı sonucunda Mısır'ın İsrail ile anlaşmaya gitmesi milliyetçilik hareketi önemini yitirmiştir. Ayrıca Mısır'ın Filistin Kurtuluş Örgütü'ne sınırlı destek olması ve Lübnan sivil savaşında uzak durması Arap milliyetçiliğini sekteye uğratmıştır.⁵³

Arap Birliği, Arap ülkeleri arasında ekonomik ve siyasi birliktelik sağlamak ve üye ülkelere yönelik tehditlerde ortak etme olgusu ile 11 Mayıs 1945 yılında kurulmuştur. Fakat Arap Birliği'nin başarısı oldukça sınırlı kalmıştır.⁵⁴ Benzer şekilde, 1964'de Arap Ortak Pazarı Antlaşması, 1968'de Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü ve 1976'da Arap Para Fonu Antlaşması imzalanmıştır.⁵⁵ Arap milliyetçiliği ve birliğinin başarısız olmasının en önemli nedeni bölgesel politikalar açısından farklı görüşte olmalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca ülkeler arasında ekonomik ve siyasal anlamda farklılıklar olması başarısızlığın temel unsurlarıdır. Bu başarısızlığa 1990 yılında bir Arap ülkesi Irak'ın diğer bir Arap ülkesi Kuveyt'i işgal etmesi ve 1991 yılındaki Arap-İsrail barış görüşmeleri baltalamıştır.⁵⁶

Araplar aynı dil, din ve kültüre sahip olsalar da, milliyetçi bir Arap birliği-duruşu sergileyememişlerdir. Politik olarak ayrı düşen Arap ülkeleri, Arap milliyetçiliğinin esaslarını oluşturmak için Arap kültürü ve Batılılaşma, Filistin sorunu ve İslam konularını açıklığa kavuşturmaları gerekmektedir.⁵⁷

Günümüzde Arap milliyetçiliği artık fazla ilgi uyandıramamaktadır. Arap milliyetçiliği, Arap dünyasında birçok ülkede yönetime gelme şansı bulmuş fakat hiçbirini halkına dünya standartlarında huzur, refah ve saygınlık kazandıramamıştır. Aslında sonu görünmeyen Filistin sorunu, Irak işgali ve Arap dünyasındaki bölünmüşlük ve dağınık büyük bir potansiyel oluştursa da Arap milliyetçiliği ve

⁵² Taylor, Alan R. "The Islamic Question in Middle East Politics," Boulder and London: Westview, 1988, s.42.

⁵³ Alan R Taylor, "The Arab Balance of Power", New York: Syracuse University, 1982, s.7.

⁵⁴ Mohammed Arafat, "Arap Birliği Örgütü" Balkan Araştırmaları", 98/1: 312-333,1988

⁵⁵ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Ankara: Turhan Kitabevi,1998, s.133.

⁵⁶ Ahmad, Y.A, *Orta Doğu'da Çatışan İttifaklar, Orta Doğu Politikaları ve Güvenlik: Yeni Yönelimler*, Çev. Ceylan Tokluoğlu, İstanbul, 2000, s 31-39.

⁵⁷ Ömer Talha Aslan, "Önemli Başlıklarla İsrail-Filistin Sorunu", Stratejik Ortak, <http://www.stratejikortak.com/2016/05/israil-filistin-sorunu.html>2016

Arap Birliği tartişmaları yerini, gittikçe dñnyaya açılma, demokrasi, İşlam kardeşliği, kimliği ve işbirliğini vurgulayan dini sñylemlere bırakmaktadır.

2.4. Radikal İşlam

Orta Doğunun Dñnyada ve uluslararası perspektifte önemi sadece jeopolitik, coğrafik veya zengin petrol kaynaklarına sahip olmasından kaynaklanmamaktadır. Dñnyada bu kadar büyük önem arzetmesinin sebeplerinden biriside dinlerin coğrafyasına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanlık tarihinin bir ortak kñltür coğrafyası olan bu bölge aynı zamanda Dñnyadaki üç büyük dinin doğduğu yayıldığı ve dñnyayı şekillendirdiği bir coğrafyadır. Dinlerin doğduğu bir bölge olmasına rağmen bugün ne yazık ki kargaşa ile özdeşleşmiş durumdadır.

Tarihsel kökenleri aynı ve dñnyanın küçük bir bölgesinde bulunan üç büyük din: Yahudilik, Hıristiyanlık ve İşlam ve hepside kendi yurtları olarak gördükleri bölgeyle yani Orta Doğu ile özel bir ilişkisi olduğu iddialarındadır. Yahudiler önce Mısır'a sonra Babil'e daha sonraları Avrupa'nın çeşitli bölgelerine ve en nihayetinde 20. yüzyılda ilk bölgeleri olan Orta Dođuya geri dönerek yeni bir siyasi yapı ile İşrail devletini kurmuşlardır. Hıristiyanlık ise Yahudi cemaati içerisinden ayrılarak Roma İmparatorluğu bünyesinde Avrupa kıtasında güçlenerek yayılmış ve imparatorluğun resmi dini haline gelmiştir. Ve nihayet Hıristiyanlığın ortaya çıkışından 600 yıl sonra aynı bölgede İşlamiyet ortaya çıkmıştır. İşlamiyet'de Orta Doğu Kuzey Afrika İber yarımadası gibi bölgelerde yayılmıştır.⁵⁸

Orta Doğu konumu ve sahip olduğu kaynaklar itibari ile dñnya sisteminde sömürgeci unsurların altında kaldıkları gibi aynı zamanda sömürgeci güçler bölgeyi kontrollerine alabilmek için İşlam dinini de kullanmaktan kaçınmamışlardır. Uzun yıllar boyunca din bölgede sömürgeci güçlerin ideolojik ve politik mücadelelerinde silah olarak kullanılmıştır.⁵⁹

⁵⁸ Immanuel Wallerstein, *Amerikan Gücünün Gerileyişi Kaotik Bir Dñnyada ABD*, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s.93-94.

⁵⁹ Erol Zavar ve Mahmut Soner, "Ortadoğu ve İşlam", s:2, <http://www.odak-direniş.com> (erişim tarihi:20.09.2015)

Tarihe baktığımızda iki asrı aşkın süredir İslamiyetin merkezi olan Orta Doğu'nun Batılı sömürgeci ülkelerin egemenliği ve hatta doğrudan himayesi altında olduğu görülmektedir. Sömürgecilik boyunca Orta Doğu topraklarında yaşayan halkın Batılı devletlere karşı çeşitli karşı koyma, isyan gibi tepkiler geliştirdiği görülmüştür. Büyük bir isyan harekâtı olduğunda toplumun kendini sosyal, milliyetçi, vatansever veya ekonomik yönden değil de islami açıdan ifade etmiştir. Örneğin 19 Yüzyıl'da Avrupalıların ilk defa İslam topraklarına yayılmaya başladığı dönemlerde Ruslar Kafkasya'yı Fransızlar Kuzey Afrikayı işgal ettiğinde en etkili direniş İslam kardeşliği örgütlerince yürütülen direnişlerle gerçekleşmiştir.⁶⁰

19. Yüzyılın sonlarında Avrupa istilasına karşı ikinci bir İslami direniş harekâtı oluştu. İlk defa tüm islam dünyasını bir araya getiren bu harekât Pan İslamizm yani İslam Birliği şeklinde ortaya çıktı. Orta Doğu genelinde Batının giderek güçlenip hakimiyet kurması üzerine islami militanlık dalgaları görülmeye başlandı kimi yerlerde milliyetçi, kimi yerlerde sosyalist kimi yerlerde laik akımların hakim olduğu dönemlere girildi. Özellikle 1950'lerden sonra İslami militan faaliyetlerin İran ve Mısır gibi ülkelerde şiddetli bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. İran' da Şahın devrilerek yerine militan islamci bir rejim ve yine Mısırda Abdülnasır'ın yerine Enver Sedat başa geçmesi gibi.

İslam kaynaklı hareketlerin amaçları İslam toplumundaki yozlaşmayı durdurmak giderek daha çok yabancı güçlerin kuklası olan liderleri İslami değerleri bir yana bırakarak yabancı rejimleri destekledikleri için suçlamaktı. Esas olarak İslami köktenci faaliyetlerin amacı Batıdan daha çok Batının İslam toplumunu bozmasına izin verdikleri için Müslümanlara karşıydı.⁶¹ Onlar için en tehlikeli düşman İslam ülkelerini yöneten ve Batılıların yolunda giden ve bunları Müslüman halka dayatan Müslümanlara karşıydı savaşları.

60 Mona El-Ghobashy, "The Metamorphosis of the Egyptian Muslim Brothers", International Journal of Middle East Studies, Volume 37, 2005, s.278.

61 Gamze Güngörmüş Kona, "Ortadoğu Merkezli Radikal Örgütler ve Türkiye'ye Etkileri", s.798 www.ayk.gov.tr (erişim tarihi:16.12.2015)

1.4.1 Siyasi İslam ve Radikalizm

Homojen bir yapı içeren İslamiyet Orta Doğuda bölge halklarının üzerinde etkili bir bütünleşme aracı olarak görülmemektedir. Çünkü İslamiyet içinde de mezhepler şeklinde günümüzde dini bir olgu olmaktan çıkıp ideolojik ve siyasi boyutlara ulaşmış ayrışmalar mevcuttur. Bu mezhepler her ne kadar dini olarak varlıklarını korusalar da mevcut iktidarı etkilerinde bulundurmaktadırlar.⁶² Orta Doğu'da İslam sadece dini bir olgu değildir, siyasi bir boyutu da mevcuttur. Ancak günümüzde İslam, bölgeye yönelik oluşturulan politikaların bir aracı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Siyasal amaçlı islami hareketlerin 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla artmaya başladığı görülmektedir. Siyasal İslam'ın kendi içinde bölünmesiyle ortaya çıkan gruplar ülkelerin yönetimlerinde söz sahibi olmuşlardır. Bağımsızlığını kazanan birçok İslam ülkesinin rejimlerinin batının kuklası biçimde algılanması karşısında bu ezikliği siyasal iktidarı ele geçirerek düzeltileceği inancı oluşmuştur. Bu sebeple 1990'lı yıllara kadar sadece ülke sınırları içinde İslami hareketlenmeler yaşanırken bu tarihten itibaren ülkelerin sınırlarını aşan küresel nitelikte El-Kaide gibi daha radikal örgütler ortaya çıkmıştır.⁶³

Ortaya çıkan bu radikal grupların pek çoğunda, ABD'nin Orta Doğu'da izlediği politikalar, Batı'nın Orta Doğunun enerji kaynaklarını sömürdüğü düşüncesi, müslüman dünyasına olan önyargı, anti-Amerikanizm yaklaşımının olduğu görülmektedir. Özellikle ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesiyle bölgeye yönelik uyguladığı politikalar, İsrail'in Filistin topraklarına düzenlediği operasyonlara Amerika'nın seyirci kalması ile her geçen gün bölgede Amerikan karşıtı grupların eylemlerinin artmasına sebep olmuştur. ABD'nin Orta Doğu'da sağlamaya çalıştığı demokratikleştirme çabaları bölgede daha çok politik ve sosyal istikrarsızlığa neden olduğu görülmektedir.

Arap Dünyasında başgösteren istikrarsızlık ortamı 2011 yılında itibaren devrimlerle kendini daha da göstermiştir. Ortaya çıkan bu ayaklanmaları daha iyi

62Taş, Gün, "Orta Doğunun Temelini Oluşturan Arguman", Politik Akademi, 2013.

63 John Esposito, *The Islamic Threat: Myth or Reality*, Oxford University Press, Oxford, 1995, s.19.

analiz edebilmek için öncelikle bölgedeki din-siyaset ilişkisinin anlaşılması çok önemlidir. Genel olarak, islami radikallere baktığımızda müslüman dünyasının sorunlarını islami değerlere sahip çıkmayarak aşırı modernleşmeden kaynakladığını öne sürerler. Bölgedeki insanların kurtuluşu milliyetçilik, sosyalizm gibi çeşitli ideolojilerde bulunmadığını vaat edilen hakların sosyal refahın yerine getirilemeyeceğini anladıkları için islami hareketlerin halkın kurtuluşu olacağını benimsemişlerdir.⁶⁴ Ve bu düşünce hızlı bir şekilde benimsenip tüm İslam toplumlarında yaygınlaşmaya devam etmektedir.

Günümüzde de baktığımızda ülkeden ülkeye değiştiği gibi aynı ülke içinde bile farklılıklar gösteren birçok islamik radikal grupların ortaya çıktmıştır. Arap Baharı ile Orta Doğu'da diktatörlükler birer birer yıkılmaya başlamasıyla ortaya çıkan otorite boşluğunu El Kaide bağlantılı gruplar Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi radikal gruplar almaya başlamıştır. İŞİD'in lideri olan El Bağdadi El-Kaide'nin eski lideri Irak ve Suriye'de güçlenip halifelik elde edebilecek konuma kadar gelmiştir

1.4.2 El Kaide

İslami radikaller içerisinde El Kaide önemli bir yer teşkil etmektedir. Günümüzde de tüm dünyaya karşı savaş açmış durumda olan El Kaidenin yapısını ve işleyişini anlamak için El Kaidenin ilham kaynağı Selefilikten bahsetmemiz gerekmektedir.

Selefilik 2 temel özelliği ile kendini belli etmiştir. Birincisi akli çözümlerden uzak durma yani Kuran'ın ve sünnetin öğretilerini benimsememek gibi. İkinci özellik ise “dışlamacılıktır”. Selefiler kendilerini dinin en iyi temsilcisi ve uygulayıcısı olarak görürler ve bu yüzden Şii'lik bir yana Sunnilik içinde bulunan Hanefilik veya Maturidilik mezheplerini bile saymazlar. Onlar için Şii'ler kafirdir, diğer dinden olan Hristiyan ve Yahudilik gibi dinlerin mensubu kişileri aşağı görürler fakat

⁶⁴“Ortadoğunun Temelini Oluşturan Arguman”, Politik Akademik, 2013
<http://politikakademi.org/2013/04/ortadogunun-temelini-olusturan-arguman/>
(erişim tarihi:20.12.2015)

onların bile Kuran'da bir yeri olduğunu ancak Şiiilerin Müslüman iken şirke düşmüş olduklarını ve bu yüzden öldürülmeleri gerektiğini söyleyecek kadar katıdırlar.⁶⁵

Selefilere için İslam hukukunu çığneyen her Müslüman grupla savaşıması gerektiğine dair fetvaları bulunmaktadır. (Kendi gibi inanmayanları kâfir ilan etme) Günümüzde IŞİD ve El Kaide gibi Selefi anlayışı benimsemiş örgütlerin beslendiği inanışlarının temelini oluşturmaktadır.

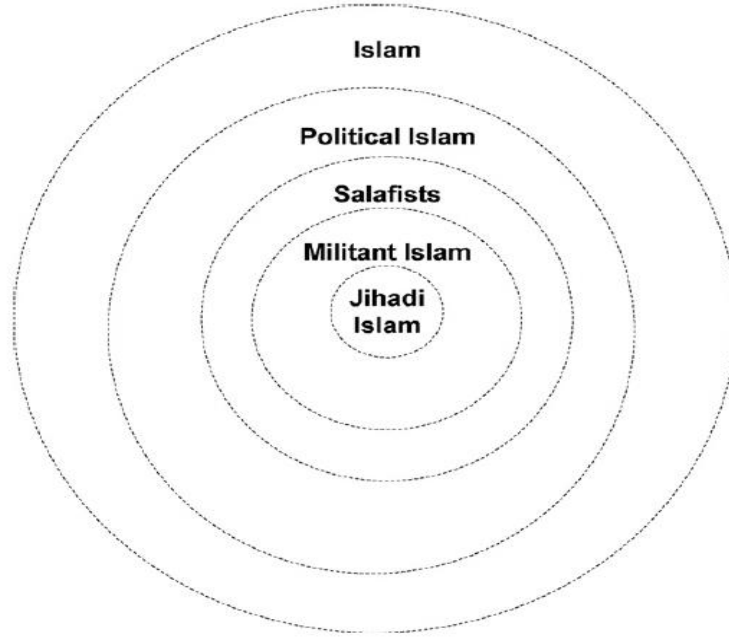
Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD küresel terörün İslami terörizme karşı verildiğini ilan etmesi ile Müslümanların tepkisi artmış 2005 yılında ABD Ulusal Askeri "Terörizme Karşı Savaş" Stratejisinde tanım, aşırı İslamcılara yapılarak ortam yumuşatılmaya çalışılmıştır.⁶⁶

McCabe, El Kaide örgütünü Sünni İslam'ın fanatik kısmı olup izole olmayan buzdağının görünen ucu olarak tanımlamıştır.⁶⁷ Örgütü politize olmuş Sünni İslam'ın bir parçası olarak nitelendirmiştir. Kendi öngörüsünü beş ortak merkezli halka olarak tanımlamıştır. Şekil 6'yı incelediğimizde İslam'ı (ümme) en dış halka, İslami savaşçıları (cihatçıları) en iç halkada vermiştir. Her halka dışındaki halkanın parçası olup her bir sınırın nerede bitip nerede başlayacağı kesin olarak ayrılamayacağı belirtilmiştir.

⁶⁵ Mehmet Ali Büyükkara, "Arap Devrimi Süreci ve Devrimler", Ortadoğu, Eylül-Ekim 2015, Sayı:20

⁶⁶ Morag, Nadav, "National Military Strategic Plan for the War on Terrorism", 2005. National Military Strategic Plan for the War on Terrorism, (erişim tarihi:18.10.2015)<http://www.defenselink.mil/qdr/docs/2005-01-25-Strategic-Plan.pdf>

⁶⁷ Tomas R. McCabe, "The Muslim Middle East: Is there a Democratic Option?" 2007 s. 479-480.

Grafik 3: Thomas R. McCabe İslam ve Alt kümeleri Modeli; Cihat, Militan, Selefilik, Politik İslam .

Tomas R. McCabe “The Muslim Middle East: Is there a Democratic Option” 2007 s.479-480.

En dış halka ümmet, El Kaide gibi aşırı Müslümanlardan en tolereli Müslümana kadar geniş bir spektrumu kapsayan kişilerden oluşmaktadır. Bir sonraki halka politik İslam ülkeleri ve toplulukların İslami prensiplere göre yaşadığı anlayıştan oluşmaktadır. McCabe'ye göre en çok görülen İslam anlayışı ise Selefi anlayıştır. Selefi sözcük olarak Allah'a saygı gösteren, dindar, takva ehli olarak tanımlanabilir fakat tanım olarak Hz. Muhammet ve dört Halifesi yolunda giden kişilerdir. Batı'da dinin algılanışı içsel ve kişisel inançlar olmasına rağmen Selefilik'te din bir yaşam tarzı olarak algılanır. Politik sistem, toplum ve ekonomi bu tarzda yaşama entegre edilmeli görüşündedir. Din ve devlet işleri ayrı görülemez ve hükümetler İslam kanunu Şeriat ile yönetilmelidir. Buradaki amaç Hz. Muhammed ve halifeleri zamanında yaşanan insan, din, devlet, ekonomi ve yöneticinin içinde bulunduğu yönetimin devamı şeklindedir. Selefi'lerin günümüzde görülen aşırı versiyonu Afganistan'daki Taliban'dır. Taliban, Usame Bin Ladin tarafından en doğru İslam sistemi olarak tanımlanmıştır.⁶⁸

⁶⁸ McCabe a.g.m. s:479-482

Selefilere sonraki halka militan İslam olarak adlandırılır. Bu anlayış İslam'iyetin yeniden canlandıran radikal ideolojik ve politik program çeviren ve ifade edilmeden anlaşılabilir ya da açık bir şekilde devrimden oluşur. Kısacası halifeliğin geri gelmesini isteyen bu halka dine dayalı devlet-imparatorluk kurmak istemektedir. Vahabi liderleri ve Taliban Militan Müslüman olarak sınıflandırılabilir. Militan İslam'ın uluslararası organize formlarına Müslüman Kardeşler ve daha radikal Hizbut Tahrir örnek verilebilir.⁶⁹

Diyagramda Selefilere içindeki en tehlikeli grup cihat bulunmaktadır. El Kaide bu gruba örnek verilebilir. Cihatçıların görüşlerine göre İslam Hz. Muhammed'in izinden ayrıldığı için yozlaşmalar ve bozulmalar başlamıştır. Bu bozulma İslam dünyasını cahiliye devrine götürmüştür. İslam'ın tekrar eski haline gelmesi için ahlak olarak temizlenip köklerine dönmesi gerekir.

İslam inançsızlar ile savaş halindedir. İslamiyet sürekli saldırı altında olup düşmanları tarafından küçük düşürülmektedir. İslami bölgeler (Filistin, Çeçenya, Keşmir, Filipinler, Irak ve Güney Sudan) işgal altındadır. İslam kapitalist ekonomiler tarafından dünya ekonomisinin küreselleştirilmesi ile marjinalleştirilmiş, değeri lüzumsuz olacak kadar düşürülmüştür. Batı'nın popüler kültürü ile İslam kuşatılmıştır. Müslüman ülkelerdeki hükümetler yetersiz, yozlaşmış ve İslam düşmanlarına karşı yetersiz hatta düşmanlarca yönetime getirilip yönetimden alınan kişilerdir. Bütün bunlara verilecek cevap cihattır. Bu amaç için her yol mübahdır.⁷⁰ Düşmanlar ile barış yapılamaz ve olmamalıdır. Cihat tüm insanlığa yapılan baskıları sonlandırmalıdır.

Yahudiler İslam düşmanı, Hıristiyanlar Baba-Oğul-Kutsal Ruhu kabul ettikleri için çoktanrıci ve pagan olarak görülürler. Şiiler kabul olmuş doktrinlere ters geldikleri için kafir olarak kabul edilirler.⁷¹

El Kaide ve cihat ideolojik buzdağının ucu olarak görülebilir. ABD politikaları, Orta Doğu kararlılığı ve dünya barışı açısından bakılırsa bu görüş oldukça korkunçtur. Problem sadece bir kaç fanatik olarak görülemez ve El Kaide ve

⁶⁹ McCabe a.g.m. s:479-483

⁷⁰ McCabe, a.g.m. s.479-485.

⁷¹ McCabe, a.g.m. s.479-486.

cihatçılar durduk yere ortaya çıkmamışlardır. İslam dini ABD için tehdit olmasa da İslami Radikalizm ideolojisi ve içeriği ilerleyen zamanlarda daha tehlikeli olacaktır. Bu noktada cihatçılara karşılık verilen savaş İslam'a karşı verilen savaş olarak algılanabilir.

Teröre karşı savaş politikalarını etkileyecek bu etmenler Orta Doğu'ya demokrasinin gelmesini engelleyecektir. ABD laik ve demokrat Müslümanları desteklemesi politikalarının kabul görme olasılığını azaltmaktadır. Amerika özellikle W.Bush döneminde El-Kaide, Taliban, ISİD gibi örgütlerde askeri yollarla mücadele yoluna gitmiş örgütleri destekleyen ülkeleri ötekileştirme yaparken⁷², Obama ISİD stratejisinde göstermiştir ki İslam'la terörizmin birbirinden ayrıştığını İslam diniyle bağdaşmadığını vurgulamıştır.

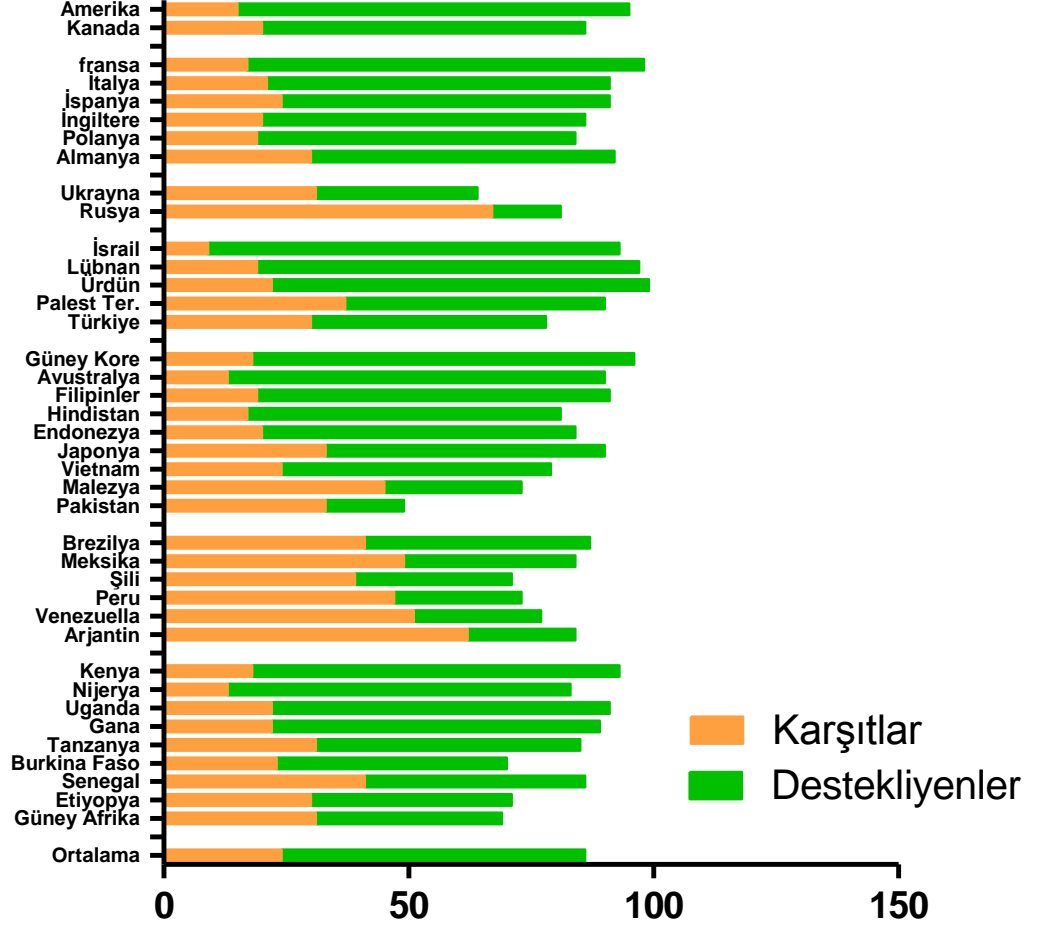
ABD'nin İslam'a bakışı Obama döneminde içinden çıkılması zor bir sorun haline gelmiştir. Obama döneminde ABD, İslami Radikalizme karşı mücadeleye girmiş ve bu konu ile ilgili 22 Eylül 2011'de Terörle Mücadele Küresel Formu (TMKF) oluşturulmasını sağlamıştır. 24 Eylül 2014'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) toplantısında ele alınan konulardan biri Irak ve Suriye'deki ISİD varlığı ve bu örgüte katılan yabancı savaşçıların nasıl engelleneceği ve TMKF'nin işlevselliği konuları gündeme alınmıştır. Ağustos 2014 kadar ISİD'le mücadele için herhangi bir stratejisi olmadığını söyleyen Obama⁷³ uluslararası basında büyük tepki almıştır.

Bunun üzerine 10 Eylül 2014'te ISİD'le ilgili bir strateji açıklamıştır. Strateji ile ilgili en önemli başlıklar örgütlerin etki alanlarını daraltmak özellikle yabancıların bu örgütlere katılımını engellemektir. Bu doğrultuda Obama ISİD'e karşı hava saldırılarının devam edeceğini, ISİD'le mücadele eden gruplara karşı destek verileceğini ISİD yüzünden yer değiştirmek zorunda kalan sivillere yardım

⁷² Haldun Yalçınkaya, "Son Gelişmelere Işığında Terörle Mücadele ve Küresel Formu ve İşlevi", ORSAM, 28 Eylül 2014, <http://www.orsam.org.tr/yazigoster.aspx?ID=5182>, (erişim tarihi 17 Aralık 2015)

⁷³ Rebecca Kaplan, "Obama on ISIS: We dont have a strategy yet", CBS news, 28 Ağustos 2014, <http://www.cbsnews.com/news/obama-adresses-isis-in-srria-ukraine-crisis/> (erişim tarihi:17 Ağustos 2015)

edileceğini belirtmiştir.⁷⁴ Obama'nın açıkladığı bu stratejiler İŞİD'le mücadelede henüz istediği sonuca ulaşamamış görünmektedir. Sonunun ne olacağı hesap edilmeden yapılan askeri müdahalelerin aksine Obama'nın olaylara temkinli ve tüm olasılıkları hesaba katarak yaklaşmaktadır.

Grafik 4: Amerika'ya İŞİD' e Karşı Operasyonlarından Dolayı Verilen Destek

<https://agenda.weforum.org/2015/12/how-does-the-muslim-world-really-view-the-us/>

(erişim Tarihi: 20.09.2015)

⁷⁴ Statement by the President on ISIL”, The White House, 10 Eylül 2014, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/09/10/statement-president-isil-1> (erişim tarihi:20 Eylül 2015).

3. Obama Dönemine Giden Süreçte ABD'nin Yürüttüğü Operasyonlar

Başkan Obama'nın her iki döneminde de karşı karşıya kaldığı meselelerin büyük kısmı Orta Doğu içinde ya da çevresinde oluşmuştu. Bu meselelerin başlangıcı da "Baba ve Oğul Bush" döneminde gerçekleşen bazı bölgeye yönelik ABD müdahaleleri ile ilgiliydi. Bu yüzden bu sorunların kökenlerine bakmak gerekir.

Soğuk Savaş sonrası Dünya liderliğinde tek kalan ABD politikalarının nasıl şekilleneceği belirsizleşmişti. Artık Sovyetler Birliği düşmanlığı ve komünizm tehdidi ortadan kalkmış Dünya sorunsuz, ABD'de hedefsiz kalmıştı. ABD'nin kendine yarattığı yeni tehdit ise Orta Doğu ülkelerinden gelecek tehdit ve radikal İslam'dı⁷⁵

Aslında bu tehdit Yahudi lobisinin desteklediği "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin" canlandırılması ile ortaya çıkmıştı.⁷⁶ Bu proje Amerikan çıkarları için hegemonyacı bir zihniyete dönüşüp kendisinden olmayan tarafı düşman nitelerek, müdahaleci, uluslararası hukuku tanımayan, gerektiğinde "Sert Güç" kullanan bir politika haline dönüşmüştü.⁷⁷

3.1. Irak-Kuveyt Krizi (1990-1991)

ABD İran-İrak Savaşı'nda Irak'ı desteklemiş ve bu süreçte silahlanmasına da göz yummuştur. Askeri olarak Kuveyt'e karşı kendisini güçlü hissetmesi, Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e yönelik tarihsel bağlarının olduğunu iddia edip 19. vilayeti yapmak istemesi, Kuveyt'in petrol fiyatlarını düşürüp Irak'ın İran Savaşı sırasında

⁷⁵ F. Gergez, *Amerika ve Siyasal İslam*, İstanbul, Anka Yayınları, 2001, s.28.

⁷⁶ Öztürk, a.g.m. s.5.

⁷⁷ A. Özkan, "21 yüzyılda ABD'nin Küresel Stratejileri", İstanbul, TASAM Yayınları, 2006, s.15.

aldığı borçları talep etmesi, Birinci Körfez Savaşı olarak bilinen Kuveyt işgaline sebep olmuştur.⁷⁸

Ağustos 1990'da başlayan savaş ABD önderliğindeki Çöl Fırtınası Operasyonu ile 24 Şubat 1991'de sona ermiştir. İşgal aslında tarihsel nedenlere dayanmaktaydı. Bu bölge İngiltere tarafından cetvelle çizilerek oluşturulmuş yapay sınırlardan oluşan ve Kuveyt'in de ülke olarak tasarlandığı bir bölge oluşturulmuştu. Osmanlı denetiminden sonra özerk yapıya kavuşan bu yapay ülke 1932'de Irak'a katılma ve devlet olarak ilan edildiği 1961 yılında Irak ilhak teşebbüsü ile petrol geliri isteyen unsurların hedefi olmuştur. Bu bölgede petrol çıkartan İngiliz ve Amerikan şirketleri bölgenin ülke olmasında rol oynamışlardır. Saddam iki ülkenin birleşmesi ile sadece petrol değil aynı zamanda kıta sahanlığını da genişletmek istiyordu. Irak bu değerli bölgeyi ele geçirmek için çok çaba göstermiş hatta 99 yıllığına kiralık olarak bile istemiştir.⁷⁹ Bu süreçte Irak ABD için bölgede tehlike olmaya başlamıştır. Irak'ın Kuveyti işgali sadece bölgedeki dengeleri değiştirmekle kalmayıp petrol fiyatlarının kontrolünün de Irak'ın eline geçmesi petrol ithalatında güçleştireceği için ABD'yi ekonomik olarak sıkıntıya sokacaktı.

Irak, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin mevcut petrol fiyatlarını artırmak istememeleri ve yüksek petrol üretim kapasitesinde çalışmalarını Irak'ı ekonomik kayba sürüklemiştir. Irak, Kuveyt'i alarak dünya petrol fiyatlarını belirlemek istiyordu. Irak, İran ile yaptığı savaşta Kuveyt'in yaptığı finans akışını yardım olarak niteleyip borç haline getirmesini anlaşmazlık nedeni olarak saydı. Savaş sonucu bu borçlarından kurtulacak olması ve ABD'nin Arapların arasındaki sorunlara karışmak istememesi Saddam'ın iştahını kabarttı.⁸⁰

Savaşı kaybeden Irak, BM'nin getirdiği şartları kabul etmiştir. Buna göre Irak'ın tüm nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar ile balistik füzelerinin imha edilmesi ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) Birleşmiş Milletler Özel

⁷⁸ Mehmet Öztürk, "I. Körfez Savaşı'ndan (1990-91) 11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk- Amerikan İlişkilerine Etkileri", Sosyal Bilimler E-Dergisi, Celalabat- Kırgızistan, Sayı 19, 2010, s.1.

⁷⁹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s.572-574.

⁸⁰ Arı, a.g.m, s.575.

Komisyonu (UNSCOM) ile birlikte denetlenmesine karar verilmiştir. Ayrıca temel ihtiyaçları dışında ambargo da konulan Irak ekonomik ve askeri anlamda büyük kayıp yaşamıştı.⁸¹

ABD bu savaştan maddi-manevi çok kazanımı olmuştur: Askerlerini Orta Doğu'ya kaydırıp kazandığı zafer ile Süper Güç olduğunu göstermiş savaş maliyetlerini diğer ülkelere ödetmiş, elden çıkarması gereken demode silahları savaşta kullandığı gibi yeni silahlarını da deneme fırsatı bulmuştur. Saddam'ı tehdit göstererek Körfez ülkelerine silah satmıştır. Fakat ABD'nin en önemli kazancı Irak'ı ambargo ile zayıflatıp ülkeyi üçe bölmeye olmuştur. Ülkenin petrol denetimini tamamen ele alarak bölgedeki gelişmelere müdahale edeceği için oldukça kazançlı çıkmıştır.⁸²

Bu arada Türkiye de, Saddam'a karşı koalisyon güçleri tarafında yer almış ve askeri üslerini ABD ve NATO'nun kullanımına açmıştır. Ayrıca Türkiye Kerkük-Yumurtalık boru hattı getirilerine rağmen BM'nin Irak ambargo kararına da katılmıştır.⁸³ Türkiye bölgedeki güç unsuru olmaya devam edip Irak ile olan su ve Kürt sorunlarını Irak'ın güç kullanarak çözme potansiyelinin önüne geçmiştir. İran savaşı sonrası silah gücü oldukça fazla olan Irak ile 1990 yıllarında ilişkilerin gerginleştiği düşünülürse Irak'ın zayıflaması ülke çıkarları için önemlidir.

Saddam'ın tehdidinde kalan Kürtler savaş sırasında ve Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasından sonra özellikle Peşmerge'lerin Türkiye'ye göçleri ile sonlanmıştır.⁸⁴ Amerika Koalisyon güçleri çekilirken Kürt'leri Saddam'a karşı korumak için “Çekiç Güç” adı altında askeri bir güç konuşlandırmıştır.⁸⁵ Irak'a yapılan müdahale Orta Doğu'daki dinamiklerin de değişmesine sebep olmuştur.

3.2. G. W. Bush'un Başkanlığı ve 11 Eylül 2001 Olayı

⁸¹ Arı, a.g.m, s.580-581.

⁸² Nasuh Uslu, “Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları”, Ankara: SBF yayını, C. 54/Sayı. 3 1999, s.165.

⁸³ Arı, a.g.m, s. 591.

⁸⁴ Arı, a.g.m. s. 592.

⁸⁵ Baskın Oran, “Türk Dış Politikası 1980-2001”, Cilt: II, 14. Baskı, 2013, s.262-263.

ABD'nin 1988-1992 yıllarında Cumhuriyetçi Parti'nin adayı olarak başkanlık yapmış George H. W. Bush'un oğlu olan George W. Bush 2000-2008 yıllarında ABD'nin 41. Başkanı olarak iki dönem görev yapmıştır. Olaylı bir şekilde başkan koltuğuna oturan Bush, seçimlerde rakibi Al Gore'den daha az oy almasına rağmen başkan seçilmiştir⁸⁶. Seçim sonrası yaşanan tartışmalı bir belirsizlik döneminden sonra ABD Yüksek Mahkemesinin Bush lehine 5-4 lük bir karar vermesi sonucu başkan ilan edilmiştir. 2004 yılındaki başkanlık seçimlerinde de rakibi Massachusetts senatörü John Kerry'yi çok az bir farkla geçerek tekrar başkan olmuştur. 20 Ocak 2009 tarihinde görev süresi dolan Bush, görevini Barack Obama'ya devretmiştir.

Bush'un başkanlık dönemi 11 Eylül 2001 saldırıları ve bu olayın sorumlusu Usame Bin Ladin'i yakalamak ve 7 Ekim 2001 tarihinde Taliban yönetimini yok etmek amacıyla Afganistan'a asker göndermek ve 20 Mart 2003 Irak'ın işgali ile geçmiştir.

2001 yılında Bush'un başkan olmasıyla ABD'nin Orta Doğu politikalarında büyük değişikliklerin olması bekleniyordu. Bush'un politikalarına yön veren "Yeni Muhafazakarlar"⁸⁷ ABD'nin Soğuk Savaş sonrası tek süper güç olma durumunu yeterince kullanamadığını düşünüyorlardı. Gerekirse güç kullanılarak dünyayı şekillendirmenin gerekliliğini savunuyorlardı. 11 Eylül saldırıları da Muhafazakârların iddialarını doğrular nitelikte gerçekleşti ve eylemlerini başlatmaları için legal ortamlar hazırды. Bush başkanlığı boyunca askeri güce

⁸⁶ K Fullerton, "Bush, Gore, and the 200 Presidential Election: Time for the Electoral College to Go-Oregon Law Revive", 2001 – Hein Online, s.11.

⁸⁷ "ABD'deki Yeni Muhafazakâr akımın temeli, 1943 yılında Washington'da kurulan American Enterprise Institute ile atıldıysa da bunlar, 1960'lı yıllarda bazı akademisyenlerin ve gazetecilerin girişimiyle etkili bir hareket haline geldi. ABD'li Yahudilerin belirleyici rol oynadığı bu hareket, başlangıçta, ülkedeki Yahudi çoğunluğun siyasal tercihinine dayalı olarak Demokrat Parti'yi destekliyordu. Sovyet tehdidinin ortadan kalktığı Soğuk Savaş sonrası süreçte, Yeni Muhafazakârların ana gündemi İsrail'in güvenliği ve İslamî hareketlerdi. Onlara göre Soğuk Savaş'ın galibi olan ABD, artık hegemonyasını yaimalıydı, İsrail'in çıkarları bütünüyle ABD'nin çıkarları anlamına geliyordu ve bunu tehdit eden her ülkeye karşı ABD jandarma rolü oynamalı ve Irak'a, İran'a ve Sudan'a karşı savaş başlatmalıydı." http://www.ydh.com.tr/HD9_abd-ve-yeni-muhafazakarlar.html (erişim tarihi:28.12.2015).

yoğunlaşarak angajman kurallarını tamamıyla bir kenara bırakan politikalar uyguladı.⁸⁸

Bush yönetimi tarafından gerçekleştirilen Afganistan işgali beraberinde pek çok hukuksal tartışmayı da getirmiştir. ABD her ne kadar dış basında destek toplasa da Afganistan operasyonu Bush Doktrinini ile uluslararası hukukun da önüne geçtiği konusunda tartışmalara sebep olmuştur. ABD, Afganistana karşı güç kullanımını meşru müdafaa göstermiş ancak uluslararası hukukta iki çeşit meşru müdafaa hakkı bulunmaktadır. Birincisi, BM Antlaşması gereği Güvenlik Konseyi kararı ile ortak saldırgan devlete zorlama tedbirlerinin uygulanması. İkincisi yine BM’de yer alan meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için silahlı saldırının gerçekleşme şartıdır.⁸⁹

11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren örgütün El-Kaide olduğu ispatlanmadan Afganistan’a düzenlenen saldırı uluslararası hukuk kurallarına aykırı düşmektedir. Ancak hedef direkt Taliban yönetimini devirmeye yönelik politik amaç olarak öne çıkmaktadır. Elinde somut deliller olmadan “önleyici savaş” adı altında gerekçeler ve varsayımlar doğrultusunda hareket eden Bush’un Afganistan Orta Doğu’daki ilk durağı olmuştur⁹⁰.

Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra ABD hegemonyasını küreselleştirme çerçevesinde hareket ederken bu amacını sekteye uğratmıştır. Dokunulmazlık ve yenilmezlik imajı sarsılan ABD prestijini tekrar kazanmak ve hegemonyasını sürdürmek amacıyla iç güvenlik politikalarında değişikliğe gidilmiştir. Bush 1 Haziran 2002 tarihinde, New York ABD Askeri Akademisi’nde (West Point) yaptığı konuşmada bu değişiklik kararını açıklamıştır. Konuşmasında “*Terörle savaş, savunmayla kazanılmayacaktır. Savaş alanını düşmanın bölgesine götürmeli, planlarını bozmalı ve ondan kaynaklanacak tehditleri, ortaya çıkmalarına fırsat bırakmadan etkisiz hale getirmeliyiz. Günümüz dünyasında, güvenliğe giden tek yol, eylemden geçmektedir...*” diyerek ortaya koymuştur. Radikalizm ve teknolojinin bir

⁸⁸ Meliha Benli Altunışık “Ortadoğu’da Bölgesel Düzen ve Arap Baharı”, Ortadoğu Analiz, 2013, cil:5, sayı:53, s.74.

⁸⁹ Ülkü Halatçı, “11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonunun Bir Değerlendirilmesi”, Ululararası Hukuk ve Politika Dergisi”, 2006, c:2, s.7.

⁹⁰ “The National Security Strategy of the United States of America”, Eylül 2002, s.15. <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (erişim tarihi:5.10.2015).

araya gelmesi ile kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların zayıf devletler ve küçük grupların eline geçeceği ve bunların büyük devletlere istediğini yaptırmak için tehdit unsuru olacağına değinmiştir. Soğuk Savaş'ta alınan önlemlerin yeterli olmasına rağmen değişen teknoloji ile kitle imha silahlarının teröristlerin eline geçmesi ABD'nin bu tehditleri engellemeye önem vermesi gerektiğini belirtmiştir. Bu amaç için düşmanların tehditleri büyümeden bertaraf edilmesi gerektiği ve teröre destek veren tüm ülkelerin cezalandırılacağını vurgulamıştır. Amerika Soğuk Savaş'ta komünizmi diplomatik, ekonomik ve askeri müdahaleler ile yendiğini fakat ülkelerin ortak değerlerin insan özgürlüğü olduğunu bunun en önemli kanıtının da ziyaretten henüz döndüğü yeni Rusya'nın demokratikleştiği ve teröre karşı ABD ile beraber olmasını göstermiştir. ABD'nin yoksulluk, baskı ve hınç unsurlarını barış ile yer değiştirerek dünyada savaş istemediğini ayrıca Amerika'nın insan onuru, kanun, kadına değer verme, konuşma özgürlüğü, adalet ve din özgürlüğü için çalıştığını, modernleşme ve insan haklarına destek verdiğini anlatmıştır.⁹¹

Bush "teröre karşı savaş ve bunun sonucu gelen insanca yaşama" politikası gereği El-Kaide ve Irak cephelerine Filistin'i de ilave etmiş ve Amerika küresel savaşını stratejik ortağı İsrail ile Orta Doğu'da sürdürmüştür. İsrail lideri Ariel Sharon Amerikan yardımları artırılarak ekonomik olarak desteklenirken Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Arafat'ında da ılımlı bir yönetim sergilemeye davet edilmiştir. Bunlara ilaveten ABD, HAMAS'ı terörist listesine alırken Ariel Sharonu da "Barış Adamı" olarak nitelendirmiştir.⁹² ABD'nin bu yanlı tavrı imajının zedelenmesine sebep olan en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

ABD güvenliği sebep göstererek kendisine tehdit olan ülkelere yapacağı baskıları artıracığını Ulusal Güvenlik Strateji raporlarında özgürlüğü engelleyen rejimlerle koşulsuz mücadele verileceğini belirtilirken, fakat bu özgürlüğün tanımı yapılmamıştır.⁹³

⁹¹ President Bush Delivers Graduation Speech at West Point United States Military Academy West Point, New York <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html> (erişim tarihi:5.9.2015).

⁹² Shahram Akbarzadeh, "Does the Hamas Victory Advance in the Middle East", Austrian Journal of International Affairs, Vol:60, 2006, No:2, s.202.

⁹³ Özkan, a.g.m, s.29.

Amerikan politikasının 11 Eylül sonrası süreçte tamamen İsrail lobisinin çıkarları doğrultusunda şekillenmeye başladığı görülmektedir. Bu durum ABD'nin dış politikada saldırganlığa yönelmesine ve kendine zarar veren politikalar izlemesine neden olmuştur. Başkan Bush'un, İsrail-Filistin ilişkilerinde açıkça görülen İsrail yanlısı tutumu, İran'a karşı düşmanca politikaları, Irak'ta yapılan yanlışlar ABD'nin zorba ve kendini düşünen bir devlet haline gelmesine yol açmıştır. Dolayısı ile Başkan Bush'un bu tutumu kendisinden sonra gelen Başkan Barack Obama'nın Orta Doğu Politikasında büyük sıkıntılara da sebep olmuştur.

Küreselleşme ekonomik, politik, kültürel, askeri ve çevresel konuları kapsar. Küreselleşmenin iyi yönü mal, para ve hizmet akışını sınır tanımaksızın artırmak ve ekonomik refahı artırmaktır. Fakat küreselleşme beraberinde bazı riskleri de getirmektedir. 11 Eylül olaylarını takiben Afganistan ve Irak işgalleri ABD'nin kapitalist hegemonyadan küresel imparatorluğa geçişinin açıkça bir göstergesi olarak görülebilir. Gerçekte ABD'nin oluşturduğu politikalar özgürlük değil, Amerikan gücünün yayılmacılığıdır. ABD gittiği her yere askeri gücünü götürerek, O coğrafyada, çok büyük askeri üsler kurarak, bölgeyi kontrol altında tutmaya çalışmaktadır.⁹⁴

11 Eylül olayları jeopolitika stratejilerinin yeterli olmadığını politik stratejilerin küresel politikalar üzerine kurulması gerekliliğini hatırlatmıştır. Peki, bu süreçte hangi politikalarla gelindiğine baktığımızda: 1990'lı yıllarda ABD'nin dış politikasını "başarısını güçlendirmek" üzerine kurduğunu görmekteyiz. Avrupalı müttefikleri ile tarihte ilk defa barışçıl, bölünmeyen ve demokratik bir Avrupa oluşturmuştur. Avrupa Birliği birçok konuda Amerikanın Avrupa politikalarının odak noktası olmuştur. NATO Avrupa güvenliğini sağlamak için oluşan bir savunma birliği olup Rusya ile suni bir ilişki içerisine girilmesini sağlamıştır. ABD, Asyada'da Japonya ve Güney Kore ile bölgesel kararlık oluşturma yoluna gitmiştir.

Amerika'nın günümüzde politikalarını coğrafik merkezler üzerine kurgulamayıp ABD'nin dünya meselelerindeki rakipsiz gücü ve küreselleşen dünya

⁹⁴ Selin M. Bölme, *İncirlik Üssü. ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.128-140.

politikalarındaki gelişmenin bir kombinasyonu olarak düzenlediğini görmekteyiz.⁹⁵ Bu yıllarda ABD artık tek küresel güç olduğu için dünyanın her yerine erişen askeri gücü, dünya ticaret ve endüstrisini besleyen ekonomisi muazzam seviyelere ulaşmış ve ABD'nin politik ve kültürel cazibesi Joseph Nye tarafından "yumuşak güç"⁹⁶ olarak tanımlanmıştır.

Bu güç etki oluşturmak için nasıl kullanılmalı? ABD'nin sert gücünü kullanmasını kısıtlamak için Avrupa uluslararası rejimler kurgulamıştır. Aslında diğer ülkelerin ilgileri Amerikanın ilgisi ile örtüşmesi aslında ABD için bir başka güç aldığı kaynak olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin sadece Birleşmiş Milletler ve NATO gibi güvenlik enstitüleri kurmaması aynı zamanda ekonomik kalkınma, gelişme ve refah için ticaret ve gümrük serbestliği anlaşmaları, Marshall yardımı gibi yeni rejimler ortaya çıkarması ABD'nin gücünü korumuş ve artırmıştır.⁹⁷ Bu arada ABD hep gücünü devam ettirmek ve geliştirmek arzusu içinde olmaya devam etmiştir.

3.3. Afganistan Müdahalesi

Afganistan coğrafi olarak her ne kadar Güney Asya bölgesinde yer alsada ABD'nin terörle ilgili yürüttüğü mücadelelerde 11 Eylül saldırıları sonrasında

⁹⁵ James M Lindsay and Maurice R Greenberg, "The globalization politics: American Foreign Policy for a New Century" <http://www.cfr.org/world/globalization-politics-american-foreign-policy-new-century/p6330> (erişim tarihi:20.12.2015).

⁹⁶ "Yumuşak güç kavramına ilk defa, 1990 yılında Joseph S. Nye tarafından yayımlanan "Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası" adlı kitabında yer verilmiş; Bu kapsamda, yumuşak güç daha çok işgal edilecek ülke vatandaşlarının direnme azmini kırmak üzere propaganda kapsamındaki faaliyetler ya da işgal edilen yerlerde sadakati ve istikrarı sağlamak üzere siyasi, ekonomik ve kültürel düzenlemeler ile halkın huzur ve rahatını temin edecek uygulamalar olarak düşünülmüştür. Yumuşak güç, bir ülkenin kendi istediği şeyi başkalarının da istemesini sağlamaya yarayan güçtür." Bu tanım çerçevesinde yumuşak güç, "başkalarını cezbetme, onların kalbini ve zihnini kazanma yeteneği" olmakta; bir ülke yumuşak gücü ile kendi amaçlarının ve değerlerinin başka ülkeler tarafından benimsenmesini sağlayabilirse, askeri güç ve ekonomik gücünün çok üzerinde etki imkânı yaratabilmektedir. Çünkü yumuşak güç, siyasi gündemi diğer insanların önceliklerini şekillendirecek biçimde belirleme kabiliyetine dayanır."

⁹⁷ John Pilger, "What Good Friends Left Behind", The Guardian, 20 Eylül 2003.

<http://www.theguardian.com/world/2003/sep/20/afghanistan.weekend7> (erişim tarihi:20.11.2015).

Taliban ve El-Kaide'nin merkezi olduğu için Ortaoğu'yu etkileyen önemli bölgelerden birisidir⁹⁸.

Başkan Bush'un 11 Eylül sonrasında ilk hedefi terörizme destek verdiği gerekçesi ile Taliban dolayısı ile Afganistan olmuştur. Afganistan, Amerikan çıkarlarını hayata geçirmek ve bölgedeki istikrarsızlığı sona erdirmek için iyi bir başlangıç noktası olmuştur.⁹⁹ ABD'nin bölgedeki rakipleri Rusya ve Çin stratejik ve ekonomik değerleri ile çatışması bir kenara Taliban Afganistan'ın büyük bir kısmını kontrol etmekte hatta komşu Pakistan'ı etkilemektedir. Tüm bu olumsuzluklar ABD'nin bölgede etkisiz kalmasına sebep olmuştur.

SSCB 1979 yılında Afganistan'ı işgal edince ülkenin jeopolitik önemi SSCB'nin Basra Körfezine ve Hint Okyanusu'na inme ihtimalini artırmıştır. ABD İslam Devrim'i ile kaybettiği stratejik ortağı İran gibi Afganistan'ı da kaybetme korkusu yaşamıştır. ABD o dönemde komünizme karşı savaşı bahane gösterip Afganistan'ı desteklemiştir. Afganistan ve Pakistan'ı müttefik yapmak uğruna ABD Suudi Arabistan ile Afganistan'a yardım etmiştir. Afganistan direncinde Pakistan örgütlenmeye yardımcı olmuştur. CIA tarafından eğitilen Usame Bin Ladin kurduğu El-Kaide örgütü ile bu direniş de ABD'ye yardımcı olmuştur¹⁰⁰. İlginç bir şekilde dost düşman olmuş ve Usame Bin Ladin-El Kaide 11 Eylül saldırılarının mimarı olmuştur.

George W. Bush İran, Irak, Kuzey Kore'yi "haydut devletler" gösterip teröre destek veren "şer eksenini" olarak göstermiş ve saldırgan politikasını kurallara uygun hale getirmeye çalışmıştır. 11 Eylül ABD için bir fırsat olmuş ve 2001'de ABD İngiltere'nin desteğini alarak Afganistana müdahalede bulunmuştur. Daha sonra

⁹⁸ Andrew Hartman, "The Red Template: US Policy in Soviet Occupied Afghanistan", Third World Quarterly, Cilt. 23, No. 3, s.480.

⁹⁹ Michael Powelson, "U.S. Support For Anti-Soviet And Anti-Russian Guerrilla Movements And The Undermining of Democracy", Demokratizatsiya" The Journal of Post-Soviet Democratization, Cilt. 11, Spring 2003.

¹⁰⁰ Jim Marrs, *CIA ve Pentagon'un Gizli Dosyaları, 11 Eylül, Afganistan, Irak İşgali ve Uyuşturucu Ticareti*, Çev: Bülent Ucpunar, İstanbul: Kesit Yayınları, 2007, s.260.

NATO önderliğinde Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF) ile müdahaleye devam edilmiştir.¹⁰¹

Afganistan'da Taliban'a karşı verilen savaş kazanılamamıştır. Ülkenin terörist unsurlardan temizlenmesi, ekonomisinin düzeltilmesi ve istikrar gelmesi tam anlamıyla başarılamamıştır. Aksine Taliban Pakistan'da güçlenmeye başlamıştır. ABD, Rusya, İran ve Çin'in bölge devletlerine etkisini kırmak için Afganistan'a müdahalesinde ikincil planı Orta Asya'da nüfusunu etkinleştirerek, zengin enerji bölgeleri olan Orta Doğu, Hazar Havzası, Orta Asya ve enerji nakil hatlarının tam denetimini sağlamak Rusya, Çin ve İran'ı da kontrol altına almayı planlamıştır.¹⁰²

Bush ve Obama dönemi ABD stratejileri daha çok sebep-sonuç ilişkisine dayalı unsurlara göre belirlenmiştir. Savunma anlamında ABD'nin Afganistan stratejisi hem Bush hem Obama döneminde aynı kalmasına rağmen Obama Orta Doğu stratejisini daha başarılı bir şekilde uygulamıştır. Bush yönetiminden çok farklı olarak Obama çözüme sadece güvenlik anlamında değil yerel unsurların kendi ülkelerinde söz sahibi olduğu konuma gelmelerini hedeflemiştir. Taliban dahil yerel unsurlarla ve bölge ülkeleri ile uzlaşmaya giderek çözüme ulaşmayı hedeflemiştir. Obama dönemi ABD'nin Afganistan politikası Başkan Bush ile benzer tarafları olsa da stratejisi daha etkin olduğu görülmektedir.

¹⁰¹ Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security and U.S. Policy", Congressional Research Service Report For Congress, RL30588, 30 Aralık 2009, s. 34.

<http://www.nato.int/docu/updat e/2003/08-august/e0811a.htm> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2009)

¹⁰² Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard American Primacy And Its Geostrategic Imperatives*, New York: Basic Books, 1997, s. 31-45.

II BÖLÜM

OBAMA'NIN I. DÖNEMİ

1. Başkanlık Öncesi Dönemde Barack Obama

Barack Obama Chicago Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde 1992 yılından sonra 12 yıl boyunca Anayasa Hukuku dersleri verdi, ayrıca avukat olarak çalışıp vakıflarda görev yaptı.

İllinois eyalet senatosuna 1996 yılında seçilerek siyasete ilk adımını attı ve 1998-2002 yıllarında iki kez daha eyalet senatosuna seçildi. 2000 yılında Demokrat Parti'nin ön seçimlerine katılarak ABD Temsilciler Meclisi'ne girmek istediysede başarılı olamadı. Fakat bir sonraki dönemde ABD Senatosu'nda % 70'lik bir oy çoğunluğu ile seçildi. Obama Senato Dışişleri Komisyonu'nda görev aldı ve Doğu Avrupa, Orta Doğu, Orta Asya ve Afrika'ya resmi ziyaretlerde bulundu. 10 Şubat 2007 tarihinde Demokrat Parti'den 2008 ABD Başkanlığı için aday olduğunu açıkladı.

Senatör Obama 2002 yılında Irak'ın işgali gündeme gelince pek çok Demokrat siyasetçiden farklı olarak Bush yönetimini desteklememiş ve Irak işgalinin uluslararası destekten yoksun ihtiraslar ile yapılan bir müdahale olduğunu; Orta Doğu'daki savaşları tetikleyeceğini ve El Kaide'nin kollarını destekleyeceğini ifade etmiştir.¹⁰³

Buna rağmen 2005-2006 yıllarında Irak Savaşı'na bütçeden yapılacak yardımlara ve savaşın petrol-batı çıkarları için değil özgürleştirme politikasına yönelik olduğunu düşündüğünden karşı çıkmadı ve sadece savaşa pragmatik çözüm getirilmesini istedi. Ayrıca 2007 yılında Irak'tan asker çekilmesini ve savaş bütçesinin artırılmamasını destekledi. Yine bu yılda Amerika-İsrail Kamusal İşler Komitesi Politika Forumu'nda İsrail'i destekledi. İran'ın potansiyel tehdit olacağı ve İsrail ve ABD çıkarları için dikkat edilmesi fikri üzerinde durdu.

¹⁰³ Auster Lawrence “Obama on Iraq,” March 11, 2007 <http://www.amnation.com/vfr/archives/007449.html> (erişim tarihi: 10.11.2015.)

Başkanlık öncesi Obama Orta Doğu'nun askerleşmesinin ABD'nin güvenliğinden uzaklaşmasına yol açacağı düşüncesindeydi.¹⁰⁴

1.1. Obama'nın Başkan Seçilmesi

Barack Obama 4 Kasım 2008 yapılan seçimlerde “değişim” sloganıyla Demokrat Parti altında yürüttüğü Başkanlık yarışını oyların % 52'sini alarak ABD'nin 44. devlet başkanı seçilmiştir. Amerikan tarihinde ilk kez bir Afrika kökenli siyahi bir başkan seçilmiştir. Obama aldığı oylar ve kazandığı eyaletler ile son 30 yılda hiçbir Demokrat Partili Başkan adayının ulaşamadığı başarıyı elde etmiştir. Virginia, Florida ve Ohio gibi her dönem Cumhuriyetçilerin kazandığı eyaletleri almayı başarmıştır. Değişime en çok isteyen ve ona seçimi kazandıran oylar Hispanikler, Siyahlar, Asya kökenliler ve işsizlerden gelmiştir.

Değişik yaş, etnik, dini ve ekonomik grupları bir araya getirerek oluşturulan seçim kampanyasında kullanılan, Bush dönemine duyulan tepkiler, değişim ihtiyacı gibi temalarla birlikte, Obama'nın sorunlara diplomatik ve uzlaşmacı bakış açısı ABD'nin dış politikasında da belirleyici etken olmuştur.

1.2. Seçim Süreci ile İlgili Yaklaşım

Obama dış politikasını ve ulusal güvenlik konularını "Büyük Orta Doğu" odaklı planlamıştır. (Not: Büyük Orta Doğu Mısır, İsrail-Filistin, Türkiye, Lübnan, Suriye, Ürdün, Irak, İran, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Katar ve Afganistan gerektiğinde Pakistan'dır. Kuzey Afrika Arap Devletlerini veya Yemen'i dahil etmeyen bir coğrafyayı içeren kavramdır). Obama seçim sürecine girdiğinde ABD, Irak ve Afganistan ile savaş sürecindeydi. Göreve başladığında ilgilenmesi gereken diğer önemli bir konu ise İran ve nükleer programıydı. Aslında Başkan Obama'nın gündeminde İslami terörizm ile bu üç konu hemen çözülmesi gereken konulardı. Ayrıca gündeminde Afganistan'da başarılı

¹⁰⁴ OktarTürel, “2011 Yazında Orta Doğuyu Düşünürken”,
file:///C:/Users/isimgir/Downloads/OKTARTUREL-MULKIYE272%20(2).pdf (erişim
tarihi:10.11.2015).

olması (ya da olamaması) için Pakistan olmalıydı. Arap-İsrail sorunu da çözüm bekleyen gündemin üst sıralarında olması gereken diğer bir konuydu. Obama'nın bu konuların herhangi biri için vereceği karar diğerleri üzerine etkisi olacaktır. Orta Doğu'da bir bölge için planlanacak politika, diğer bölgeleri de etkileyeceği için bölgelerle ilgili tüm faktörleri değerlendirmeden Obama'nın yeni bir politika geliştirmesi oldukça zordu.¹⁰⁵

Bölgedeki en önemli kritik faktörlere baktığımızda ABD'nin Orta Doğu'da, özellikle İran Körfezi için, bir güvenlik stratejisi ve yapılanması geliştiremediği görülmektedir. Aslında bu tip bir yapılanmanın ve güvenliğin olacağı Saddam Hüseyin'i Irak'tan uzaklaştırmak için koalisyon güçleri ile gerçekleştirilen savaş ile yapılacağı belli olmasına rağmen bölgede yapılanma ve güvenlik sağlanamamıştır. ABD, Irak'ı işgal ettiği halde, olmayan kitle imha silahlarını temizleme, Baas rejiminin yıkılması, demokrasinin geliştirilmesi dışında, uzun vadeli bir strateji geliştirememiş ve aynı zamanda hedeflememiştir de. Benzer şekilde, 2003'te ABD Irak'ı işgal ettiğinde, bu bölgeden çekildiğinde Irak'ta neler olabileceği hesaplanmamış; Sünni, Şii ve Kürt sorunlarını da çözmek ABD'ye kalmıştı. Saddam yönetimine son vermek, Irak'ta bölgesel nüfusa ve işgalcilere karşı terörizm faaliyetlerini artırmıştır. Yani ABD tarafından Afganistan'dan El-Kaide'yi uzaklaştırmak için yapılan savaş sonucu Irak'ta istenilmeyen başka bir savaş ortaya çıkmıştır.

Irak, güçten düşünce İran siyasi arenada kuvvetlenmiştir. ABD'nin Taliban'ı devirmesi ile Afganistan'da İran'ın güçlenmesine yol açmıştır. İran bölgede güç olabilmek için çaba sarf etmektedir ve bu amaç için İran, Afganistan'da Taliban'ı, Lübnan'da Hizbullah'ı Filistin'de Hamas'ı desteklemiştir.¹⁰⁶

ABD, İran'ı İsrail düşmanı, İran Körfezi'ni tehdit edici güç, bölgede ABD politikalarının kötüye kullanılmasından yararlanacak ülke olarak görmektedir. Bu politikalara, ABD'nin askeri olarak Irak'tan geri çekilmesi veya bazı askeri üslerini bırakması, Irak güvenlik güçlerini terörizme karşı eğitmesi örnek verilebilir.

¹⁰⁵ Robert E. Hunter, "A New American Middle East Strategy", v.50 No. 6 Dec 2008-Jan2009 s.49.

¹⁰⁶ Veysel Ayhan, "Hamas: Filistin Direnişinde Politik İslam", Ortadoğu Etüdüleri, 2009, Cilt 1, s.99-134.

Ayrıca ABD, Arap-İsrail sorununun çözümü için 2007 Kasım'ında başlayan fakat ilerleme sağlanamayan Annapolis görüşmelerindeki "Yol Haritası" ile barış sürecini devam ettirmek istemektedir. Bu sefer yola Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Rusya'yı da dahil etmiştir.¹⁰⁷

Bunlar ABD'nin son yirmi senedir kullandığı politikalara benzememektedir. Afganistan, Pakistan, Irak, İran ve İsrail-Arap sorunu düşünüldüğünde Obama'nın işi oldukça yoğun görünmektedir. Obama'ya sadece tüm bu konuları kapsayan bir strateji ve en azından İran Körfezi ve çevresini kapsayan yeni bir güvenlik yapısı bulmak ancak yukarıdaki konuların çözümüne yardım edebilirdi.

2. Kaufman'ın "Obama Doktrini" Değerlendirmesi

Bazı kesimler Obama'yı dış politikada belirli stratejilere bağlı olmamakla suçlasa da diğerleri Obama'yı pragmatik ve esnek seçimleri dolayısıyla övmüştür. Aslında Obama, *fikir birlikçisi* yerine *ikna edici* bir politikacı olarak görülebilir.¹⁰⁸

Obama Doktrini, Demokrat Parti'nin gelişmeci kanadından kaynaklanmaktadır. Doktrin partinin dış politikasının 1960'lı yılların sonlarında "Yeni Politika" hareketi ile başlamış Soğuk Savaş liberalizmi ile sekteye uğramıştır. ABD dış ilişkileri politikalarını anlamak için tezime son dan başlayarak Obama'nın şu ana kadar anlaşılabilir ilkeleri ve doktrinlerini açıklayarak başlamanın daha anlamlı olacağı kanısındayım.

2.1. Obama Doktrini'nin İlkeleri

1. İlke: *Dünya ve ABD'yi Amerikan Gücü Kibrinden Korumak*. Obama Amerikan Gücü'nün kibrini düşman tehditlerinden daha tehlikeli bulmaktadır. Bu

¹⁰⁷ "Bill Clinton Administration: Speech Outlining the "Clinton Peace Parameters"
<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/Peace/clintplan.html>, (erişim tarihi:5.9.2015).

¹⁰⁸ Robert G, "Kaufman, "Prudence an the Obama Doctrine", Foreign Policy Reasearch Institute, 2014, s.441.

sebepten 2009 yılında Kahire ve Birleşmiş Milletler konuşmasında Başkan Obama ABD'nin önceki yönetimlerinin tek taraflı almış oldukları kararlardan dolayı özür dilemiştir.

2. İlke: *Çok Yanlılığı-Taraflılığı (multilateralism) Benimsemek*. Obama Doktrini farklı paradigmalardan özellikle herhangi birine taraf olmadan unsurların-öğelerin sentezlenmesine dayanır. Liberal çok taraflılığın dört ana maddesini içerir:

- a- Yasalara uyma, antlaşmaların bağlayıcılığı ve uluslararası normlar;
- b- Uluslararası güvenlik dâhil farklı konularda çok taraflı kuruluşların etkinliğine inanma;
- c- Geleneksel ulusal çıkarlar yerine "katı güç" kullanılmasına şüphe ile yaklaşmak;
- d- Uluslararası kamuoyunun meşru kabul ettiği insani hedefler için kuvvet kullanılması.

3. İlke: *Rejim Tipinin ve İdeolojinin Önemini Minimize Etmek*. Obama Doktrini neorealizmin bazı önemli noktalarını da içerir. Neorealistler gibi Obama uluslararası politikada rejim tipi veya ideolojinin önemini azaltmaktadır. Neorealistler gibi Başkan Obama rejim tipini saldırganlığın temeli olarak tanımlayan Başkan Ronald Regan ve George W. Bush'un dış politikalarını kabul etmemektedir. Bunun yerine barışı liberal demokratik bölgede tanımlamakta ve geliştirmektedir. Obama'nın neorealist eğilimi kısmen yönetiminin otoriter rejimler (Çin, Rusya ve İran) ile ilişkilerini yeniden başlatma üzerine olmasından kaynaklanmaktadır.

4. İlke: *Güç Kullanımını Kural için Uygun, Çok Taraflı, Sınırlı ve Kısıtlı Amaç için En Son Çare Olarak Kullanmak. Bu kurala İstisnalar için Kanıtlama Zorunluluğu Getirmek*. Başkan Obama barışsever değildir. Obama'nın bazen güç kullanmak gereklidir söylemi 2 Mayıs 2011'de Osama Bin Ladin'i öldürme emrini vermesi örneği ile anlaşılabilir. Obama yönetimi ayrıca drone (uzaktan kumandalı insansız hava aracı) sayısını Pakistan'da artırarak El Kaide liderlerini öldürmektedir. Buna rağmen Başkan, özellikle BM'in onayı olmadığı askeri müdahalelerde oldukça dikkatli davranmaktadır.

Libya örneği Obama Yönetimi'nin tercih ettiği kuvvet kullanımını göstermektedir. BM ve Arap Birliği kısıtlı, çok yanlı (multilateral) operasyona izin

vererek Muhammer Kaddafi'nin Libya'da sivillere uyguladığı baskı ve iç savaşı sona erdirmek istemiştir. Pratikte bu operasyon rejim değişikliğine de yol açmıştır. Obama benzer bir değişimi Suriye iç savaşı için de istemektedir. Başkan Obama hegomenya ve periyodik olarak oluşan tehlikelere karşı denge yerine uluslararası politikada güvenlik istemektedir.

5. İlke: *Sıkı Güç ve Rekabet Yerine Yumuşak Güce ve Konvansiyonel Olmayan Tehditlere Odaklanma*. Obama Doktrini yumuşak güce dayalıdır, Amerikan kültürü, değerleri ve diplomasisine uygun, ulusal çıkarları korumak içindir. Başkan Obama büyük güçlerin-rakiplerin çekişmesinin oluşturduğu tehditler yerine küresel ısınma, başarısız hükümetler gibi konvansiyonel olmayan tehditlerden çekinmektedir. Obama'nın 201 Ulusal Güvenlik Stratejisinde Rusya ve Çin'den potansiyel tehdit olarak nadiren bahsetmektedir. Fakat öncelik çevresel sorunlara ve insani yardımlara odaklanmıştır.

6. İlke: *Amerikan Gücünün Azalmasının Kabul Edilmesi*. Dünyada Çin ve Avrupa Birliği gibi alternatif güç merkezlerinin artması Amerikan katı gücünün azalmasını kaçınılmaz yapmaktadır. Obama ABD'nin ulusal problemlerini çözmek istemesi Obama'nın Doktrininin temelini oluşturmaktadır. Bütçe açıkları ABD askeriyesinin yurtdışında güç göstermesi yerine Başkanın önceliği ABD ekonomisi üzerine kurgulanmıştır. Obama bu amaçla askeri harcamalarda on yıl içerisinde bütçe azaltımına gitmiştir.

7. İlke: *Potansiyel Rakiplerle Uzlaşma ve Uyum Sağlama*. Obama var olan ve potansiyel düşmanlar ile uzlaşma ve uyum sağlama konusunda önceki başkanlardan ileri gitmiştir. Başkan Amerikan dış politikasını değiştirme konusunda kendine oldukça güvenmektedir. Başkan Obama David Remnick'in ifade ettiği gibi kendisini Amerikalılar ve diğer ırklar ile ve ABD'nin Dünya ile uzlaşmasında köprü olarak görmektedir.¹⁰⁹

3. Dış Politikada Restorasyon: İmaj Yenileme ve Yumuşak Güç

¹⁰⁹ Kaufman, a.g.m. s.442-446.

George W.Bush'un başkanlık dönemi, ABD'nin ulusal ve uluslararası prestiji açısından ülkenin üzerinde büyük izler bırakmıştır. Uluslararası kutuplaştırıcı ve silahlanmayı teşvik edici doktrinleri ve yönetim tarzı ile Bush, sadece ABD'nin iddia ettiği terörü beslediği ülkeleri değil aynı zamanda kendi müttefiklerini ve zaman zaman da kendi halkını tehdit eder durumları ortaya çıkarmıştır. Uluslararası hukuku hiçe sayan askeri güç kullanımı ve oluşturduğu siyasi baskı Amerikanın imajının olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur.

Başta Afganistan ve Irak savaşlarının kaybedeni olarak ortaya çıkan ekonomik kriz, Bush'un hedef aldığı müslüman dünyada artan Anti-Amerikanizmin yarattığı tehditler, bunların üzerine 2008'de patlak veren Mortgage Krizi ile karşı karşıya kalan Bush yönetimi dünyada imajını zedelemiştir. Amerikan halkı içinde buldukları bu durumdan kurtulmak umuduyla Obama'yı başkan seçmişlerdir. Amerikan tarihine bakıldığında Vietnam Savaşı'ndan bu yana hiçbir Amerikan Başkanı'nın bu denli sarsılan imajı geri kazanmak için mücadele ettiği görülmemiştir.¹¹⁰

2008 yılında Amerika'da yapılan bir anket çalışmasında Amerikan halkının ülkenin dünya üzerindeki imajını değiştirmeyi en önemli dış politika olarak görmüştür. Halkın bu duygularını farkeden Obama seçim kampanyalarında Irak'ın işgalini eleştirmiş ve hatta Rusya, Çin İran olmak üzere ülkelerle ilişkiler geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Obama göreve geldiğinde yaptığı ilk konuşmada da "Amerika her bir ülkenin dostudur..." söylemiyle dünyaya dostluk mesajlar vermiştir.

23 Temmuz 2009 Pew Research Center raporuna göre Bush döneminde büyük zarar gören ABD imajı Obama'nın politikaları ile düzelmeye başladığı Şekil 9'da görülmektedir.¹¹¹

¹¹⁰ Hook, Steen W. Ve John Spainder, *Amerikan Dış Politikası, İkinci Dünya Savaşından Günümüze*, 1. Basım, İstanbul: İnkılap, 2014, s.329.

¹¹¹ Confidence in Obama Lifts U.S. Image Around the World, <http://www.pewglobal.org/2009/07/23/confidence-in-obama-lifts-us-image-around-the-world/> (erişimtarihi: 21 Haziran 2010).

U.S. Favorability

	1999/ 2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Kanada	-	72	63	-	59	-	55	-	68	-	-	-	64	-	68
Fransa	62	62	42	37	49	39	39	42	75	79	75	59	64	75	73
Almanya	78	60	45	38	42	37	30	31	64	63	62	52	53	51	50
İtalya	76	70	60	-	-	-	53	-	-	-	-	74	76	78	83
Polonya	86	79	-	-	62	-	61	68	67	74	70	59	67	73	74
İspanya	50	-	36	-	41	29	34	99	58	61	64	58	62	60	65
İngiltere	83	75	70	58	55	56	51	53	69	55	61	60	58	55	65
Rusya	37	61	37	46	52	43	41	46	44	57	56	52	51	23	15
Ukrayna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	68	69
Türkiye	52	90	15	30	29	12	9	12	14	17	10	15	21	19	29
Ürdün	-	25	1	5	21	15	20	19	25	21	13	12	14	12	14
Lübnan	-	36	27	-	42	-	47	51	55	52	49	48	47	41	39
Polcat.ter.	-	-	0	-	-	-	13	-	15	-	18	-	16	30	26
İsrail	-	-	78	-	-	-	78	-	71	-	72	-	83	84	81
Avusrutalya	-	-	59	-	-	-	-	46	-	-	-	-	66	-	63
Çin	-	-	-	-	42	47	34	41	47	58	44	43	40	50	44
Hindistan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	55	70
Endonezya	-	-	-	-	38	30	29	37	63	59	54	-	61	59	62
Japonya	77	72	-	-	-	63	61	50	59	66	85	72	69	66	68
Malezya	-	-	-	-	-	-	27	-	-	-	-	-	55	51	54
Pakistan	29	10	-	21	29	27	15	19	16	17	12	12	11	14	22
Filipinler	-	90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	85	92	92
Güney K.	58	52	46	-	-	-	58	70	78	79	-	-	78	82	84
Vietnam	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	76	78
Arjantin	50	34	-	-	-	-	16	22	38	42	-	-	41	36	43
Brezilya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	62	62	61	73	65	73
Şili	-	-	-	-	-	-	55	-	-	-	-	-	68	72	68

Meksika	66	64	-	-	-	-	56	47	69	56	52	56	66	63	66
Peru	74	67	-	-	-	-	61	-	-	-	-	-	-	55	70
Venezuela	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	53	62	51
Burkina F.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	79
Etiyopya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	61
Gana	-	83	-	-	-	-	80	-	-	-	-	-	83	77	89
Kenya	94	80	-	-	-	-	37	-	90	94	83	-	81	80	84
Nijerya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	81	-	-	69	69	76
Senegal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	61	74	60
Günay A.	-	65	-	-	-	-	-	60	-	-	-	-	72	68	74
Tanzanya	-	53	-	-	-	-	46	65	-	-	-	-	-	75	78
Uganda	-	74	-	-	-	-	64	-	-	-	-	-	73	62	76

Grafik 5: 23 Temmuz 2009 Pew Research Center Raporu

<http://www.pewglobal.org/2009.07.23/confidence-in-obama-lifts-us-image-around-the-world/>

Obama, İsrail-Filistin sorununun çözümünde ve Afganistan-Pakistan bölgesinde görev yapacak iki özel temsilci görevlendirmiştir. Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ilk uluslararası gezisini Endonezya'yı kapsayacak şekilde yaparken, Asya ve Orta Doğu'yu gezerek kamu diplomasisi ile imaj düzeltmeye gitmiştir. Ayrıca yumuşak güç politikası gereği Şubat 2009'da ülkesi ile Müslümanlar arasındaki ilişkileri düzeltmek için yeni bir diplomasi benimsenmiş ve “Yeni Bir Yön: Müslüman Dünya ile ABD İlişkileri için bir rota değişikliği” adlı raporu yayınlamıştır. Bu rapordan da açıkça anlaşılmaktadır ki Amerika'nın öncelikli diplomasisinin İslam olduğu ortaya koyulmuştur.¹¹²

Obama I. dönemi strateji değişimi ile ilgili yayınlanan raporlardan biriside Mart 2010 tarihinde Mark Thornberry ve Adam Smith tarafından hazırlanıp Temsilciler Meclisi'ne sunulan “*The New Caucus for Strategic Communication and*

¹¹² Changing Course: A New Direction for US Relations with Muslim World, www.usmuslimengagement.org/storage/usme/documents/Changing_Course_Second_Printing.pdf erişim tarihi: (27 Haziran 2010).

Public Diplomacy” rapordur. Bu belge radikal grupların dijital medya ile ABD hakkındaki imajı zedelediğini ve ABD'nin farklı ülkelerde bulunan insanlara kendisini en iyi şekilde tanıtmaları için yeni bir yol çizmesinin gerekliliğinden bahsedilmiştir.¹¹³

Bu tarihte ABD Savunma Bakanlığı *“Report on Strategic Communication”* raporunda stratejik iletişimin kitleler tarafından ne kadar senkronize algılandığının belirlenmesinin ve ulaşılabilecek toplumlara profesyonel yöntemlerle ulaşılmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.¹¹⁴

Ulusal Güvenlik Strateji raporunda (Mayıs 2010) yabancı toplumların düşünce ve davranışlarının anlaşılmasının önemi ve akademik değişim programlarının teşviki küresel anlamda politik hedeflere ulaşılması için gerekli olduğu belirtilmiştir.¹¹⁵ Gelişen teknoloji ile Twitter ve Facebook'un yaygınlaşması ile Dışişleri Bakanlığı ve Beyaz Saray internet sayfalarında audio ve video bağlantıları bulundurarak bilginin daha kolay iletilmesi için çaba göstermiştir.

Aşağıda verilen Şekil 10 ABD'nin, Obama öncesinde sadece ülkesinde ve Orta Doğu'da değil Avrupa Ülkeleri ve Türkiyede de bir imaj kaybına uğradığını açık bir şekilde göstermektedir.

¹¹³ Thomas A. Davis, “Strategic Communication A.Departmental 2 Mart 2010, file:///C:/Users/isimgir/Downloads/ADA521335.pdf

¹¹⁴ Report on Strategic Communication, Mart 2010, www.fas.org/man/eprint/pubdip.pdf (erişim tarihi:28 Haziran 2010).

¹¹⁵ US National Security Strategy, Mayıs 2010, www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (erişim tarihi: 29 Haziran 2015).

Ülke	1999-2000 (%)	2003 (%)	2007 (%)
Britanya	83	70	51
Kanada	71	63	55
Fransa	62	43	39
Almanya	78	45	30
İtalya	76	60	53
İspanya	50	38	34
Türkiye	52	15	9
Ortak	67	48	39

Grafik 6: NATO Üyeleri Arasında ABD Üzerine Anket Çalışması
Ole R. Holsti "How Publics Abroad View the United States after 9/11. The University of Michigan Press, 2008, s.19.

Obama, Bush döneminde ABD'nin "Sert Güç" politikasını "Yumuşak Güç" politikasına çevirmiş ve hem seçim kampanyası boyunca hem de iktidarı süresince bu politikaya sadık kalmıştır¹¹⁶. Obama'nın yumuşak güç kullanarak atacağı her adım ABD'nin sarsılan imajının düzelmesi için stratejik bir önem taşımıştır. Uluslararası güç artık günümüzde askeri kuvvet ile paralel olmaktan çıkıp ekonomi, teknoloji, eğitim parametreleri ile belirlenmeye başlamıştır. Artık günümüzde Dünyayı siyasi arenada yönetmek sert güç veya yumuşak güç kullanımını belirleme de etken olan Uluslararası güç ile olmaktadır¹¹⁷. Obama'nın "Yumuşak Güç" politikasını tercih etmesinin nedenlerinden birisi de bu unsurdur.

Askeri ve ekonomik baskı kimi zaman sonuç verse de fikirlerin karşı tarafa kabul ettirilmesinde başarısızlıkla sonuçlanan Irak işgali örnek verilebilir. Bush Irak'ı işgal edince kendisini Vietnam benzeri bir bataklıkta bulmuş ve bölge halkının

¹¹⁶ Joseph. S. Nye Jr, *Amerikan Gücünün Paradoksu*, Çev: Gural Koca, Literatür Yay. s.11.

¹¹⁷ Joseph. S. Nye Jr, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, 2005, s.167.

düşmanlığını kazanmıştır. Günümüzde bilgiye erişim ve iletişim araçlarındaki gelişmeler fikirlerin kabul ettirilmesi anlamında "Yumuşak Güç" politikasının önemini daha da sağlamıştır.

Yumuşak güç istenilen sonuçları almak için diğerlerini manipüle etmek yerine onları cezbetme yeteneği olarak tanımlanabilir.¹¹⁸ Obama kaba güç kullanan bir devlet intibasından kurtulmak için kendi karakterine de uygun olan yumuşak gücü tercih etmiştir. Obama kendisinde olan yumuşak güç özelliklerini kullanmış ve İslam dünyasına seslendiği iki konuşmada yapılması gerekenleri karşındakileri incitmeden onore ederek açıklamıştır. Konuşmalarında kendinden örnek vererek samimi olduğunu, yaptıkları yanlışları düzelterek uzlaşmacı tavırda olduğunu göstermiştir. Obama bu özelliğini kullanarak ABD'nin dünyadaki imajını restore etmek istemiştir.¹¹⁹

Obama, yönetiminin ilk yıllarında ABD çıkarlarını korumak için Bush yönetimine benzer çalışkanlıkla fakat hoş ve ustaca yöntemlerle işe başlamıştır. Buna rağmen yönetimde farklı görüşler bulunmaktaydı. Dışişleri Bakanı Hillary Clinton Filistinlilere yakın bir tutum sergilerken 1991'de Körfez Savaşı'nda İsrail Ordu'sunda gönüllü çalışan Genel Kurmay Başkanı Rahm Emanuel tam ters bir görüntü sergilemiştir.¹²⁰ Obama yönetiminin karşı oldukları Bush dönemi terörizm politikalarına ılımlı yaklaşımları Obama taraftarı *New York Times*'in eleştirilerini almıştır.

Bush yönetiminin Orta Doğu'daki sıkı politikaları sekiz sene boyunca İsrail'e 2004 yılında Hizbullah ve 2009 yılında Hamas ile büyük zarar vermiştir. Bu politikalar hem İsrail hem Filistin güvenliğine hiçbir katkı sağlamamıştır.¹²¹

Başkan Obama söz verdiği agresif fakat aktif diplomasi-"yumuşak güç" için Senatör George Mitchell'i Orta Doğu ve Büyükelçi Richard Holbrooke'u Pakistan-Afganistan özel temsilcisi olarak atamıştır. Bu kişilerin görevi ilk önce dinlemek

¹¹⁸ J. S. Nye Jr, "Powers to Lead", New York, Oxford University Press, 2008, s.29.

¹¹⁹ G. Rachman, "Obama and the limits of soft power", Independent, 1 Haziran 2009).

¹²⁰ Allan Ramsey, "The Obama Administration and The Middle East", Contemporary Review, No.1693, 2009, s.138.

¹²¹ Ramsey a.g.m. s.138.

sonra yeni fikirler üretmekti. Bu temsilciler Hillary Clinton ile çalışıp soruna kalıcı bir çözüm getirmeye çalışacaklardı.¹²²

Obama, Irak'tan askerlerini bir plan çerçevesinde çekerken Afganistan'a takviye birlikler göndermeyi planlıyordu. Buradaki amaç bir hedefe odaklanmak ve kendi sözünde de belirttiği üzere "*olması gerektiği gibi Afgan Savaşı'nda mücadele*" ABD gücünü kullanmadaki sorumluluğundandır.

Bu süreçteki ekonomik kriz her konuda yönetimin önüne çıkan ve zorlukları getiren bir unsurdu. Bu süreç dış politikada dramatik yeni başlangıçların bulunması değil ABD'nin zor koşullar altında kredibilitesinin artırılacağı bir durumdu.

Orta Doğu'daki durum oldukça ciddi ve coğrafik anlamda zorlu dokusal problemler içermekteydi, doğuda Pakistan-Afganistan hattından İran ve batıda Fas'a kadar uzanıyordu. Sudan ve Somali gibi çevre ülkeler düşünüldüğünde oldukça az ülkede kararlı bir durumdan bahsedilebilirdi.

Bu bölge için düşünülebilecek en kötü senaryolar; Pakistan'ın dağılması-parçalanması, İran'ın nükleer silah elde etme imkanına sahip olması, Irak'ta mezhepsel şiddetin yeniden ortaya çıkması, Lübnan'da resmi hükümetin çökmesi ve İsrail'in kuzey ve doğu sınırlarında tansiyonun artmasıdır. Bu senaryoların birçoğu aynı anda oluşmaktadır.

Daha da ötesi Fas ve Cezayir halklarının beklenen rahatsızlıkları ile Kaddafi ve Mübarek hanedanına dinmeyen Libya ve Mısır öfkesi herhangi bir durumun hızlı bir şekilde kontrolden çıkacağıın işareti olarak gösterilebilir.

Doğru koşullar bir araya geldiğinde Orta Doğu'da bir karmaşanın ortaya çıkması oldukça hızlı olmaktadır. Bu coğrafyadaki ülkelerin birçok ortak özellikleri vardır: genç nüfus arasında yüksek işsizlik, yükselen doğum oranları, okuma-yazma oranı düşüklüğü, zayıf ve/veya baskıcı hükümetler, yaygın rüşvet, gelir dağılımındaki eşitsizlik, inanışların toplumu ikiye bölmesi. Tüm bu faktörlerin sonucu olarak yanlış yönetim, geleceği düşünmeme ve kaynakların doğru kullanılamaması sorunları ortaya çıkmaktadır.¹²³

¹²² Ramsey, a.g.m. s.138.

¹²³ Ramsey, a.g.m. s. 139.

İnternet ve televizyonun kullanımının yaygın olduğu çağımızda şiddet ve hoşnutsuzluk oldukça kolay yayılmaktadır. Orta Doğu'daki dini eğilimler ve Avrupa'daki Müslüman karşıtı duruş ABD'nin iç ve dış politikalarını etkilemektedir.

Orta Doğu'daki Arap-İsrail anlaşmazlığı en önemli sorun olmamasına karşın Yahudi soykırımını ve Arap'ların yerlerinden edilmesi konuyu hassaslaştırmaktadır. 1960'dan bu yana değişen bir İsrail görüntüsü oluşmuştur. Zayıf bir ordu yerine teknolojik donanımlı güçlü bir ordu gelmiştir. Bu görüntü dünyada televizyon ekranlarında yakıp-yıkan, çocukları öldüren-sakatlayan, sivillere zarar veren bir organizasyon olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşın amatör roketler ateşleyen Hamas'ın yıkıcılığı oldukça azdır. Herkes İsrail'in Gazze'ye ambargosunun sonuçlarını bilmesi kamuoyunda aşırılık olarak değerlendirilmiştir.

Arap sosyalizminin tehdidindeki mazlum, küçük ve cesur olarak görüldüğünde İsrail uluslararası desteği almaktadır. İsrail'in hakları olması bu şekilde davranmasını gerektirir mi? Avrupa'da yaşayan Müslüman azınlık Batı'lı hükümetlerin İsrail'e negatif bir şekilde bakmasına sebep olmuştur. Ayrıca Obama'nın ilk yıllarında Benjamin Netanyahu Washington ile oldukça kırılğan bir ilişki içerisindeydi.

Filistinli'ler ve İsraili'ler ortak bir tarih ve diasporaya sahip olup kendi sınırları içerisinde güvenle yaşamayı hak ediyorlar. Fakat Filistinlilerin altyapı için dünya pazarlarına, teknolojiye ve hammaddelere erişmesi gereklidir. Filistin bu açıdan İsrail'in gerisinde olup ülkelerini sıfırdan kurmaları gerekmektedir.

Cihat yapma fikrine sahip oldukça fazla kişi hem Filistin'in uzun vadede çıkarları hem İsrail için zararlıdır. İsrail ile normalleşme sürecine ilk Mısır daha sonra Ürdün girmiştir. Ayrıca, Batı Şeria ve Gazze'de El Fetih ve Hamas'ı bir araya getirerek ulusal birlik sağlamaya çalışan Mısır; Lübnan'ın iç sorununu çözen Katar; üç büyük dinin birbirini anlaması için görüşmeleri başlatan Suudi Arabistan olmuştur. Arap diplomatlar uluslararası diplomaside oldukça başarılı olmasına rağmen İsrail konusuna oldukça dar bir açıdan bakmaktadırlar.

Benzer bir yaklaşım Bush yönetiminde de görülmüştü: "*iyi insanlar, kötü insanlar; iyi devletler kötü devletler; iyi eksen; şer ekseni var*". Uluslararası politika bu kadar yalın bölünememesine rağmen Bush bu söylemi kasıtlı yapmıştı İsrail'i dost

yapmak sorunu da çözmemişti. Obama ABD için demografik bir değişim olsa da İsrail için düşünceleri başkanlığının ilk yıllarında kesin değildi.

Ariel Şaron beton bariyer ile kendini komşularından ayırarak barış içerisinde yaşayacağını düşünse de beton fikirleri hapsedemez ya da dışarıda olan olayları gizleyemez. Her iki tarafı düşündüğümüzde uzun vade de en iyi çözümün müzakere etmek olduğu kesindir. Fakat hiçbir müzakere ödün vermeden başarılı olamayacaktır.

Obama göreve geldiği ilk yıllarda İsrail ve Filistinli'lerin kredisini almak için hemen iki tarafta da müzakere çalışmalarına başlamıştır. Obama yönetimi için diğer önemli konular İran ve Pakistan'dı. Bu iki ülke arasında ABD'nin askeri gücünün olduğu ülke Afganistandı ve Obama yönetimi için Irak'tan daha zor bir konuydu. Bu ülkelerdeki yönetsel çöküş aşırı dincileri tetikleyeceğinden çok önemli bir unsordu. Bu bölgelerdeki istikrarsızlık ve köktendincilik nükleer silahlanma ile büyük bir tehdit oluşturuyordu.

Orta Doğu'daki en önemli sorun küçük çerçevedeki Arap-İsrail meselesi yerine geniş çerçevede güvenlik ve nükleer silahlardır. Kabul ya da reddetmese de İsrail'in nükleer silahları olduğu bilinmektedir. İran'ın nükleer çalışmaları bilinirken bu dönemde benzer bir çalışmanın Suriye'de olabileceği de düşünülmüştür.¹²⁴ Bu kompleks konuların çözüm pazarlığı için Başkan Obama Orta Doğu temsilcisi olarak Senatör Mitchell'i görevlendirerek olaya verdiği önemi vurgulamıştır. Ancak Suriyede'de Nükleer Silah olmadığı ortaya çıkmıştır.

3.1. Türkiye ve Mısır Ziyaretleri

3.1.1. Ankara Konuşması

Obama ilk deniz aşırı resmi ziyaretini Türkiye'ye yapıp politik yaklaşımlarının Cumhuriyetçi selefi George W. Bush politikalarından oldukça farklı olduğu mesajını vermiştir. Demokrat Başkan Bill Clinton, 1999'daki deprem münasebetiyle yaptığı ziyarette TBMM'nde konuşma yapan ilk ABD başkanı olmuştu. Obama böyle bir TBMM konuşması yapan ikinci ABD Başkanıdır.

¹²⁴ Ramsey, a.g.m, s .147.

Barack Obama Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunların ve bölgesel etkilerin üzerinde konuşarak ABD politikalarının-görüşlerinin örtüştüğü konulara değinmiştir. ABD politikalarından uzak olduğumuz konularda ABD'nin temennilerini dile getirmiştir. Konuşmalarında bahsettiği bu politikalar Obama'nın başkanlığı süresince ABD'nin dünya yönetimindeki stratejilerinin göstergesi olmuştur.¹²⁵

6 Nisan 2009 Anakara TBMM'de yaptığı konuşmasına; Ülkelerin adalet, güvenlik ve barış için beraber çalışması ve hiçbir ülkenin tek başına sorun ve tehditlere karşı koyamayacağını belirten Obama G-20 ekonomi zirvesinin de bu yönde bir çalışma olduğunu, enerji ve istihdam konularındaki fırsatlara değinmiştir. Türkiye'nin temiz enerji kaynakları için teknolojide ABD ile ortak çalışmasının önemli olduğunu, petrol-doğal gaz hattındaki ülkemizin Doğu-Batı koridorundaki ekonomik işbirliğinin Avrupa'yı destekleyeceğini ve bu birleşmiş mücadelenin barış ve özgürlük için önemli olduğunu vurgulamıştır.

Türkiye'nin demokrasi için Kürtçe yayın yapan devlet kanalı kurması, din ve ifade özgürlüğü üzerine çalışmalarının önemli olduğunu açıklasa da demokrasinin güçlendirilmesinin gereğini belirtmiş ve sürekli değişim stratejisinin demokrasilerde her sorunu çözeceğini örneklerle açıklamıştır. Azınlık haklarının ABD'de uygulanmasının Barack Obama gibi insanların oy kullanması ve başkan olmasının yolunu açtığını izah etmiştir. Sürekliliğe ise Guantanamo Körfezi'ndeki hapisanenin kapatılması ile işkenceyi engellediği örneğini vermiştir. Barack Obama'nın ülkemizden beklentide olduğu bir diğer konu ise Ermeni meselesidir. Azerbaycan ile birlikte bu üç komşu ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ve Türk-Ermeni halkları arasındaki barış için sınırların açılmasını umut etmektedir. Kritik bir noktada bulunan Türkiye'nin ayrıca Karabağ sorununun çözümünde de önemli katkıları olacağını belirtmiştir.

Başkan Obama'nın bir diğer beklentisi de Kıbrıs ile ilgili olmuştur. Kıbrıs'ta iki bölge ve iki toplumlu kalıcı bir çözüm üzerinde duran Obama Türkiye'nin barış için ABD ile birlikte, Birleşmiş Milletler İyi Niyet Misyonu çerçevesinde çözüme yardımcı olmasını istemiştir.

¹²⁵ Fawaz A. Gerges, "The Obama Approach to the Middle East: The End of Americas's Moment", *International Affairs*, 89,2, 2013, s.303.

Başkan Obama ayrıca Türkiye'nin çevresindeki kritik bölgelerin dışında ortak hedeflerinde de beraber yol almasını istemektedir. Bu konuların başında Orta Doğu meselesi ve dolayısı ile İsrail arasındaki kalıcı barıştır. Bu barışı Filistinliler, İsraililer ve dünyanın istediği, ABD'nin doğusunda Maryland Eyaletinin başkenti olan Annapolis'te tarafların benimsediği yol haritasındaki hedefin gerçekleşmesinin önemli olduğu fakat İsrail'in güvenlik endişelerinin olduğunu önemle belirtmiştir. Barak Obama İran nükleer silahları kaynaklı bu tehdidin Türkiye'ye olduğu kadar kimseye yarar getirmeyeceğini dile getirerek Türkiye'nin desteğinin önemini vurgularken tehdidin bizi de kapsama potansiyeli olduğunu beraber hareket etmeyi üstü kapalı ima etmiştir.

Bu noktada İran'ın nükleer çalışmalarına son vermesini ve halkı için iyi bir gelecek kurmasının İran yönetimi için daha iyi olacağını ayrıca benzer bir durumun Irak için geçerli olduğunu ve güvenli-birleşmiş bir Irak istediğini dile getirmiştir.

Irak'ın güvenliğinin sadece ABD için değil aynı zamanda ülkemiz için olan önemini bölgedeki El Kaide ve PKK terörünün faaliyetlerini göstererek açıklamıştır. Irak'ın parçalanması veya yıkılmasının ABD tarafından hoş görülmediği ve NATO müttefiki olan ülkemizi her türlü terörist faaliyete karşı destek sözü vermiştir. Bu sözün arasına Kürt nüfusuna verilecek eğitim ve fırsatların demokrasi için önemli olduğunu aslında Türk politikasının bu şekilde gitmesini istediğini temenni etmiştir.

Obama ortak çabalarımıza Pakistan ve Afganistan'daki El Kaide örgütüne karşı daha doğrusu terör yapılanmalarına karşı ortak tavrımızın eğitim üzerine odaklanarak Afganistan ve Pakistan halklarına desteğimizi artırmamız gerektiğini vurgulamıştır. Ülkemizin ISAF'ın katkısının iki müttefik ülkenin hedeflere birlikte ulaşacağı zaman olarak göstermiştir.

Obama politikalarına yön verecek çağrı için ve güven kaybını tazelemek için Türkiye'nin ve İslam inancının yaşandığı pek çok ülkenin önceki dönemlerde ABD'ye karşı güveninin zorlandığını ve sarsıldığını bunu iyileştirme çabası içerisine gireceğini belirtmiştir. Obama ABD'nin İslam ile asla savaş içerisinde olmadığını ve olmayacaklarını vurgulaması kendisinin de Müslüman bir aileden geldiğini özellikle belirtmesi ortaklık ve işbirliği ile dünyanın refah seviyesinin artmasının, politikalarının ana sebebi olduğunu göstermektedir. Bu çağrılar ve dostluk eli uzatan Amerika soyutlaması W. Bush döneminde zedelenen Amerikan imajını yapılandırma

üzerineydi. Konuşmasına analogi olarak "Yangına körükle gidilmez" atasözü ile devam etmesi aşırı cılılık ve güç ile bir yere varılamayacağı birlikte çalışarak, alternatif üreterek geleceğin şekillenmesinin gerekliliği Obama tarafından dünyaya duyurulmuştur. Ülkemizin kıtaları birleştirmesi, kültür-tarih zenginliğinin demokrasimizin gücü kaynaklı olmasından dolayı Barak Obama'nın ABD ile işbirliği sürecinde olacağımız beklentisini göstermektedir.

Obama TBMM'de yapmış olduğu bu konuşma aslında onun yumuşak güç politikasının temellerini oluşturmaktadır. Birçok konuda mutabık kalan ABD-Türkiye ilişkileri Ermenistan, Kürt ve Kıbrıs sorunlarında ABD'nin beklentilerini uygun bir dille ifade etmesi ile sürecin işlerlik kazanması düşünülmektedir. Obama'nın yumuşak güç kullanımı bu konuşma ile devrede olduğunu göstermiştir. İkinci körfez savaşında Başkan Bush'un tezkere isteğinin reddedilmesi ile çıkmaza giren ve ilişkilerin gerilmesine yol açan politik süreç Obama'nın bu konuşması ile yumuşama sürecine girmiştir.

3.1.2. Kahire Konuşması

Başkan Obama'nın Türkiye ziyaretini müteakiben Haziran 2009'da Kahire üniversitede yaptığı konuşmada daha belirginleşmiştir. Obama, Kahire'de başkanlığının ABD ile Müslümanların gergin bir zamanına rast geldiğini fakat bu gerilimin politikalardan kaynaklı olmayıp tarihsel sebepleri olduğunu beyan etmiştir. Bu yaklaşım George W. Bush'un savaşçı politikasından kaynaklanmadığını belirterek kendisinden önceki yönetimi suçlamayarak yumuşak güç politikasını devam ettireceğinin göstermeye çalışmıştır. Obama, Soğuk Savaş gibi tarihsel sebeplerin, Müslümanları tehdit ettiğini ayrıca modernleşme ve küreselleşmenin Batı'yı İslam geleneklerine karşı düşman olarak görülmesine neden olduğunu açıklamıştır. Bu fikirden yola çıkarak küçük ekstrem bir Müslüman grubun şiddete başvurarak 11 Eylül olaylarına sebep olduğunu ve bu yaklaşımın Amerika ve Batı'da İslam'ın düşmanca algılanmasına yol açtığını savunmuştur. Kendisinin Kahire'ye yeni bir başlangıç yapmak için geldiğini aslında Amerika ve İslam'ın ayrıştıran değil örtüşen ortak prensiplere dayandığını ve beraber olmanın ortak saygı ve ilgiler için önemine dikkat çekmiştir. Bu değişimin hemen bir günde olamayacağını fakat ilerlemek için

kalplerimizden geçeni söylememiz gerektiğini Kuran'dan örnek vererek "Allah nezdinde her zaman doğruyu söyleyiniz" sözlerinde samimi olduğunu ve insan olarak paylaşılanların ayrıştırıcı etmenlerden daha güçlü olduğunu ifade etmiştir.

Konuşmasında kendisinin, ABD'nin ve halkının İslam ile tarih boyunca iç içe olduğunu vurgulamış Amerika ile İslam'ın ortak noktalarda hareket etme gerekliliğine değinmiştir. Ankara konuşmasını hatırlatarak İslam ile kesinlikle savaşta olmayacaklarını buna rağmen ekstrem kişilere karşın Amerika halkını koruyacaklarının altını çizmiştir. Bu mantıkla yola çıkarak 3000 kişiyi öldüren El Kaide ve Taliban'a Afganistan'da operasyon yapıldığı 11 Eylül'ün bu operasyonun dayanağı olmadığını Afganistan ve Pakistan'da yer alan askeri birliklerin insanların faaliyetlerine son verene kadar kalacaklarının politikaları olduğunu ifade etmiştir. Bu aşırı kişilerin Müslümanları da öldürdükleri-zarar verdiklerini Kuran'da "Masum bir kişiyi öldürmek insanlığı öldürmektir" geçen ayet ile düşüncelerini pekiştirmiştir.

Benzer bir durumun Irak'ta yaşandığı, Irak halkının zalim Saddam Hüseyin'e ihtiyacı olmadığı egemenliğine kavuşması için ellerinden gelen çabayı gösterdiklerini benzer bir şekilde kısa süre içerisinde Amerikan birliklerinin ülkeden çekileceğini anlatmıştır.

Türkiye'deki konuşmasının benzeri konulara değinen Barack Obama, Guantanamo hapishanelerindeki işkenceden dolayı buraların kapanmasını sağladığını Amerika'nın egemenliği ve kanunların uygulanabilirliği için çalıştığını benzer bir tavrında Müslüman toplumunda uygulanması ve ekstremelerin uzaklaştırılmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

Arap dünyası, İsrail-Filistin gerginliğine de değinen Obama ABD'nin İsrail ile olan kültürel ve tarihsel bağlarının asla kırılmayacağını fakat Filistinlilerin durumunun kabul edilemeyeceğini, ABD'nin meşru zeminde hazırlanan Filistin devletine sırtını çevirmeyeceğini vurgulamıştır. Filistinlilerin şiddete son vermesi gerektiğini, Hamas'ın barış sürecinde etkin rol alması gerektiğini ayrıca Arap ülkelerinin İsrail ile gerginliklerine son verip Filistin-İsrail'e yardımcı olmaları gerektiğini ve ABD'nin bu süreci destekleyeceğini kaydetmiştir. Kudüs'ün üç büyük dinin kutsal mekânlarından ortak olanı olduğunu ve İsrâ Süresinde olduğu üzere Hz.

Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in ortak dua etmesi ve barışın önemini bir kere daha Kuran'dan örnek vererek açıklamıştır.

Üçüncü büyük gerginliğin nükleer silahlar kaynaklı İran-ABD arasında olduğu ve ülkesinin soğuk savaşta İran hükümetinin devrilmesinde rol aldığını, İslam Devrimi'nden bu yana ülkesine düşmanca tavır sergilediğine değinmiştir. Yılların getirdiği sorunların kolay çözülemeyeceğini fakat bu sorunu çözmek ve diğer ülkelerde olduğu gibi nükleer gücün barışçıl kullanımının anlaşmalarla güven altına alınmasını dilediğini söylemiştir.

Üçüncü bölümünde İran ile girilen barış dönemi detaylı olarak anlatılacaktır. Burada verilen mesajların altı sene sonra gerçeğe dönüşmesini görebilmekteyiz. Yumuşak güç Obama'nın politikalarına çoğu zaman yön veren en önemli politik strateji olmuştur.

Dördüncü konu olarak demokrasiden bahseden Obama, Irak ve ülkesinden örnekler verip beşinci konu olarak din özgürlüğüne değinmiştir. Örnek olarak Müslüman Endonezya'da Hıristiyanların dinlerini özgürce gerçekleştirdiklerini buna rağmen Irak gibi ülkelerdeki Sünni-Şii gerginliğinin varlığından bahsetmiştir. Din özgürlüğünün önemini ülkesindeki Amerikalı Müslüman'ların zekat verebilmesi için çalıştığını anlatmıştır.

Altıncı konu olarak kadın haklarına değinen Obama kadın haklarının İslam dünyasında Türkiye, Pakistan, Bangladeş ve Endonezya gibi kadın liderlerin çıktığı kimi ülkelerde diğerlerinden farklı olduğunu bildiğini ve kızlarda okuma-yazma ve genç kızlarda iş için mikro destek konularında yardım etmeye istekli olduklarını dile getirmiştir.

Son olarak ekonomik gelişim ve fırsatlardan bahseden Obama, ekonomik gelişmelerin kültürler korunarak yapılabileceğini, bilim ve teknolojinin Müslüman ülkelerde destekleneceğini, tüm dinlerin "kendine ne yapılmasını istiyorsan diğerlerine öyle davran" düşünce yapısı ile çalıştığını belirtmiştir. Konuşmasını Kuran'dan "İnsanoğlu! Biz seni erkek ve kadın olarak yarattık ve sizleri uluslara ve kabilelere ayırdık ki birbirinizi bilesiniz", Talmud'dan "Tevrat'ın tüm amacı barışa yönlendirmektir", İncil'den "Kutsananlar barışçıldır ve Allahın oğlu olarak adlandırılacaktır" örnekleri ve Allah'ın barışı üzerinize olsun cümlesi ile bitirmiştir.

Obama hem Kahire hem Ankara konuşmasında Amerika'nın İslam dünyasının düşmanı olmadığı mesajını vermiştir. Bu mesajı göreve başladığında El-Arabiya televizyonuna verdiği ilk röportajında ailesinin Müslüman bir ülkede yaşadığını, kendisi Hıristiyan olmasına rağmen, aile üyelerinin çoğunun Müslüman olduğunu açıklaması İslam dünyasını etkilemiştir.¹²⁶

Obama'nın konuşmalarında Bush dönemi politikalarında görülen özgürleştirme ve demokratikleşme konuları yerine ekonomi ve kalkınma vurgulanmıştır.¹²⁷

ABD uluslararası arenada ayrıcalıklı konumunu sürdürmek istemektedir. ABD, politik gücünü ekonomik, kültürel ve teknolojik anlamdaki gücünden almaktadır. Amerika uluslararası ortamda marka değeri sınırlarını aşan ve diğer toplumları etkileyen unsurlardır. Apple, Microsoft, Coca Cola, Procter & Gamble, Mobil, GMC, NBA, USA-Today, Washington Post, CNN, Harvard, Yale, Facebook, Twitter, Hollywood uluslararası etkinliği olan bazı markalardır. Yaşam tarzı ve zenginliği ile ABD Amerikan rüyasını sadece kendi toplumuna değil diğer toplumlara da empoze etmiştir. (ABD'nin Kamu Diplomasisi Stratejisi: Akıllı Güç) Amerikan yaşam tarzı marka değerleri ile kültür, sanat, bilim, ekonomi ve spor alanlarında dünya toplumlarını etkilemeye devam etmekte ve rol model olmaktadır.

Yumuşak güç (soft power) ABD'nin Obama ile ağırlık kazanmış kamu diplomasisidir. ABD kendi ülkesinde süregelen refahı ve fırsatları öne sürerek kendisine özenen toplumları etkileyip dünya siyasetine istediği yönü vermektedir.

ABD 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen uluslararası terörizm ile büyük bir şok yaşamıştır. Yaşanan bu olayın Barack Obama tarafından analizi dünya toplumlarında itibarını yitiren Amerikan imajıydı. 11 Eylül sonrası Bush yönetiminin tek taraflı politik tavrı ABD'ye verilen desteğin düşmesine sebep olmuştur. Avrupa desteğini azaltırken özellikle Orta Doğu'da anti-Amerikancılık yükselmiştir. Barack Obama bozulan Amerikan imajını düzeltmek ve Amerikan karşıtı toplumları yeniden kazanmak için dış politikasını yumuşak güç unsurlarını etkin kullanan bir kamu diplomasisi izlemek zorunda kalmıştır.

¹²⁶ www.huffingtonpost.com/2009/01/26/al-arabiya-obama-does-fir_n_161087.html (erişim tarihi: 20 Haziran 2010).

¹²⁷ President Barack Obama's Inaugural Address, 20 January 2009, Bkz. <http://www.whitehouse.gov/blog/inaugural-address> (erişim tarihi: 20 Haziran 2010).

Bush yönetimi ile kullanılan askeri gücün uluslararası arenada ABD'nin küresel üstünlüğünü sürdürebilmesi için yeterli olmadığı 2006 yılında ABD'nin bağımsız bir düşünce kuruluşu CSIS: Center for Strategic and International Studies tarafından rapor edilmiştir.¹²⁸ Raporda akıllı güç stratejisi ortaya atılmış ve sert güç ile yumuşak gücün birlikte kullanılmasının ABD çıkarları için uygun olacağı belirtilmiştir. Bu yumuşama gereksinimi Obama öncesi şekillenmeye başlamıştır.

Hillary Clinton Senato'da yaptığı konuşmada dünyada ülkesinin liderliğinin arandığını ve bunun tekrar eski haline gelmesi için askeri, siyasi, ekonomik ve diplomatik yolların en uygun olanını ya da birkaçını kombine olarak efektif bir biçimde kullanarak restore edilmesi gerekliliğini anlatmıştır.¹²⁹

Mart 2009'da ABD gelişim, savunma ve diplomatik çevrelerinden kırk yetkin kişi Howard Gilman Kuruluşu, White Oak Konferans Merkezi'nde ABD dış politikalarının küresel gelişmelerde etkin olması için nasıl bir strateji uygulaması gerektiğini rapor halinde aşağıdaki ana başlıklarla bildirmiştir:

I. Obama Amerikan ulusuna küresel gelişmelerin ABD ulusal çıkarları üzerindeki önemini ve yürürlükteki yardım sisteminin modernize edilmesi gerekliliğini vurgulamalı,

II. Ulusal güvenlik Konseyi küresel gelişim için ulusal strateji geliştirmeli,

III. Kongre ABD gelişim politikalarını takip etmek isteyenler için yürürlükteki yardım yasalarını yeniden yazmalı,

IV. Yönetim en azından bakan yardımcısı seviyesi liderliğinde gelişim ve yapılanma için bir operasyonel kurum görevlendirmeli.

Bu rapor kamu diplomasisi ile birden fazla paydaşın sürecin şekillenmesinde bütünsel söz sahibi olacağına ve faaliyetlerin belirli bir coğrafya veya etnik grup ile sınırlı olmayacağını açıklamaktadır. Kurulacak operasyonel kurumun yapısı finansal olarak güçlendirilmesinin ayrıca personelinin kamu diplomasisi alanında eğitim

¹²⁸ Armtage Richards, Joseph Nye, "CSIS Commission on Smart Power: A Smarter More Secure America", 2007, Bkz.csis.org/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf

¹²⁹ Clinton Hillary Rodham "Foreign Policy Address at the Council on Foreign Relations" www.state.gov/secretary/rm/2009a/july/126071.htm, (erişim tarihi:24 Haziran 2015).

görmesinin önemi vurgulanmıştır. Raporda sivil ve askeri değişim programlarının artırılması ve ayrıca kamu diplomasi sürecine özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı teşvik edilmesinin gereği vurgulanmıştır. Kamu diplomasisi gereği olarak ABD politika ve hedeflerinin etkilenecek diğer toplumların liderlerinin anlaşılması ve etkilenmesi için çok amaçlı bir çalışma yürütülmelidir.¹³⁰

4. Obama ve Afganistan

ABD 11 Eylül terörist saldırısı sonrası maddi ve manevi olarak sarsılmıştır. Bu saldırıyı gerçekleştirdiği belirlenen ve merkezi Afganistan'da konuşlanan El-Kaide ABD'nin hedefi olmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden (BMGK) çıkan karar ile koalisyon güçleri ABD önderliğinde Afganistan'a müdahale edip Afganistan'ı yöneten Taliban'ı uzaklaştırıp Kabil'de geçici bir Afgan Yönetimi kurmuştur.¹³¹

BMGK 2002 yılında 21 ülkenin katılımı ile Uluslararası Destek Gücü (ISAF)'ı kurmuş ve Afganistan'da emniyetin sağlanmasını üstlenmiştir. ISAF daha sonraları ülkenin yeniden yapılanma sürecinde üstlenmiştir. Terörle mücadele için BMGK tarafından "Operation Enduring Freedom"-Özgürlük Sağlama Operasyonu yapılandırılarak Afganistan'da kontrolün sağlanması, Taliban'ın pasifize edilmesi planlanmıştır. Afganistan'da sorumluluk NATO'ya devredilmiştir. Türkiye ISAF'da yer almasına rağmen Özgürlük Sağlama Operasyonu'nda yer almamıştır.¹³²

ABD, NATO'yu da yanına alarak Taliban'ı etkisiz hale getirmek için George W. Bush döneminde başlayan politikaları günümüze kadar sürdürmüş ve askeri güç kullanmaktan çekinmemiştir. ABD'nin Afganistanı işgal etmesinden uzun bir süre geçmesine rağmen El Kaide ve Taliban tehdidi ve gerçekleştirdikleri eylemler sadece Afganistan değil Pakistanda etkili olmaya başlamıştı. Bu durum ABD ve NATO'nun

¹³⁰ The White Oak Recommendations On Effective Global Development in the U.S. National Interest? <http://www.oxfamamerica.org/static/oa3/files/white-oak-recommendations-on-effective-development-in-the-national-interest.pdf>

¹³¹ ABD'nin Irak'tan Çekilme Süreci Ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi, BUSAM , İstanbul 2009, <http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/080109abdirdaktan-cekilme-sureci.pdf>, 26.03.2014.

¹³² Armağan Kuloğlu, "El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları" Ortadoğu Analiz ,2011 Cilt 3 Sayı 30 s.77-80.

acilen üzerinde durulması gereken bir mesele halini aldı. ABD’ de Obama başa geldiğinden beri merakla beklenen stratejisini 1 Aralık 2009 tarihinde West Point Askeri Akademisinde Afpak stratejisi’ni açıklamıştı. Obama’nın yeni stratejisinin önemli noktaları şu şekildedir.¹³³

Obama Afpak stratejisiyle Afganistana demokrasi getirmek yerine Afganistan devletinin yeniden kurulması en temel hedefi olmuştur¹³⁴. Terörizmle mücadele etmek için Afgan güvenlik, savunma ve içişleri bakanlıklarının kurulması Afgan hükümetinin güçlendirilmesi konularına öncelik vermiştir. Ayrıca Afganistan sorununa uluslararası toplumun ve bölgesel aktörlerin daha fazla katılımlarının sağlanmasını hedeflemiştir. Obama yeni stratejisinde güvenliğin yanında yolsuzluk, tarım ve eğitim gibi konularda da destek verilmesini ve halkın ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik hususları da eklemiştir. Pakistanla bir ortaklık kurulması stratejinin hedeflerine eklenmiş önemli noktalardandır.¹³⁵

Obama bu yeni stratejisini geliştirerek uluslararası kamuoyunu ikna etmiştir. Stratejiye göre Afganistan’daki asker sayısı 110 bin’den 150 bin’e çıkarılıp Taliban ile daha etkin mücadele edilip zayıflatılacak ve bu süreçte Afganistan Güvenlik Kuvvetleri güçlendirilerek müttefiklerin geri çekilişinde sorun yaşanmayacaktı. Bu plan çerçevesinde 2011 yılı sonu 2012 başlarında Müttefik Kuvvetler Afganistan’dan geri çekilecekti. Teoride uygun görülen bu plan uygulamada başarılı olamamış, bir kaç kez revize edilen bu strateji hedefe ulaşamayınca Obama çekilme planını ilk önce 2014’e uzatmış sonra bu tarihi de daha da ileri bir tarihe ötelemiştir.¹³⁶ Obama stratejisinde müttefik kuvvetlerin Afganistan’dan çekilmesini dile getirse de 2016 yılı için Afganistan’da asker sayısını artırmayı planlamaktadır. Uluslararası platformda ABD’nin Afganistan’dan geri çekilmemesi sorun oluşturmasına rağmen ABD işgalin başarısını El Kaide örgütünün etkisiz bırakılması ve lideri Usama Bin Ladin’in yakalanması üzerine kurguladığı için Afganistan’ı terk etmemiştir.¹³⁷

¹³³ Wahabuddin Ra’ees, “Obama’S Afghanistan Strategy: A Policy of Balancing the Realitywith the Practice” Journal of Politics and Law Vol. 3, No. 2; September 2010, s.81.

¹³⁴ Wahbuddin,a.g.m, s.89.

¹³⁵ Bob Woodward, *Obama’s Wars*, Simonand Schuster, New York, 2010, s.355.

¹³⁶ Mehmet Seyfettin Erol, Oktay Bingöl, “Afganistan’da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler”, Akademik Bakış, Cilt 5, sayı 10, 2012.

¹³⁷ Hasan Yalçın, “Obama Stratejisi ve Ortadoğu”, Akademik Ortadoğu, Cil 9, Sayı 2, 2015, s.59.

Afganistan'daki gelişmeler Pakistan'ı benzer şekilde Pakistan'daki gelişmeler Afganistan'ı etkilediği için El Kaide liderlerinin Pakistan'da saklanması doğal bir sonuç olarak görülebilir. ABD, on yıl Usama Bin Ladin'i yakalamak için mücadele etmiş, hem kendi halkı ve hemde uluslararası arenada itibarını korumaya çalışmıştır. Tam ismi Usame bin Muhammed bin Avad bin Ladin 1994 yılında çıkartılana kadar Suudi Arabistan vatandaşıydı. 1957'de Riyad'da doğan Usame Bin Ladin 1979 yılında Pakistan'a giderek Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele etmiştir. 1988'de El Kaide'yi kuran Usame Bin Ladin, Körfez Savaşı'nda ABD karşıtı tavırlarından dolayı ABD'nin terörizm ile mücadele çalışmaları kapsamında hedef haline gelmiştir.¹³⁸ Sünni bir Müslüman olarak yetişmiş olan Bin Ladin, inşaat mühendisi olup ekonomi ve ziraat eğitimi almıştır.¹³⁹

Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı (Central Intelligence Agency-CIA) Bin Ladin'in Pakistan'da Abodabad şehrinde takibe alıp aylarca gözlem altında tutmuştur. 2010 yılı Ağustos ayından itibaren Pakistan yerel basını da takibe alınmıştır. Bin Ladin'in saklandığı evde bulunan kişilerin, alışkanlıkları ve günlük faaliyetleri gözlenmiştir.

Çok iyi saklanan Bin Ladin internet, telefon bağlantısı kullanmayıp ayrıca güvenlik açısından yerinin belli olmaması için çöpleri yaktığı belirtilmiştir. Evi gözetim altında tutan CIA konuşmaları dinlemiş, uydu görüntüleri ile plan hazırlamıştır. Buna rağmen Bin Ladin'in yeri kendisine çok güvendiği kuryelik yapan bir elemanı sayesinde belirlenmiştir. Ladin'in kaldığı ev yüksek duvarlarla çevrili iyi korunan bir binaydı. Yeterince bilgi toplayan ABD özel kuvvetleri ile 1-2 Mayıs 2012 gecesini helikopterler eşliğinde düzenlenen operasyon ile Usame Bin Ladin'i öldürmüştür.¹⁴⁰ Bu başarı 2. dönem seçim kampanyasında da etkin şekilde kullanıldı.

¹³⁸ Beyer Lisa, "The Most Wanted Man in the World". September 24, 2001 (erişim tarihi: 26 Mayıs, 2010).

¹³⁹ Fisk, Robert, "Anti-Soviet warrior puts his army on the road to peace: The Saudi businessman who recruited mujahedin now uses them for large-scale building projects in Sudan." The Independent. 7 Ocak 2015 (Erişim tarihi: 17 Şubat 2015).

¹⁴⁰ Osama bin Laden trivia: Civil Engineer, Affluent Construction Magnate and Bomber". International Business Times. 3 Mayıs 2011, <http://www.ibtimes.com/osama-bin-laden-trivia-civil-engineer-affluent-construction-magnate-bomber-282133> (Erişim tarihi: 16 Şubat 2015).

Terör ile mücadelede Pakistan ile ortak hareket eden ABD, Pakistan Hükümeti'nden yardım almasına rağmen operasyon ile ilgili herhangi bir bilgiyi Pakistan istihbaratı ile paylaşmamıştır. Bu durum Pakistan'da rahatsızlık oluşturmuş ve ülkede ABD'nin operasyonu protesto edilmiş, ABD aleyhine gösteriler yapılmıştır.

ABD operasyon bilgilerinin radikal dinci kişilere iletilebileceği ve operasyondan Bin Ladin'in haberi olabileceği kaygısı ile bu faktörleri de göz önüne aldığında Pakistan Hükümeti'ne bilgi vermemiştir. ABD operasyonu Pakistan ile paylaşmaması etnik köken, Taliban ideolojisi, toplumun dini eğitim alması faktörlerinden kaynaklanmaktadır.

ABD Usame Bin Ladin'i öldürerek yeri bildirilmeyen bir noktada denize atmıştır. Bu davranış ile Ladin'in ve Ladin düşüncesinin unutulması amacı ile olduğu söylenebilir.

Afganistan 1919'da Hindistan'dan ayrılırken Peştun'ların bir kısmı Afganistan'da diğer kısmı Hindistan'da kalmıştır. Peştun'lar Taliban'ın tabanını oluşturmaktadır. El Kaide de Taliban egemenlik alanında barınmaktadır. Taliban temiz toplum, adalet ve İslam görüşleri ile ön plana çıkmasının sebebi mücahitlerin tavırları olmuştur. Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele edip halkın sevgisini kazanan ve Batı tarafından desteklenen mücahitler Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı terk etmesi ile halka iyi davranmayıp kendi aralarında iktidar mücadelesine girmesi, Taliban'ın Afganistan'da hâkim olmasını sağlamıştır. El Kaide zamanla Taliban hareketinde kendine yer bulmuş Pakistan'daki kökten dincilerin desteğini de arkasına almıştır. Afganistan-Pakistan var olan fiziksel sınırı iki ülke arasındaki kolay geçirgenliğinden dolayı Usame Bin Ladin operasyonu hem Taliban-Afganistan ve hem de Pakistan halkını rahatsız etmiştir.

Pakistan istihbaratı Müslüman bir ülke olan İran İstihbarat Örgütü örnek alınarak kurulmuştur. Benzer şekilde Pakistan ve Afganistan'ın Sovyetler Birliği direnişinde Müslüman grupları desteklemiş ve bu desteği cihat üzerine dayandırmıştır. Pakistan İstihbaratı'nın İran ve Afganistandaki gruplar ile teması dolayısı ile Radikal İslam ile yakın olması ABD'yi kaygılandıran sebeplerden birisi olmuştur. Yetersiz bir eğitim sistemine sahip Pakistan, kökten dinci eğilimi olan ve şiddete eğilimli kişilerin yetiştiği medreselerin artışına engel olamamıştır. Medrese

mezunlarının Pakistan Devleti'nde kritik noktalara gelmesi ülkede güvenlik ve istikrar sorununun süregelmesini sağlamıştır.

ABD'nin Usama Bin Ladin'in ölümü ile kendisi daha güvenli hissetmesi üç sebebe dayandırılabilir:

1. ABD düşmanları üzerine etkisi; Abbottabad Operasyonu ABD karşıtlarının saklanacak yerleri olmadığı ve sonunda hayatlarını kaybedecekleri sinyali vermiştir. ABD'nin Afganistan/Pakistan sınırında dronlarla (pilotsuz uçak) yürüttüğü çalışmalar birçok El Kaide operasyonunu engellemiştir. Usama Bin Ladin'in ölümü bu birikimlerin cezaya dönüşmesidir. Abbottabad operasyonu düşman kaynakları, yetenekleri veya güvenlik ölçüleri derecesine rağmen ABD'nin düşmanını takibi bırakmayacağı ve düşmanların sonunun kaçınılmaz olacağını göstermiştir. Abbottabad operasyonu ile ele geçirilen bilgisayar hard diskleri El Kaide planlarını ortaya çıkarmıştır. Bu ele geçirilen bilgisayarların içeriği oldukça gizli tutulmasına rağmen Bin Ladin'in El Kaide operasyonlarına bilinenden daha fazla katıldığı belirlenmiş ve 11 Eylül benzeri bir saldırıyı Obama ve CIA başkanı David Petraeus'a ve Amerikan trenlerine yapacağı saldırı planları ele geçirilmiştir.¹⁴¹ Bu saldırılar ABD ulusu için bir tehdit olup El Kaide hakkında önemli bilgiler ele geçirilmiştir. Abbottabad Operasyonu teröristlere ve destek olan ülkelere ABD güvenliğini tehdit edenlerin güvende olmadığı mesajını vermiştir.

2. Pakistan ile ilişkiler üzerine etkisi; Abbottabad Operasyonu Pakistan tarafından takdir edildi. Usame Bin Ladin'in Pakistan'daki varlığı bazı Pakistan Güvenlik Güçlerinin kontrolü altındaydı ve Usame Bin Ladin yaşasaydı Pakistan'da Taliban veya Cihat tabanlı bir yönetim oluşabilirdi. Pakistan ile iyi ilişkiler ve ortaklaşa hareket, ABD'nin Güney Asya bölgesindeki çıkarları için kararlılık oluşturmaktadır.¹⁴²

¹⁴¹ Nicholas Schmidle, "Getting Bin Laden", The New Yorker, August 8, 2011.
http://www.newyorker.com/reporting/2011/08/08/110808fa_fact_schmidle (erişim tarihi:6 August, 2011).

¹⁴² Richard Fontaine, The Strategic Relationship Between the U.S. And India: Coming Along Nicely", Foreign Policy, July 20, 2011.
http://ricks.foreignpolicy.com/posts/2011/07/20/the_strategic_relationship_between_http://ricks.foreignpolicy.com/posts/2011/07/20/the_strategic_relationship_between_the_us_and_ind
(erişim tarihi: 21Temmuz, 2011).

3. Bin Ladin ideolojisinin etkileyebileceği özellikle Müslüman ve Arap'lardan oluşan genç nesil; Bin Ladin'in Irak, Afganistan ve diğer bölgelerde çağrılarına gelen desteğin küçümsenemeyeceği göstermektedir. Operasyon ile Usama Bin Ladin bu insanların gözünde şehit olarak değil usta bir düşmanın önünde diz çöktüğünü kişi olarak görülmüştür. Anti-Amerikan Cihatçısı gazeteci Christopher Hitchens tarafından "çökmüş rejimin üzgün hastası" olarak tarif edilmiştir. Bu operasyon ile Usama Bin Ladin bir Selahattin bin Eyyubi (1187'de Kudüs'ü Haçlı Kuvvetlerinden alarak Hristiyan egemenliğine son veren ve akabinde 3. Haçlı seferini etkisiz hale getiren komutan) olarak anılmayacağı, kahramandan ziyade dikkat edilmesi gereken bir konu olacağı özellikle ABD'ye düşmanca tavrı olan genç neslin bileceği bir algı olması sağlanmıştır.¹⁴³

5. Obama ve Libya Krizi

Libya lideri Muhammer El Kaddafi 1969 yılında yapmış olduğu darbe ile iktidara gelip 42 yıl boyunca Libya'yı yönetmiştir. Libya'nın doğal kaynaklarından gelen gelirin halka eşit dağıtılamaması ve siyasi partilerin yasaklanması Mısır ve Tunus'dan sonra Libya halkının isyanına sebep olmuştur. Fakat bu isyanlar sonucunda bir ülkeye müdahale edilir iken diğerlerine kayıtsız kalınmıştır. Libya'da başlayan muhalif isyanlar Kaddafi'ye karşı başarı kazanarak birçok bölgeyi kontrolleri altına almayı başarmışlardır. Libya silahlı kuvvetlerinin büyük bir kısmı Kaddafi desteklemeye devam ederken bir kısmı muhalifler tarafında geçmiştir. Fakat daha sonra Kaddafi güçleri üstünlük sağlayarak muhaliflerin kazanmış oldukları bölgeleri kontrol altına almaya başlamışlardır. Fakat bu süreçte çok sayıda insan kaybı yaşanmasından dolayı BMGK harekete geçip, Libyada tedbir alınması kararı almışlardır. Bu karar 5 daimi ve 10 geçici üyeden oluşan Rusya, Çin, Almanya, Hindistan, Brezilya'nın çekimser kaldığı oylamada 10 oyla tarafların derhal ateşkes ilan ederek sivil halka yapılan saldırıların sona erdirilmesi ile ilgili kararlar

¹⁴³ Seamus Captain M. Quinn, US Marine Corps "Why the Death of Osama bin Laden Has made the United States Safer", Strategic Insights Summer 2011 Volume 10, Issue 2, s.51-53.

alınmıştır. Ancak kararın onaylanması için 9 oya ihtiyaç olması kılıpayı olarak alınmış bir karar olduğunu da göstermektedir.¹⁴⁴

BM gibi uluslararası güçler, neden Rusya'nın Osetya'yı, İsrail'in Gazzeyi, Ermenistan'ın Azerbaycan'ı işgal ederken müdahale etmeyip Libya'da ısrarla olaya müdahale olunması için gösterilen çaba dikkat çekmektedir. 2011'de Bahreyn'de ve Yemen'de benzer ayaklanmalar gerçekleşmekte, siviller ölmeye devam etmektedir. Ancak bu ülkeler için herhangi bir müdahalenin gerçekleşmesi görülmemektedir. Nedenlerini incelediğinde, batının demokrasi, insan hakları gibi söylemleri bir araç olarak kullandığını, aslında batılı ülkelerin menfaatlerinin ön planda tutulduğu görülmektedir.¹⁴⁵ ABD'nin Afganistan ve Irak'ta yaşadığı sıkıntıları sebebiyle Libya'da sınırlı bir destek yolunu seçmiştir. 19 Mart 2011'den itibaren Obama müttefikleri ve ortakların orduları ile sürece müdahil olmuştur.¹⁴⁶ Libya'da sorumluluk almayarak ama ortaya çıkan durumu tekrar kendi lehine olacak şekilde şekillendirdiği görülmektedir.

Tunus'da bir seyyar satıcının kendini yakmasıyla başlayan ayaklanmalar, ardından Mısır'daki Tahrir Meydanı'ndaki gösteriler devlet başkanlarının görevden çekilmeleri ile sonlansa da ayaklanma Libya'da Kaddafi rejiminin baskısı ile karşılaşmıştır. Bu baskı " Birleşik Koruyucu Operasyon" ile NATO komutasında durdurulabilmiştir.¹⁴⁷ Uluslararası kamuoyunun Arap Baharı sürecinde Tunus ve Mısır'a dikkatlerini yönelttiği sırada Libya'da olan olayların önemi anlaşılammış fakat Kaddafi'nin halk üzerine yaptığı askeri müdahale zamanla farkedilmiştir.

BM 1951 yılında Libya'nın federal monarşi ile yönetilen bağımsız bir ülke olduğunu kabul eder ve bu ülkeyi temsil eden Şeyh İdris es-Senusi Libya'nın ilk kralı ilan eder.¹⁴⁸ Libya Osmanlı eyaleti olduğundan doğan kral Libya'nın tek ve son kralı

¹⁴⁴ Baran Kuşoğlu, "Libya Arap Baharı'na NATO Katkısı", Yasama dergisi No:22, s:100-120.

¹⁴⁵ Mehmet Emin Babacan, İrfan Haşlak ve İsmail Hira. "Sosyal Medya ve Arap Baharı", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt.6 Sayı.2, 2011.

¹⁴⁶ Geres, Fawaz A, *Yeni Ortadoğu Arap Dünyasında Protesto ve Devrim*, Matbuat Yayın, 2014, s.366.

¹⁴⁷ Pınar Yüksel, "Operation Unified Protectorand Humanitarian Intervention With Security Council Authorization: Intra Vires?" Ankara Law Review 9, no. 1,2012, s. 53-80.

¹⁴⁸ Duncan Robinson, "Libya: A Bloodstained History", New Statesman, 28 Mar 2011. <http://www.newstatesman.com/africa/2011/03/libya-control-tripoli-arab> (erişim tarihi: 15.10.2015)

olur. Kral ülke yönetimini elinde tutmak için kendi akrabalarına bile baskı yapar ve yönetimden el çektirir. Libya 1959 yılında Zelten Dağları'nda petrol buluncaya kadar geçimini zor sağlayan bir ülke olmuştur. Petrol ülkeyi zengin bir krallık haline getirirken aynı durum fakir halkta bir değişim oluşturmamıştır. 1969 yılında Muammer Kaddafi önderliğinde subaylar kral Türkiye'de tedavi olduğunda yönetimi Devrimci Komuta Konseyi'nin düzenlediği darbeyle ele geçirmiştir. Kaddafi yüzbaşılıktan albaylığa yükselip yönetimi ele almıştır.¹⁴⁹

Albay Kaddafi kendi düzeni olan Cemahiriye sistemiyle 42 sene boyunca Libya'nın güç dengelerine ve sosyal-dini yapısına müdahale ederek iktidarını sürdürmüştür. Cemahiriye sistemi halkın gücü elinde bulundurduğu sistem olmasına rağmen uygulamada Kaddafi'nin istediği kişilerin kilit noktalara getirildiği bir sistemdi. Sosyalizm, Arap milliyetçiliği ve İslam karışımı olan bu sistemde halk siyasi partilere ihtiyaç duymadan kendisini yönetmesi üzerine tasarlanmıştı.¹⁵⁰ Kaddafi kendine karşı yapılan muhalefeti yerel yönetimler ve kabilelere yaptığı manipülatif hareketlerle sindirmiştir. Libya yönetimdeki elit kesim, kabileler, muhalifler ve silahlı kuvvetler üzerine kurulu bir yapılanma olarak ele alınabilir. Kaddafi devlet yapısında birden ön plana çıkmayıp "Kardeş Lider" sıfatıyla yer almıştır. Resmi bir görev almayıp kendisini devrimci veya kılavuz olarak tanıtan Kaddafi burada krallık totaliter yönetiminden farklı olduğu algısını topluma vermek istemiştir.¹⁵¹

Cemahiriye yönetim şekli alt ve orta sınıf tarafından büyük destek görmüş ve ülkede görülen sosyal ve ekonomik değişimler olumlu karşılanmasına sebep olmuştur.¹⁵²

Yerel halk yönetimleri Temel Halk Kongreleri (THK) ile sağlanmış ve bakanlar kuruluna eşdeğer Genel Halk Komitesi (GHK) 20 bakan ve bir genel sekreterden oluşan GHK ile ülke yönetilmiştir. Kaddafi GHK'nin görevlerinin

¹⁴⁹ Maria Petringa, "Libya: A History under Many Flags," Tribune Business News, 10 Mar 2011.

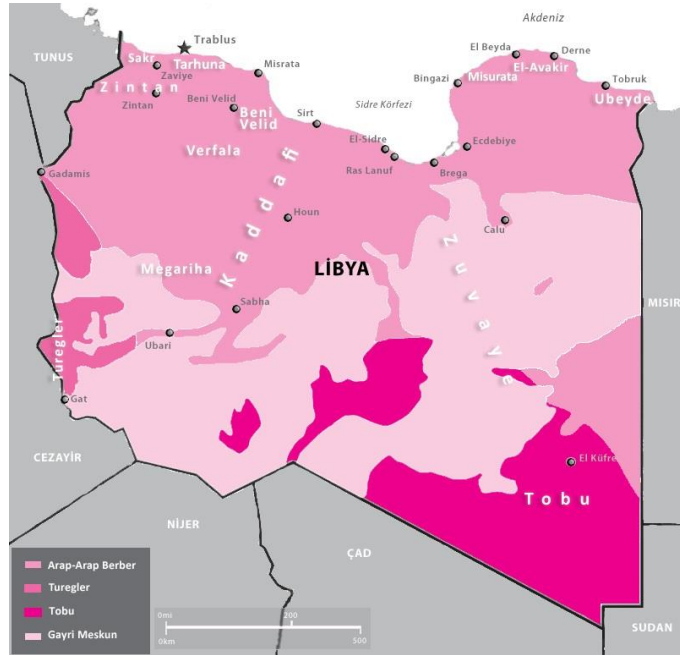
¹⁵⁰ Dirk J. Vandewalle, *Libya Since Independence: Oil And State Building*, Cornell University Press, 1998, s.77.

¹⁵¹ Phillip C. Naylor, "North Africa: A History from Antiquity to Present" ,Austin: University of Texas Press, 2005 s.206

¹⁵² Dirk Wandewalle, "A History of Modern Libya", Cambridge: Cambridge University Press, 2006 s.103.

çoğunu THK'ya devrettiysede, GHK Kaddafi'nin kritik noktalara yerleştirdiği kişiler sayesinde önemli kararları alan yapı olmuştur. Buna rağmen Kaddafi reform çalışmalarını yapmaya çalışmıştır; THK'nın GHK'ya karşı güçlendirme ve Refah Dağıtım Programları bu hareketlere örnek verilebilir. Buna rağmen yönetimdeki güç dengesi pek değişmemiştir.¹⁵³

Kaddafi Libya'daki kabile yapılanmasını kullanarak siyasi ve askeri gücünün artmasını sağlamıştır. Sirte bölgesinde yer alan Kaddafi kabilesi, Muammer Kaddafi iktidarı ile güçlenmiş ve kabile üyeleri kilit noktalara gelmiştir. Bu kabilelerin birbirleri ile rekabetini arttırırken ülkenin doğusunda yer alan kabilelere etki edememesi güvensizlik duygusu oluşturmuş ve bu zamanla saldırıya dönüşmüştür. 1993 ve 1996 yıllarında düzenlenen darbe ve suikast girişimleri bu bağlamda önemlidir. Bu olaylar Kaddafi tarafından bastırıldığında sorumlu tuttuğu Verfala kabilesi sıkı bir denetime alınmış ve bazı üyeleri idam edilmiştir.¹⁵⁴

Şekil:9 Libya Kabileler Haritası

3 Mayıs 2011 Batı ve Kaddafi Makasında Libya, Seta Rapor, s. 7.

¹⁵³ "Libya: Background and U.S. Relations," Congressional Research Service, Haziran 2010.

¹⁵⁴ Selin M Bölme, ve Ufuk Ulaş, "Batı ve Kaddafi Makasında Libya", Seta Rapor, No: 3, Mayıs 2011, s.14.

Kaddafi belirli ilkelerle hareket etmektense değişen koşullara uyum sağlayacak esnek bir politika izlemiştir. Bu sayede ülke menfaatlerini koruma adı altında fırsatçı bir dış politika takip etmiştir. Kaddafi Libya'da yönetimi ele geçirirken Arap milliyetçiliği ve emperyalizme karşı fikirlerini öne çıkarmıştır. Arap kültürününün merkezi olarak gösterdiği Libya'yı Arap Birliği'ni hayata geçirmek için kullanmış ve bu düşünceyi İslam ile ilişkilendirmiştir. Kaddafi'nin Arap milliyetçiliği ve İslam'ı et ve tırnak gibi görmesinin temeli Cihat anlayışına dayanmaktadır. Çünkü kapitalizm, komünizm ve emperyalizm Arap toplumundaki sosyal adalete dolayısı ile cihada karşı siyasi hareketlerdir.¹⁵⁵ Emperyalizme karşı Cihat için pek çok grup ve hareketi destekleyen Kaddafi ABD'nin İsrail yanlısı emperyalist görüşlerini karşısına almıştır. Ayrıca Kaddafi, Cezayir, Fas, Mısır, Tunus, Suriye ile Arap Birliği sağlamak için girişimlerde bulunmuş ayrıca Afrika'daki Hristiyan misyoner faaliyetlerine karşı İslami Davet Cemiyeti'ni (Jam`iyat ad-Da`wa Al-Islamiya) kurmuştur. Libya'nın bölgede etkinliğini artırmak üzere fakir Afrika ülkelerine yatırım yapmıştır. 1970'li yıllarda heyecanını yitiren Arap Birliği, Libya'nın hem Orta Doğu'daki hem de Afrika'daki önemini azaltmıştır. Bu önem azalma yöneliminde Kaddafi'nin Arap Birliği'ne karşı gelen gruplara desteği ve bunun sonucu çıkan karmaşa olarak görülebilir.

Bu dönemde Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki güç yarışı Libya ve Kaddafi'yi ABD ile karşı karşıya getirmiştir. Kaddafi emperyalizme karşı Amerikan ve İngiliz üslerini kapatırken, yabancı petrol şirketleri ve bankaları millileştirmiştir. Bu hareketlere karşı özellikle Başkan Ronald Regan döneminde Kaddafi rejimine karşı her türlü karşı kampanya yürütmüştür. ABD Libya'nın karşılık vermesi için hava ve deniz sahası ABD tarafından ihlal edilmiş aralarında büyük bir gerilim olmasına sebep olmuştur. Bu dönemde, ABD-Libya arasındaki kriz ABD'nin Libya'da bulunduğunu iddia ettiği terörist kampları için Libya'yı bombalaması üzerine artmış Lockerbie olayı ile gerilimin en yüksek olduğu seviyeye ulaşmıştır.¹⁵⁶

¹⁵⁵ St. John Ronal Bruce, "Redefining the Libyan revolution: the changing ideology of Muammer Al-addafi", The Journal of North African Studies, 2008, s.91–106.

¹⁵⁶ Veronica Nmoma, "Power and Force: Libya's Relations with the United States", Journal of Third World Studies, 2009, s.137–159.

İsviçre'nin Lockerbie kasabasında 1988 yılında düşürülen bir ABD yolcu uçağı sorumlusu olarak iki Libya vatandaşı tespit edilmiş ve Hollanda makamları bu kişilerin teslim edilmesini istemiş fakat Libya bu facia ile ilgili herhangi bir sorumluluğu olmadığını beyan etmesi ile BM yaptırım kararı almıştır. Libya yaptırım ile gelen izolasyonlara dayanamayıp ABD ve İngiltere'nin şüphelilerin Lahey'de yargılanma teklifini kabul ederek ilgili kişileri 1999'da İskoçya'ya teslim etmiştir. Bu duruma sesiz kalan ve tepki vermeyen Arap dünyası Kaddafi'nin Arap Birliği kurma stratejisini Afrika'ya çevirmesine yol açmıştır. Kaddafi'nin Arap Birliği planı yerini bu dönemde Afrika Birliği örgütüne bırakmıştır.¹⁵⁷

Kaddafi emperyalizm ve İsrail karşıtı politika yerine politikasını terörizmle mücadele üzerine kurmuştu. 11 Eylül sonrası İslami gruplarla mücadelesinden dolayı Libya Cihat anlayışını bıraktığı gibi ABD ile işbirliğine gitmiştir. Libya doğal olarak bu dönemde Orta Doğu ve İsrail-Filistin sorununa daha az ilgi göstermiştir. Muammer Kaddafi bu dış politikası ile Afrika'da bölgesel güç olmayı hedeflemiştir.¹⁵⁸

Libya Afrika açılımını Avrupa'da gerçekleştirmek için Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'na gözlemci ülke olarak katılmış, İngiltere, İtalya ve Almanya gibi Avrupa ülkeleri ile ekonomik ilişkileri ilerletmiştir. Libya bu ülkelerden silah alırken Avrupa ülkeleri özellikle petrol yatırımları yapmışlardır. Bu karlı ekonomik ilişkilerden dolayı Avrupa Birliği Komisyonu ve Konseyi Libya'yı Akdeniz Birliği'ne katılması için uğraş vermişlerdir.

Avrupa Libya'ya verdiği önem sadece ekonomik-stratejik olarak kalmamış Afrika'dan gelen göçleri önlemek için bir bariyer olarak kullanmak istemiştir. Özellikle İtalya baskı yaparak AB aracılığı ile insan göçünü engellemek için Libya ile bir anlaşma yapmıştır.¹⁵⁹

Libya'nın teröre karşı verdiği çabalar ve Avrupa ile ilişkiler ABD ile olan ilişkileri pozitif yönde etkilemiştir. Ayrıca Libya nükleer programını bırakması ABD'nin Libya'yı terörü finanse eden ülkeler listesinden çıkarmasına sebep olmuştur.

¹⁵⁷ Ted Gottfried, ve H. Domes, "Libya: Desert Land in Conflict", Millbrooke Press, 1995, s.87.

¹⁵⁸ Selin M Bölme. ve Ufuk Ulutaş "Batı ve Kaddafi Makasında Libya" Seta Rapor <http://file.setav.org/Files/Pdf/bati-ve-kaddafi-makasinda-libya.pdf>, 2011, s.14.

¹⁵⁹ Shaista Shaheen Zafar, "EU-Libya Relations", Journal of European Studies, 2009, s:125-141.

Bu sayede ABD ile ilişkiler gelişmiş ve ABD'li petrol şirketleri kendilerine Libya'da yer bulabilmişlerdir.¹⁶⁰

Libya'nın 2000'li yıllardaki dış ilişkileri Libya'nın ulusal çıkarları için keskin ideolojiler yerine esnek bir politik yapıya bürünmüştür. Buna rağmen Libya Batı'nın Afrika'da müdahil olmamasını istememiştir. Kaddafi Batı ile ekonomik ilişkileri iyileştirirken siyasi olarak ilişkilerde kuşku ve güvensizlik aynı seviyede kalmıştır. Kaddafi Çin ve Rusya ile ilişkilerini sıcak tutarak politik olarak elini güçlendirmek istemiştir. Çin ve Rusya enerji kaynağı petrolden yararlanmak ve silah satabilmek için Libya ile işbirliğine sıcak bakmışlardır. Ayrıca Rusya Batı'ya karşı Libya'yı koz olarak kullanabileceği için Libya ile ilişkilerini canlı tutmaktadır.

Libya hidrokarbon enerjileri-petrol ve doğal gaz ihracatı ile ekonomisini geliştirmeye çalışırken ekonomiyi farklı kaynaklara dayandırma, liberalleşme ve yabancı sermaye girdisi için uğraş vermiştir. Sosyalist ekonomi ile Kaddafi petrol ile ekonomiyi kontrol etmiş elde ettiği gelir ile ithalat-ihracat dengesini sağlamaya çalışmıştır. Buna rağmen ekonomiyi farklı kaynaklara dayandıramayan, gelir dağılımındaki eşitsizliği engelleyemeyen, işsizliğin artmasını önleyemeyen Kaddafi dar gelirli için desteğini de kaldırıncı halk isyanını tetikleyici bir unsur olmuştur.¹⁶¹

2011 yılı Ocak ayında konut problemi ve yolsuzluklar ile ayaklanan halk protestolarını Derne, Beyda ve Zintan'a yayarak rejime karşıtlığını göstermiştir. Kaddafi'yi devirmek için birleşen muhalefet direniş faaliyetlerini koordine etmek için ülkenin tüm şehirlerinden gelen temsilcilerle Geçici Ulusal Konseyi kurmuşlardır. Ulusal Konsey muhalif grupları tek bir pencerede toplamakla kalmayıp uluslararası kamuoyu ile ilişkiye de geçmiştir.¹⁶² Ulusal Konsey Fransa, Katar, Maldivler, İtalya ve İspanya tarafından tanınmış ve Kaddafi sonrası ülkenin kaderi çizilmişti. Ulusal

¹⁶⁰ Yahia H. Zoubir, “*Libya in US Foreign Policy: From rouge state to good fellow*”, Third World Quarterly, 2002, s.31–53.

¹⁶¹ Bölme, a.g.m. s.18.

¹⁶² “Mohamed Abdel L, “Libya Protest Over Housing Enters Its Third Day”, El-Ahram, 16 Ocak 2011, <http://www.ahram.org.eg/News/4032.aspx> (erişim tarihi:18.11.2012)

Konsey adil seçim yapılması ve yeni bir anayasa hazırlanması faaliyetlerine girmesine rağmen askeri konularda oldukça zayıf kalmıştır.¹⁶³

6. 2011 Arap Baharı ve Obama Yönetiminin Tutumu

18 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayarak Mısır, Libya, Suriye başta olmak üzere Cezayir, Yemen, Ürdün, Bahreyn ve Lübnan olmak üzere Orta Doğu'daki Arap ülkelerinin çok büyük bir kısmını etkileyen ayaklanmalar Uluslararası İlişkiler literatüründe Arap Baharı olarak geçmiştir.¹⁶⁴ Mevcut rejimleri devirmeye yönelik yapılan bu ayaklanmalar Orta Doğu'da yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur.

Arap tarihine baktığımızda, Arap Baharı'na kadar olan yakın yüzyılda Arap ülkeleri arasında çok güçlü yeni bir ortak bilinç oluştuğu görülmektedir. Bölgede oluşan bu yeni bilincin bu ülkelerde gerçek anlamda bir dönüştürücü etkisi olmuştur. Kendilerine itibar, onur ve özgürlük arayan kitleler protestolarını ülkeden ülkeye yaydılar ve uzun dönemli otoriter yönetimlerin devrilmesine veya Arap Baharı'nın bu dönüştürücü gücünü zayıflatmak için karşı devrimler oluşturmalarına sebep oldular. Arap Baharı süresince ABD'nin tutumu Bush'un aksine askeri müdahale olmadan, mümkün olduğunca diplomatik yollarla mümkün olmayan durumlarda ise Birleşmiş Milletler (BM), NATO gibi uluslararası örgütlerin yardımıyla çözüm yollarına gidilmeyi hedeflediği görülmüştür.¹⁶⁵ Orta Doğu'daki dengeleri altüst eden Arap Baharı'na ABD'nin özellikle Obama Döneminde takındığı politik tutumu incelemek açısından önemlidir.

6.1 Arap Baharını Hazırlayan Koşullar

Orta Doğu'da siyasal sistemi derinden etkileyen ve yaşanan bu sosyal patlamaları açıklayan tek bir sebep yoktur. Ayaklanmaların arkasında siyasi, teknolojik, sosyolojik ve ekonomik birçok etmen sıralanabilir. Ayaklanmalarda

¹⁶³ Bölme, a.g.m. s.21.

¹⁶⁴ Amar Paul, Vijay Prashad, *Arap baharından Kesitler*, İntifada Yayınları, İstanbul, 2014, s.11.

¹⁶⁵ Mehmet Ali Göngem, "Arap Baharını Karşısında ABD'nin Tutumu", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, s.2.

protestocuların sürekli kullandıkları bir slogan olan özgürlük, ekmek ve sosyal adalet isyanların arkasındaki ekonomik ve siyasi etmenleri ortaya koymaktadır. Bir diğer en çok kullanılan slogan olan Al-Karama (onur ve gurur) halkın çok büyük bir kısmının sosyal ve ekonomik haklardan maruz kaldığı yoksulluğu açıkça ifade etmektedir.

İşte bu sebepten Tunuslular, Mısırlılar, Libyalılar, Yemenliler, Bahreynliler ve Suriyeliler çok kötü durumdaki hayat şartlarını ve ekonomik durumlarını düzeltmek için başta gençler olmak üzere ayaklandılar.

6.2. Haksızlıklar ve Teknolojiden Alınan Yardım

Arap toplumu bu haksızlıklara karşı nasıl oldu da bir araya geldi ve isyan bu kadar nasıl genişledi ve Arap coğrafyasını bu denli etkiledi. Teknoloji bireylerin kimliklerini gizleyerek elektronik ortamda bir konsesusa varmasını sağladı. Facebook, Twitter, Youtube, Myspace, LinkedIn, Flickr, Instagram, Blogger, forumlar gibi ortamlar El Cezire, CNN gibi televizyon kanalları ve mobil telefonlar-Skype kişilerin özgürce fikirlerini savunduğu sanal dünyalardı. Burada birey kendi düşünceleri ile ortak kişileri ve toplumun aynı amaç için birleşen kesimleri ile bir araya gelip fikir alışverişi yapabiliyorlardı. Bu sadece ülkede değil aynı zamanda yakın iller, komşu ülkeler, aynı kıtadaki yerler ve hatta tüm dünyaya aynı anda yayılabiliyordu. Bu oldukça kuvvetli bir ordudan daha etkin bir silahtı. Kısa vadede Tunus'da Zeynel Abidin Bin Ali, Mısır'da Hüsnü Mübarek, Libya'da Muammer Kaddafi yönetimden el çekmek zorunda bırakıldılar.¹⁶⁶

6.3. Arap Baharının Aktörleri ve Global Güçler

Arap Baharı'nın Aktörleri yalnızca sürülen yada öldürülen (Bin Ali, Mübarek, Kaddafi) değil, aynı zamanda son 60 yıl oluşmuş iktidar blokunun üyeleri idi. ABD ve Avrupalılar, Körfez Monarşileri ve tabii ki İsrail. Ayrıca bölgesel aktörlerde Türkiye ve İran kendilerini bu oyuna dahil etti. Türkiye modern islamcılıklarının

¹⁶⁶ Selcen Kök ve Mehmet Tekerek, Sokak Siyasetinden Sosyal Ağlara Yeni Aktivizm: Arap Baharı Deneyimi”, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 2012. s.59-65.

örnek alınmasını, İranlılarda 1979 atılımının yolundan gidilmesini öneriyordu¹⁶⁷ Arap Baharındaki aktörlere ve oynadıkları rollere baktığımızda, ayaklanmanın sadece ulusal devletlerin içinde ortaya çıkan toplumsal güçlerin kendini göstermek olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda Rusya, Avrupa ve ABD'nin yokluğunda bölgede etkili olmak isteyen oluşumlarında ortaya çıktıkları görülmektedir.

Global güçler dünyada çıkan olayları yönlendirmekte ve en fırsatçı anı kollamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürütülen Arap Ayaklanması'nda İngiliz İrtibat Subayı Arabistanlı Lawrence kışkırtmalarının bir benzeri 100 sene sonra farklı odaklar ile yeniden gerçekleştiği gözlenmektedir.

Global güçler tampon bölgelerde güç yarışı için kargaşa çıkarması oldukça normal bir süreçtir. Arap Baharı'nda toplumun içinde bulunduğu durum global güçler için tarihi bir fırsattı. Arap yönetimlerin halktan esirgediği parametreler insanların temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması, adaletsizlik, dini inançların göz ardı edilmesi, ifade özgürlüğünün zayıf olması. Baskıcı ve yozlaşmış yönetimlerin Batı ile işbirliğine girmesi, Arap toplumunun yıllardır içinde uhde olmuş İsrail konusunda gururunu kırmıştı. İsrail'e karşı sürekli ezik bir politika izlenmesi ve Mısır ile Ürdün'ün dolaylıda olsa İsrail ile işbirliğine girmesi toplumdaki kızgınlığı iyice artırmıştır.¹⁶⁸

Bir de bunlara ilaveten, Arap yönetimleri 2008-2009 krizinde enflasyonu önleyememiş, işsizlik için çareler bulamamış ve fakirliğin artması toplumsal bunalımı arttırmıştı. Yönetimdeki kişi ve ailelerinin ekstrem yaşam tarzları, yönetimlerdeki yozlaşmalar toplumda ahlaki bir yönetim özlemi oluşturmuştur.¹⁶⁹

Yönetimlerin babadan oğula geçişi halkın durumun artık hep böyle olacağına ve halkın yönetimle ilgili hakkın verilmeyeceğinin belirginleşmesi Arap Baharı için tetikleyici unsurlar olmuştur.

ABD Vietnam ile girdiği savaşı kaybedince bu konuda Hollywood'da bir sürü film çekmiş ve bunlarda Amerikan ordusunun gücünü Rambo gibi kahramanlar

¹⁶⁷ Amar, a.g.m. s.13.

¹⁶⁸ Burhaneetin Duran ve Nuh Yılmaz, "Ortadoğu Modellerin Rekabeti: Arap Baharından Sonra Yeni Güç dengeleri", Türk Dış Politikası Yıllığı, Seta Yayınları, Ankara, 2012, s.21.

¹⁶⁹ Şen, s.95.

ile göstermişti. Tüm dünya, özellikle yeni nesil ABD 'nin bu savaşı kaybettiğini aklına bile getirmemiştir. ABD o dönemlerde arabalarını oldukça büyük ve geniş dizayn ederek benzer bir kanıyı toplumuna yansıtarak ABD hükümetinin gücünü sanal olsa da göstermiştir. Arap Baharı'nda global güçler benzer bir yaklaşımla Arap toplumuna yaklaşmış ve sosyal medyada tetikleyici kanılar oluşturmuştur. Bunlar Kadife Devrim ile aynı zaman dilimine getirilmemesi aslında tesadüf değildir. Lawrence'ın Arap toplumuna Kuran okuduğu zaman Arapların etkilenerek ağlaması ve Osmanlı'ya karşı isyan ile Arap Baharı arasında korelasyon kurulabilir. Toplumların etkilenmesi bir şekilde başarılı olmuş isyan tetiklenmiştir; Osmanlı isyanı, Kadife Devrim, Arap Baharı v.b. toplumsal gelişme ekonomik büyüme ile sınırlı kalmaz aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasal gelişmelerinde olması gereklidir. Hukukun üstünlüğüne dayalı bir siyasal sistem toplumsal gelişmede ekonominin gelişmesi ile paralel olduğu sürece toplumsal gelişme sağlıklıdır. Arap toplumunun dış güçlerden bu kadar etkilenmesi Arap toplumunun istediği insan haklarına saygılı ve halka karşı sorumlu yönetimlerin gelmesi yönündeydi. Fakat bu her kulvarda benzer sonuç vermemiştir. Örneğin ayaklanma sonucu Mısır'da iktidara gelen Mursi yanlılarının darbe ile yönetimden el çektirilmeleri buna iyi bir örnek verilebilir. Aslında bu nokta bile Arap Baharı'nda yönetimdeki aktörlerin değişmesinin global güçlerin etkisini göstermede yeterlidir. Ayaklanma ile elde edilen sözde demokrasi askeri yönetim ile tekrar halkın elinden alınmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki ülkeler Arap Baharı'ndan etkilenmiştir. Arap toplumunun içerisinde bulunduğu durum ve bu durumu yönlendirmeye çalışan yerel ve global güçler kendi menfaatleri için çalışmıştır.

6.4. Toplumsal Gelişim

Toplumsal gelişim, demokratik toplumlarda o toplumu yöneten kişilerin halk arasında farklılık gözetmeden tüm haklardan bireylerin eşit yararlandırması ile sürer ve oldukça dinamik olan bu süreç toplumların uygarlık seviyesinde sürekli bir artış sağlar. Totaliter ve sözde demokratik toplumlarda yönetim şekli toplumu kastlara ayırır. Haklardan eşit yararlanamayan toplumlarda belirli süreler sonundan içten içe

bir isyan başlar. Goethe "Kanunlar bir örümcek ağı gibidir; zenginler kuş gibi delip geçer, yoksullar sinek gibi takılır" sözü adi bir suç işleyen bir bireyin oldukça ağır, ağır bir suç işleyen fakat arkası güçlü bir bireyi içeren ve yönetim zafiyeti olan toplumu çok iyi anlatmaktadır. Bu tür toplumlarda yönetim baskı ve geçici çözümler ile sorunlar çözülür fakat bu ileride geriye dönülemeyecek sorunların tohumunu ekmekten başka bir çare olamaz. Geri kalmış veya demokrasi anlayışı zayıf ülkelerde değişen en önemli unsurlardan birisi alt tabakadaki insanların belirli kesimlerinin eğitim seviyelerinin artması ve kitlesel iletişim araçları ile (internet, tv ve telefon) benzer düşüncelere sahip kişilere ulaşmasıdır. Bu durum kişileri kenetleyerek yönetimlere karşı direniş için iyi bir silah oluşturur. Artan baskılara karşı oluşan gruplar isyan çıkarmasa dahi sosyal medyada birleşmeleri yönetimlere aba altında sopa gösterir ve belirli kararlarda yönetimlerin geri adım atması veya alternatif kararlar almasını sağlar. Peki sosyal medya susturulabilir mi; bir noktaya kadar evet ama çok kısa süreli de olsa bu globalleşmenin etkisi ile daha uzun vadede etkili bir yöntem değildir. Sosyal medya toplumları sürüklese de bazen infial ile çok farklı kararlar da alınabilir. Tahrir meydanındaki ölümler bu infiale bir örnek verilebilir. Toplum bu durumlarda freni olmayan bir araca benzetilebilir. Liderler ülke yönetiminde çok dikkatli davranmaları gerekirse topluma zarar veren olaylarda direk sorumlu olmasa bile istifa etmeleri gerekir. Güney Kore'de batan feribot ülke başbakanını istifaya sürüklemiştir .¹⁷⁰

6.5. Aksiyonsuz Sosyal Hareket Teorisi

Arap dünyasında yönetimler demokrasi ile gelmedikleri için bu tür istifalar söz konusu değildir. Arap baharı baskıya maruz kalmış halkın isyanıdır. Genelde Arap dünyası liderleri diktatör menşeli olup toplumun düşünce ve yaşam tarzını önemsemezler. İtiraz hakkı oldukça kısıtlı veya yoktur. Liderler halkı bastırmak için oldukça ağır kurallar getirir ve bu kurallara karşı çıkmak toplumsal bir ayıp olarak görülür. Bu düşünce tarzı bireyi kısıtlamakla beraber yönetime karşı çıkmayı engeller. Bu yaşam tarzı en ufak bir fırsatta toplumda isyan çıkmasına fırsat verir. Bu durumu yakından takip eden diğer toplumlar içinde bir fırsattır. Toplumların

¹⁷⁰ <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2014/04/25/guney-korede-batan-feribot> (erişim tarihi:17.12.2015)

sokaklarda birleşip adalet ve özgürlük temelinde hak arama çalışmaları Arap Baharı'nın temelini oluşturmaktadır. İletişim araçlarının etkin olarak kullanılması Arap Baharı'nın başladığını bize düşündürülen etki değildir; Tunus ve Mısır'da siyaset üzerine düşüncelerini aktaran binlerce blogcu bu tür iletişime iyi bir örnektir. Bu fikir Asef Bayat tarafından Orta Doğu için ortaya atılan aksiyonsuz sosyal hareket (social non-movement) ile açıklanabilir.¹⁷¹ Aksiyonsuz sosyal hareket, hükümetleri protesto organize kollektif aksiyonlara zıt bir konsepttir. Bu harekette tipik değiştirilemeyen-katı ideoloji ve lider kavramı yoktur.¹⁷² Aksiyonsuz sosyal hareket benzer düşüncelere sahip organizasyonsuz veya lider olmaksızın kişilerin otorite veya hükümetlere karşı koymalarıdır. Kişiler adım adım bu dirençle hedeflerine varırlar.

Aksiyonsuz sosyal hareket teorisinin (sosyal medya gücü) açıklayamadığı noktalar bulunmaktadır. Tüm iktidarlar interneti kontrol altına almak için yasalar ve yönetmelikler çıkarıp teknik takip yöntemleri kullanmışlardır. Bilgisayar IP numaraları, e-posta takipleri, uydu araçları ile tüm dünyaya, sokak kameraları ile ülkeye-sokağa denetim gelmiştir. Nitekim Arap ülkelerinde mobil iletişim ve internet üzerinden yapılan denetlemeler ve olaylar sırasındaki kapatmalar buna örnektir. Bu kısıtlamalara rağmen insanların sosyal hareketliliğinin başarısı Asef Bayat'ın teorisini desteklememektedir. Sonuçta iktidardan indirmeler fiziksel aksiyon ile gerçekleşmiştir.

Fakat Ukrayna'da başlayan Kadife Devrim sürecinde Araplar niçin bu isyana başlamadı? Bu isyan niçin dikta yönetime sahip Çin ve Kuzey Kore'de çıkmıyor ve muhtemelen çıkmayacak? Aksiyonsuz sosyal hareket teorisi bu konularda yetersiz kalmaktadır. İstenilen bölgede isyan çıkarmak için siyasi çıkarlar tetikleyici olmakta ve sosyal medya ancak yardımcı unsur olabilmektedir. Global güçlerin çıkarları kritik bölgelerde tetikleyici en önemli unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

¹⁷¹ Kök, a.g.m, s.60.

¹⁷² Havek Keynes, "Social-Nonmovements", 2009.<http://isummary.wordpress.com/2009/04/23/social-non-movements> (erişim tarihi: 13.11.2015)

Obama'nın Arap Baharı politikası askeri müdahale seçeneğini en son care olarak gören fakat ABD hegemonyasını diplomatik yollarla bunun mümkün olmadığı yerlerde BM, NATO benzeri uluslararası örgütlerle sonuç almaya yönelik temellere dayanmaktadır¹⁷³ ABD politikalarının şekillenmesinde diğer global güçler oldukça etkindir.

6.6. Bölgede Lider Olmaya Çalışan Ülkeler, Güç Odakları ve Avrupa Birliği

Arap dünyasında ortaya çıkan bu ayaklanmalar karşısında Avrupa'nın ne gibi bir rol oynayacağı ne tür bir siyasi mesaj vereceği de önemli bir hal almıştır. Enerji, güvenlik ve göç sebeplerinden dolayı özellikle 2004 yılı genişleme planından sonra Avrupa Birliği Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki gelişmelere müdahil olmuştur. AB dış politikasındaki uyumsuz yapıdan dolayı Arap Baharı'na karşı oldukça hazırlıksız yakalanmıştır. AB dış politikasını revizyona sokmasına rağmen oldukça sınırlı kalmıştır. AB, bölge ülkelerinin ticari ve ekonomik ilişkiler yolu ile toplumsal olarak dışarı açılmasını ve Batılı değerleri benimsenerek bu ülkelerin uyum sağlamasını amaçlayan politikalar gütmüştür.¹⁷⁴

Bölgede lider olmaya çalışan Türkiye ve Suudi Arabistan ABD diğer ülke İran ise Rusya-Çin politikası eksenindedir. Türkiye diğer iki Müslüman ülke ile karşılaştırıldığında yönetsel olarak farklıdır. Şeriat hükümleri yerine laik bir devlet anlayışı içerisinde olması Batı siyasetine yaklaşmasını sağlamış ve Müslüman ülkeler ile Batı toplumları arasında bir köprü olmuştur. Batılı ülkelerin benimsediği bu yönetim tarzı Müslüman ülkeler arasında tek farklı yönetim biçimidir. Laik Türkiye nükleer programlarından dolayı Batı-ABD.-İsrail ile uzlaşmada İran'a aracılık etmekte ayrıca İsrail ile Arap dünyası arasında uzlaşmacı bir faktör olarak rol almaktadır. Arap Baharı öncesi komşuları ile sıfır problem politikası sürdüren Türkiye bu konuda başarılı olmuştur. Suriye ile ilişkileri geliştirip Esad ile ikili işbirliği yapmayı planlamıştır. Suriye İsrail ile olan tarihi sıkıntılarına çare olarak

¹⁷³ Göngen, a.g.e. s.2.

¹⁷⁴ Müjge Küçükkeleş, "AB'nin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışı", Seta Analiz, 2013

komşu Müslüman Türkiye'yi görmüştür. Arap Baharı Suriye'yi oldukça etkilemiş fakat Esad özellikle Rusya ve İran'ın desteği ile iktidarını korumaya devam etmiştir. Esad Suriye'nin daha önce izlediği politikaları benimseyerek PKK sorununu körükleyebilir. Bu noktada Türkiye konumunu belirleyememiş olmasındaki en önemli etken sadece ABD tarafında olması değil aynı zamanda istemeden de olsa etnik sorunlarda taraf olmuş yada Sünni Müslümanlardan yana tavır aldığı düşünülmektedir. Bu politikaya en önemli örnek Türkiye'nin Irak hükümetinde Şiilerden ziyade Sünni ve Kürt yanlısı tutumudur. Suriye'nin etnik yapısı ve Türkiye'nin eski desteğini vermemesi diğer bir deyişle batıdan yana olan tutumu ilişkileri tam ters yöne götürmüştür. İran doğal olarak bu süreçte Esad tarafında yer almış ve Rusya'yı arkasına alarak bölgede konumunu güçlendirmiş ve kilit bir rol almıştır. Artık Orta Doğu siyasetinde Suriye ile ilgili konularda İran'ı dışlayan bir plan oldukça zordur.¹⁷⁵

Batılı ülkelerin cetvel ile Orta Doğu'daki ülke sınırlarını belirlemesi Arap Baharı'nın diğer bir etkisi olarak görülmektedir. Bunun sonucu olarak Sünni-Şii çatışması Türkiye'yi etkilemektedir. Türkiye'nin Irak içinde Sünnilerden yana tavır alması İran'ın Irak içerisinde etkisinin artmasına yol açmaktadır. İran Arap Baharı ile kazanımlarının yanı sıra kendisi için dezavantaj sağlayan iki önemli unsuru göz ardı edememektedir. Birincisi Suriye'den dolayı Türkiye ile karşı karşıya gelmesi ikincisi ise halkının demokratikleşme için rejimi kabullenmeyip demokratikleşme sürecini istemesi. Fakat bu tehditler için İran, İsrail ve ABD'ye karşı nükleer silahlanma programını kendini koruma adına öne sürebilecektir.¹⁷⁶

Türkiye İran'da yaşanan demokrasi karşıtı eylemlere sessiz kalırken Mısır ve Tunus politikalarında bu değerlere koruyucu olması, ayrıca laik yönetimi ile örtüşmeyen bir politika izleyen Suudi Arabistan ile ikili ilişkilerini sıkı tutması komşular ile sıfır sorun politikalarını sekteye uğratmıştır.¹⁷⁷ Ayrıca Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkileri İran ve Rusya'nın karşı tarafta yer almasına sebep olmuştur. NATO ile Malatya Küre'de kurulan füze savunma sistemleri bu olaylara tuz-biber

¹⁷⁵ Osman Bahadır, Dinçer Mustafa Kutlay, "Türkiye'nin Ortadoğu'daki Güç Kapasitesi, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2012.

¹⁷⁶ Tarık Oğuzlu, "Arap Baharı Yansımaları", Ortadoğu Analiz, Cilt: 3, sayı: 36, 2011, s.16.

¹⁷⁷ Oğuzlu, a.g.e. s.20.

ekmiştir. Üstüne üstlük Mavi Marmara olayı ve Filistin'e verdiği destekten dolayı İsrail ile ilişkiler gerilmiştir. Kısaca Türkiye Arap Baharı sırasında yaşanan olaylara tepkisi oldukça karmaşık olup belirli bir politika üzerine kurgulanmamıştır. Türkiye daha ziyade batı yanlısı bir politika izlemiştir.

Türkiye bu konumda iken Suudi Arabistan konumunu kaybetmemek ve Orta Doğu liderliği için İran'ın hamiliğini engelleyecek politikalar izlemektedir. Suriye kozunu kaybeden bir İran daha güçsüzleşeceği için Suudi Arabistan Esed yönetiminin gitmesini istemektedir. Ayrıca Rusya yanlısı politika izleyen İran ile ABD yanlısı politikaları örtüşmemesi bu durumu tetiklemektedir. Benzer bir durumda ABD'nin Suud hükümetini gözden çıkarıp demokratikleşme uğruna yönetimlerini diskalifiye etmemesi için politikalar ABD yanlısı olmuştur. Suudi Arabistan'ın bu korkusu en katı oldukları kadın haklarında gevşemelerine ve bazı hakları vermelerine sebep olmuştur. ABD, Türkiye ve Suudi Arabistan ile bölgede etkinliğini artırmaya çalışmakta ve İsrail'i koruyan politikalar gözetmektedir. Rusya-Çin-Hindistan'ın Şanghay ittifakına karşı Orta Doğu'da müttefiklerinin olması elini güçlendirmektedir. Bunlara rağmen Arap Baharı ABD tarafından yeterince analiz edilememiştir. Birinci Bush yönetiminin sonlarında ABD'nin Orta Doğu'daki politikası özellikle Amerikan karşıtlığını engelleme adına geliştirilmiştir. Arap Baharı ile ABD'nin bölgedeki etkisi azalmıştır. Bununla beraber diğer global aktörler, Çin, Avrupa Birliği ve Rusya bölgede daha rahat etmeye başlamışlardır. Yerel ülke yönetimleri demokratikleşme uğruna eskisi gibi rahat davranamayacaklar ve global etkiden daha az etkilenecek politikalar izlemek zorunda kalacaklardır .¹⁷⁸

Bölgedeki halk demokratikleşme uğruna hangi lider ülke modeli (İran, Suudi Arabistan veya Türkiye) takip edeceği henüz belirsizliğini korumaktadır ve zaman içinde yanıtlanacaktır. İran batı karşıtı ve İslam'a dayalı politik bir siyaset gütmektedir. Bu siyaset mezhepçi ve kutuplaştırıcı unsurlar içermektedir.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Zeynep Şahin Mencütek, "The Rebirth of a Dead Organization: Questioning the Role of the Arab League in the Arap Uprising Process" *Perceptions*, Cilt 9, 2014, s.83-112.

¹⁷⁹ Burhanettin Duran ve Nuh Yılmaz, "Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri", *Türk Dış Politikası Yıllığı 2011*, SETA Yayınları XIV, I. Baskı : Kasım 2012, Ankara. s. 15-86.

Suudi Arabistan ise benzer bir politikayı Şii'ler yerine Sünniler üzerinden yine teo-politik olarak reform karşıtı ve statükocu bir yönetim izlemektedir. Güvensizlik oluşturan bu bölge siyasetleri global güçlerin müdahalesini kolaylaştırmaktadır.

Bunların aksine bölgede ekonomik anlamda kalkınan ve dış politikada arayışlar içerisinde olan teo-politik bir çizgide olmayan Türkiye modeli bulunmaktadır. Türkiye'nin dış politikada belirgin bir çizgi üzerine odaklanamaması Arap Baharı'nın etkisi ve Rus-ABD global çekişmesidir. Türkiye modeli demokrasiye geçişte yönetimlerden sıkılan Arap toplumu için cazip bir model görünse de zaman bu belirsizliği ortadan kaldıracaktır.

Sonuç olarak birey ve toplum hayatını kontrol etme güç ve iktidarın nüfuzunu devam ettirmesi için oldukça önemlidir. Sosyal medya ile huzursuzluklara ve haksızlıklara isyan eden toplumlar aslında iktidar ve güç dengelerinden bağımsız değillerdir. Global güçler lokal yönetimler üzerine etkisi toplumların halen belirli sınırlar içerisinde davranabileceğini göstermektedir.

6.7. Arap Baharı Karşısında ABD'nin Politikası

Arap Baharı, 2011'de yani Obama'nın görev süresi içinde gerçekleşmiş bir başka ironiyide beraberinde getirmiştir. En kolay şekilde ele alınan ve orada başlayan Tunus ayaklanmalarında Obama protestoculardan yana bir tavır belirledi ve Devlet Başkanı Bin Ali'ye istifa çağrısı yaptı. Mısır'daki olaylar ise ABD yönetimi için daha karmaşıktı Mısır ile olan iyi ilişkilerden dolayı yumuşak bir şekilde geçmesini öngören önerisi ile devrimciler gözünde Obama'nın itibarı zedelendi. 2011 Ocakta Bin Ali'nin görevini bırakması ile başlayan olaylar Şubat ayında Hüsnü Mübarek'in Ekim ayında Muammer Kaddafi'nin devrilerek öldürmesiyle devam etti. Bu olaylardan birkaç hafta sonra ise Yemen Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih görevini terk etmek zorunda kaldı. Yıllardır görevleri başında olan bu liderlerin başarı ile devrilmelerinin yanı sıra Suriye'de Esad rejimine karşı ayaklanmalar da devam etmektedir.

Dünyanın kritik bölgesinde ortaya çıkan bu ayaklanmalar ve 2012 başkanlık seçimlerinden dolayı içerideki muhalefetle uğraşmak zorunda kalan Obama Arap Baharı sınavında başarılı olamadığı görülmektedir. ABD dış politikası bu olaylarda baş etmek için değişmekte zorlanmaktadır. Obama bu ayaklanmalar kapsamında kapsamlı bir strateji belirleyememiş ABD'deki kamuoyunun görüşüne dikkate alarak son derece dikkatli ve temkinli pragmatik bir politikacı profili çizmiştir. Ayrıca Arap Baharı dünyanın en önemli petrol-doğalgaz bölgesinde gerçekleşmesi bu coğrafyadaki dengeleri sarsması ABD'nin politik tutumunu etkilemiş, Obama doktrinleri ile yeniden şekillenmiştir¹⁸⁰

Dünya ekonomisi yirminci yüzyıldan itibaren karbon kaynaklı enerjiye yönelmiş ve bu enerjiye erişimi en kolay Orta Doğu'da olmuştur. ABD'nin Orta Doğu'ya ilgisi petrol ihtiyacını karşılamak için olmamıştır, ABD aslında 1970'lerin sonlarına kadar dünyanın başlıca petrol üreticisiydi.¹⁸¹ ABD değişen dünya düzenine göre belirlediği politikalar çerçevesinde petrol ve doğalgaz üretmiştir (Şekil 1-3).

ABD petrol ihtiyacından ziyade sanayi alanındaki rakiplerini kontrol altında tutmak istemektedir. Bu amaç için özellikle Avrupa'yı kontrol altına almanın yolu Avrupa'yı petrole bağımlı kılmak ve petrol dağıtımını-fiyatını kontrol etmeyi politik hedef olarak görmektedir.

Orta Doğu tek başına petrol ihtiyacında Avrupa'nın %30'unu, Japonya'nın %80'nini, Çin'in %90'ının karşılamaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre 2020 yılında ABD Venezüella ve Suudi Arabistan'ı geride bırakarak en fazla petrol üreten ülke olacağı öngörülmektedir.¹⁸² Bu bölgedeki denetim aynı zamanda rakipleri kontrol altına alacağından ABD Orta Doğu'ya oldukça hassas yaklaşmaktadır.¹⁸³ ABD diğer petrol üreticisi ülkelerin petrolünü kendi belirlediği fiyattan ihraç etmesini sağlayarak ve ayrıca petrol ithalatçı ülkelerin bu karbon kaynağına kendi denetiminde erişmesini sağlayarak dünyayı kontrol altına almak

¹⁸⁰ Göngen , a.g.e, s.2.

¹⁸¹ Noam Chomsky ve Gilbert Achcar, *Tehlikeli Güç, ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu*, İstanbul, İthaki Yayınları, 2007, s.100.

¹⁸² Göngen, a.g.m. s.3.

¹⁸³ Burcu Kaya Erdem, *Doğu Batı İkilemi Bağlamında El-Cezire*, İstanbul, Vadi Yayınları, s.120.

istemektedir. Bu politikada oldukça başarılı olmuştur. ABD Orta Doğu'da petrol fiyatlarını kontrol altına alması en önemli rakibi Rusya'nında petrol fiyatlarını dolaylı olarak etkilemektedir. Orta Doğu petrol fiyatlarının düşmesi dünya petrol piyasasını etkileyeceğinden Rusya'nın petrol-doğalgaz fiyatlarını da etkilemektedir. ABD, dünyanın bütün karşı koymalara karşı Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ile uyguladığı politikalar ile Rusya ekonomisini manipule ederek Rusya'nın krize girmesine sebep olmuştur.¹⁸⁴ Bu yaptırımlarda Orta Doğu petrol fiyatlarını manipule etmeside oldukça etken bir faktör olmuştur.

Global güç olarak Rusya, ABD'nin en büyük rakibidir ve bu yüzden A.B.D enerji kozunu kaybetmeyip başka devletlerin pastadan pay kapma çabalarını engellemek istemektedir. Buna rağmen Obama, her iki Başkan Bush döneminde ABD'nin saldırgan politikaları sonucu oluşan ABD karşıtlığını imaj düzeltme çabası içerisindedir. Başkan Obama, bu imaj düzeltmeyi özellikle Orta Doğu'da gerçekleştirerek yumuşak güç politikası ile ABD çıkarlarını korumak istemektedir.

ABD dış politikasını şekillendiren üç temel yaklaşım bulunmaktadır; kontrolcüler, şekillendiriciler ve çekingenler.¹⁸⁵ Kontrolcüler, ABD'nin dünyanın efendisi olduğunu ve dünyanın yönetilmesinde Amerika'dan daha iyi bir seçenek olmadığını savunurlar. Bu siyasal düşünce her iki Bush döneminde de etkili olmuştur. Dolayısı ile, Kontrolcüler Yeni Dünya Düzeni ile düzenin korunmasını isterler. Düzensizlik ve istikrarsızlığa karşı ittifakı öne süren bu görüş dış politika da statükocu ve muhafazakar yaklaşımı benimsemektedir. Bu politik yaklaşım ile ABD "dünyanın efendisi olarak" düzeni korumak ve devam ettirmek istemektedir; Körfez Savaşı'nda Saddam'ın devrilmesine izin vermeyen, Yugoslavya'nın bütünlüğüne destek veren politikaları bu yaklaşıma en iyi örneklerdir. 11 Eylül saldırıları ile daha keskinleşen bu politika Başkan George W. Bush'un "Haydut devletler-şer güçler" yaklaşımı ile ABD'nin imaj kaybına yol açmasına sebep olmuştur .¹⁸⁶

¹⁸⁴ Rebecca M. Nelson, "U.S. Sanctions on Russia: Economic Implications", Foreign Policy Research Institute, Report R43895, February 4, 2015, s. 4.

¹⁸⁵ Göngen, a.g.e. s.4.

¹⁸⁶ Ömer Kutbağ, *Amerikan Yeni Sağı*, Usak Yayınları, Ankara, 2010, s.202-204.

Şekillendiriciler ABD'yi "dünya lideri" olarak görmekte ve ABD'nin stratejik ortaklıklarla ve diğerleriyle beraber yol alması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu düşünce askeri gücü ikinci planda tutarak ekonomik-kültürel gücün ön planda olduğu ekoldür. Clinton ve Obama bu dış politikayı benimsemişlerdir. Serbest piyasaya geçiş ve demokratikleşmeye yönlendirme ile Rusya'nın NATO ile işbirliğine çekilmesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne alınması bu ekol kapsamındadır.¹⁸⁷ Obama dönemi ile imaj düzeltme çalışmaları kaba kuvvetin hegemonya için yeterli olmadığı rıza göstermeninde hegemonyayı sürdürmek için gerekli olduğu anlayışı ile sürdürülmüştür.

Diğer bir dış politika ekolü ise çekingenlerdir. Bu ekol ABD'nin izole bir siyasi tutum içerisinde olması gerektiğini savunmaktadır. ABD müdahaleci siyaset işlediğinde yan etkilerini ABD vatandaşları gördüğü için bu ekolü savunan kişiler dünya sorunlarından uzakta kalmalarının kendileri için o kadar iyi olduğunu düşünmektedirler.¹⁸⁸

6.8. Obama Doktrini ve Obama'nın Arap Baharı'nda Politik Tutumu

Obama seçim kampanyasına ABD'nin dünyadaki imajını yenileme-iyileştirme yaklaşımı ile başlaması ile halkın duygularını iyi yakalamıştı. Halkın desteğini barışçıl yöntemlerle alan Başkan Obama, dış politikada askeri güç kullanımından özenle kaçınmaya çalışmıştır.¹⁸⁹ Vietnam, Irak savaşlarının maddi ve manevi maliyetlerini bilen Obama ABD'nin diğer ülkelerle hareket ederek ve bu hareketleri BM benzeri çok uluslu güçlerle meşrulaştırarak askeri güç kullanımını meşrulaştırmaktadır.

Orta Doğu'da yaşanan Arap Baharı Obama'nın bu ekolde (modifiye edilmiş şekillendirici ekol-uluslararası toplumun desteğini almak) siyasi tavır almasını sağlamıştır. Bu yaklaşım farklı ülkelerde farklı sonuçlar doğurmuştur. Libya'daki olaylarda Obama yönetimi direk bir askeri müdahale yerine NATO ülkeleri

¹⁸⁷ Deniz Ülke Arıboğan, *Büyük Resmi Görmek*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013, s.247-249.

¹⁸⁸ Arıboğan, a.g.e. s.161-164.

¹⁸⁹ Göngen, a.g.e. s.8.

(İngiltere, Fransa, Kanada, Danimarka, Norveç, İtalya, İspanya, Yunanistan, Türkiye) ile hava ve açık deniz askeri operasyonlarıyla yapılmış, kara savaşını isyancılara bırakmıştır. Obama, Libya'nın iç işlerine müdahale yerine BM ve NATO gibi uluslararası örgütleri harekete geçirmiştir. Fransa'nın lider olmasını sağlayarak geri planda kalmıştır.¹⁹⁰

Mısır'da durum Obama'nın istediği şekilde gelişmemesine rağmen ABD yine müdahaleci olmamıştır. Arap Baharı ile demokratik bir seçim sonucu iktidara gelen Müslüman Kardeşler lideri Mursi Gazze Şeridi insani koridorunu açmış, Hamas ve El-Fetih arasındaki görüşmelere destek vermiş, Batı ile ilişkilerini geliştirmiştir. Kasım 2012'de İsrail'in Filistin'e saldırması sonucu Filistin'i desteklemiş ve İslami kimliğinden dolayı askeri darbe ile Sisi tarafından devrilmiştir. Obama Mısır'da kaos ve şiddetten dolayı askeri müdahaleyi benimsemiştir.¹⁹¹

Arap Baharı birçok ülkenin liderinin devrilmesine yol açarken Suriye'de kaos devam etmektedir. Arap Baharı'nda çok özel bir konumda yer alan Suriye, Soğuk Savaş Dönemi'nde SSCB bloğunda yer almış, İran ile ikili ilişkileri iyi olan bir ülkedir. Suriye İsrail ile mücadele eden Hamas ve Hizbullah'ı desteklemekte ayrıca etnik bir yapının yönettiği Baas rejimi ile ayakta kalmaya çalışmaktadır. Rus askeri üslerinin bulunduğu ülkede Obama bölgesel inisiyatifler geliştirilmesini ve sorunun çözümü için diplomatik çabaların öne çıkarılmasını savunmuştur. Çözumsuzlük 2012 yılında Obama'ya geri adım attırması ve diplomatlarını bu ülkeden geri çekmesi ile Esad'ın yönetimden gitmesini dile getirmiştir. Obama yine direk müdahale seçeneğini kenara bırakarak konuyu BM gündemine getirmiş fakat Suriye'ye müdahaleye Rusya ve Çin karşı çıkmıştır.¹⁹²

Bu çözumsuzlüklerle rağmen Obama Arap Ligi, İslam Konferans Örgütü, Türkiye-Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkeleri devreye sokarak diplomatik çözümler üretmeye çalışmıştır.

¹⁹⁰ Fawaz A. Gerges, The Obama Approach To The Middle East: The End of Americas's Moment", International Affairs, 89, 2013, s.303.

¹⁹¹ Gerges, a.g.e, s.207.

¹⁹² Birol Akgün, "ABD'nin Suriye Politikası, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler Perspektifler", Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Stratejik Düşünceler Enstitüsü, 2012, s.14.

Suriye’de mezhep ve etnik temelli bölünme, cihadçı örgütler (DAEŞ, El-Nusra), Rusya ve Çin’in Suriye’ye yönelik yaptırımını veto etmeleri, bölgesel dengeler Obama’nın Suriye konusunda geri planda durmasını tercih etmesine yol açmıştır. Obama Suriye’ye müdahale için uluslararası faktörlerin öncül olmasını istemektedir fakat Başkan Obama Suriye için bölge insanlarının güvenliği için uluslararası bir koalisyon liderlik edeceğini belirtmiştir.¹⁹³

Özet olarak Obama Arap Baharı ile başlayan Orta Doğu’daki bu değişim sürecinde aktif bir rol oynamaktan geri durmuştur. Hareketlerin ortaya ortaya çıkıp durdurulamaz duruma geldiği Mayı 2011’de “halkın sesi” doğrultusunda yön belirleyeceğini söyleyerek öncü bir rol almayacağını belirtmiştir. Bu geri duruş politikası sürdürmeye devam etmiş Yemen, Bahreyn gibi ülkelerde ABD’nin çıkarlarını tehliye düşürecek durumlarda da bölgedeki müttefiklerini devreye sokarak hareketlerin kanla da olsa sonlandırılmasını sağlamıştır.

Tunus, Mısır, Bahreyn, Yemen, Irak ve Fas’taki olaylar çok hızlı bir süre de cerayan ettiği için Obama kendini nerede konumlandıracağı konusunda zamanı olmağı düşünülebilir. Ancak 2011’de başlamış ve halen günümüzde de devam eden Suriye krizinde Obama’nın oluşan bu yeni duruma uzunca süre politika geliştirememesi eleştirilere sebep olmuştur. Çünkü oluşan bu zaman kaybı bölgedeki dinamikleri değiştirmiş ve dünyayı tehdit eden ISİD gibi terör örgütlerin bölgede oluşmasına zemin hazırlamıştır. Görülüyor ki Obama Arap Baharı’nda diplomasiyi öne çıkararak ve askeri müdahaleyi geri planda tutan uzlaşmacı fakat her zaman ABD’nin çıkarlarını koruyan bir ekol ile hareket etmiştir.

¹⁹³ Gerges, a.g.e. s.307.

III. BÖLÜM

OBAMANIN II. DÖNEMİ

ABD’de 1789 yılında George Washington’dan itibaren 44 Başkan seçilmiştir. Genelde ABD’de başkanların ikinci kez aday olmaları halinde tekrar seçildikleri görülmektedir. Bu başkanlardan 17 başkanın ikinci kez seçilmiştir. Bu sebepten Obama’nın % 52 oyla tekrar Başkan olarak seçilmesi aslında bir başarı olarak görülmektedir. Obama karşısında hiç şansı olmayan Mormon aday Mitt Romney’inde büyük oranda oy toplaması ABD’de sürpriz olarak değerlendirilmiştir.

1.Obaman’ının 2008 ve 2012 Seçimler

Obama 2007'de Başkanlık adaylığını açıkladıktan sonra partisinden başkan adayı olabilmek için eski Başkan Clinton'ın eşi ile kıyasıya bir adaylık mücadelesi vermiştir. Aslında her iki adayda tarihte ilk olmak için çaba göstermişlerdir. Obama ülke tarihinin ilk Afrika kökenli Amerika Başkanı, Clinton ise ilk Bayan Başkanı olmak istemiştir. Fakat Obama az bir farkla da olsa Demokratların adaylığını kazanmasında üç önemli avantaja sahipti. İlk olarak Irak Savaşı'na karşı olması önemliydi. Clinton daha sonraları aynı fikirde olmasa da 2002'de savaş olması için senatoda olumlu oy kullanması Obama'yı öne geçirmişti. İkinci olarak Obama değişim yanlısı fakat Clinton tecrübe yanlıydı. Ekonomideki bozulma Demokratların değişim tercihini öne çıkarmasında etkili olmuştur. Son olarak Obama, Clinton'a karşı yarıştığı 39 eyalette, lokal destekçi müzakereler ile başkan adaylarının belirlendiği eyaletlerde daha organize olmuş ve 17 seçimin 14'ünü kazanmıştır (Primary-Eyalet çapında Başkan adaylarının seçildiği toplantı. Caucuse-Lokal destekçi müzakereleri. ABD'de bazı eyaletler primary ile direkt diğerleri caucuse toplantıları vasıtası ile Başkan adayı belirlemektedir). Bunun sonucu olarak Clinton 7 Haziran'da adaylıktan çekilmiştir

2. Orta Doğu’da Kararlı Ortak: Mısır

2011 Tahrir Meydanı ve Mısır'ın genelinde başlayan ayaklanmalar takip eden iki yıl boyunca ülkede siyasi ve toplumsal değişimler başlatmıştır. 2011 Ocak'ta Başkan Mübarek'in devrilmesi, ardından Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'nin Şubat 2011 den Haziran 2012'ye kadar devam eden askeri yönetimi ve Müslüman Kardeşlerden Muhammed Mursi ülkenin ilk demokratik olarak seçimle başa gelen Cumhurbaşkanı olmuştur.¹⁹⁴

Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesinden hemen sonra ülkede yıllarca ezilen, dışlanan İslami kesimler kendilerine siyaset sahnesinde yer bulmuşlardır. Ancak Müslüman Kardeşler'in yönetimi hem ulusal hem uluslararası aktörleri rahatsız etmiştir. Mübarek döneminin tüm ayrıcalıkları ellerinde bulunduran bürokrasi, yargı, medya ve iş dünyası aktörleri, İslami siyasetin iktidara gelmesiyle imtiyazlarını kaybetme korkusu yaşamışlardır. Amerika ve İsrail başta olmak üzere diğer Batılı aktörler ise bölgede sorunsuz yürüttükleri ilişkilerinin yerine eskisinden farklı olan ve onların çıkarlarını önemli derecede sarsacak yeni yönetimin gelmesinden çok büyük rahatsızlık duymuşlardır. Devrim süresince hiç tepki vermeyen ABD sonraki süreçte yeni yönetimden kurtulmanın planlarını yapmıştır.¹⁹⁵

Orta Doğu'da Amerikan yanlısı olan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi Arap ülkeleri de Mursi'ye karşı eski rejimin önemli ölçüde güçlenmesini sağlamış ve olası bir istikrarsızlık karşısında kırılgan duruma düşürmüştür. Türkiye, Katar ve Libya gibi diğer bölge ülkeleri Muhammed Mursi yönetimine destek olmaya çalışsa'da eski rejim gücünü tekrar sürdürmeyi başarmıştır. 30 Haziran'da protesto gösterileri ile başlayan ayaklanmalar planlı bir şekilde yürütülen ordunun rolü ve Mursi'nin askeri müdahale ile görevden alınmasıyla son bulmuştur.

Genelkurmay Başkanı El-Sisi'nin 1 Temmuz'da bir açıklama yaparak taraflara uzlaşmaları için 48 saat süre vererek, darbeye zemin hazırlamıştır. Askeri darbeyi mümkün kılacak tüm gelişmeler bu 48 saat içerisinde gerçekleşmiş ve ordu

¹⁹⁴ Paul Amar ve Vijad Prshad, *Arap Baharından Kesitler*, İntifada Yayınları, İstanbul, 2014, s.50.

¹⁹⁵ Nebi MİŞ ve İsmail Numan Telci, "Devrimden Darbeye: Mısır'da Askeri Vesayet Dönemi", Ortadoğu Analizi, Ağustos 2013, Cilt: 5, Sayı: 56, s.20.

çatışmaları önlemek için müdahalede bulunmamıştır. Ordu Mursi tarafının uzlaşmaya yanaşmadığını ve askeri müdahaleden başka bir çözümün olmadığını öne sürerek yönetime el koymuştur.

Bu darbeye göstermiştir ki Mısır siyasetindeki eski aktörler ve ABD ve diğer uluslararası aktörler sosyal tabanı geniş bu hareketlerin siyaset sahnesinde olmasını engellemişlerdir. Darbe sonrası gelen iktidarın islami hareketlerin siyasi süreçlerde dışlanması gibi planları olacaktır. Ancak bu durum karşısında başka çaresi olmayan islami hareketlerinde silahlı mücadele yoluna gitmesi muhtemel olacaktır. Mısır Arap dünyasında kalabalık nüfusunun yanı sıra çok kültürlü bir topluma ve coğrafi bir merkeziliğe sahiptir. Bu yönüyle Orta Doğu'da gerçekleşecek herhangi bir demokrasi ve sosyal adalet yönündeki eğilimleri etkileyecek ve yön verecek bir konumdadır.

Mısır'da demokratik şekilde seçimle yönetime gelmiş Başkan Muhammed Mursi, Abdulfettah Es Sisi 2013 yılında askeri darbe ile devrilmiştir. ABD'nin FY2012¹⁹⁶ ABD'nin yabancı ülkelere yapacağı yardımı askeri müdahale olması durumunda yasaklamaktadır.¹⁹⁷ Fakat ABD bu koşula rağmen Mısır'a yardımını sürdürmüştür. Bu durum ABD'de için ilk olmamıştır. 2015 yılında ABD Mısır'ı 1,3 milyar dolarlık yardım ile desteklemiştir. Mısır'ın Yemen ve Libya'daki operasyonlarda yer alması PL 112-74 Yasa'sı koşullarını değiştirmesine sebep olmuştur. Obama Ekim 2013'de durdurduğu yardımı 12 adet F-16 savaş uçağı, 20 adet Harpoon füze ve 125 M1A1 tank teçhizatı vererek Mısır'ı askeri anlamda desteklemiştir. Obama bu yardımı ABD'nin ulusal güvenlik çıkarlarını öne sürerek yapmıştır. Obama Mısır'ın Yemen'de Şii Husilere verdiği mücadele ve Libya'da İŞİD'e karşı savaşmasının etkin olduğunu vurgulamıştır. Dolayısı ile Irak'tan sonra kaybedilen diğer ülke Libya yerine Mısır'ı elden bırakmayıp destekleyerek Orta Doğu'da yer alan ortaklığını pekiştirmiştir. Aslında ABD Mısır'a desteğini

¹⁹⁶ Fiscal Year-Mali Yıl Destekleyici ödenek Yasa'sı PL 112-74

<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-112publ74/html/PLAW-112publ74.htm>
tarihi:20.12.2015)

(erişim

¹⁹⁷ Sowa Alexis, "Aid to Egypt by the Numbers", Center for Global Development, 2013
<http://www.cgdev.org/blog/aid-egypt-numbers> (erişim tarihi:20.12.2015)

sürdürmesine rağmen farklı olaylarda desteğinin özellikle kendi Ulusal Güvenliği'ne yardımcı olan koşullarda sağlayacağını dikte etmiştir.¹⁹⁸

1946 ve 2011 yılları arasında ABD Mısır'a 71,7 milyar dolar yardım yapmıştır. ABD yardımları 1979 İsrail-Mısır Antlaşması sonrası artmış 1987 yılı sonrası her sene askeri yardımlar 1,3 milyar dolara çıkartılmıştır. FY2011 de Mısır ABD Yabancı Askeri Finans Bütçesi'nin çeyreğini alırken İsrail yaklaşık yüzde 60'ını almıştır. Buna rağmen aynı dönemde ekonomik yardım azalma eğilimine girmiştir

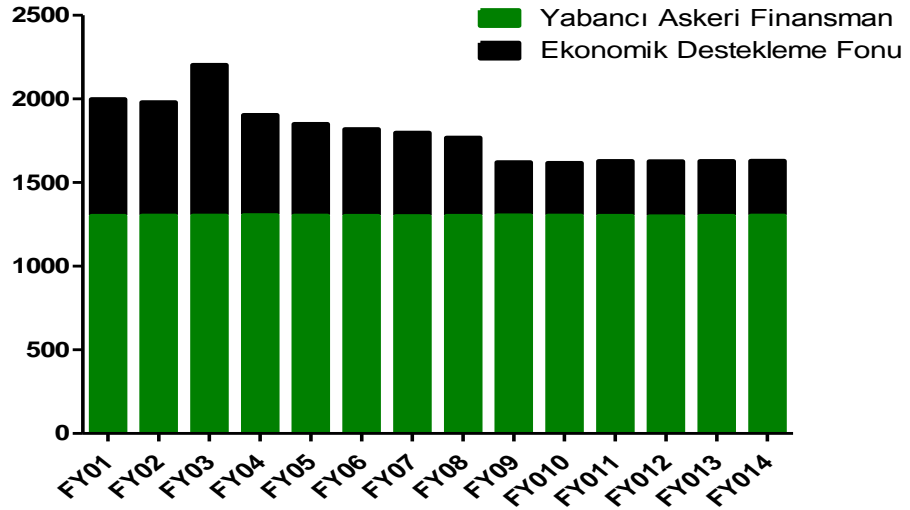
Grafik 8: ABD'nin Mısır'a 1946-2011 yılları arasında tahsis ettiği (üst) ve ödediği (alt) yardımlar

<http://www.cgdev.org/blog/aid-egypt-numbers>

¹⁹⁸ Marc Lynch, "America and Egypt After the Uprisings" Survival: Global Politics and Strategy, Cilt 53 sayı 2, 2011, s.31-42.

2009 yılından sonra ABD'nin Mısır'a yabancı yardımları toplam bütçenin %16'sını oluşturmuştur. Marc Lynch 2009'dan sonra ekonomik yardımların azaldığı bir tarih olmuştur. Bu tarih Arap Baharı öncesi ülkedeki kaotik ortama denk gelmesi oldukça ilginçtir. (Şekil 15)

**ABD'nin 2001-2014 yılları arasında
Mısır'a mali yardımı.
(Milyon ABD \$)**

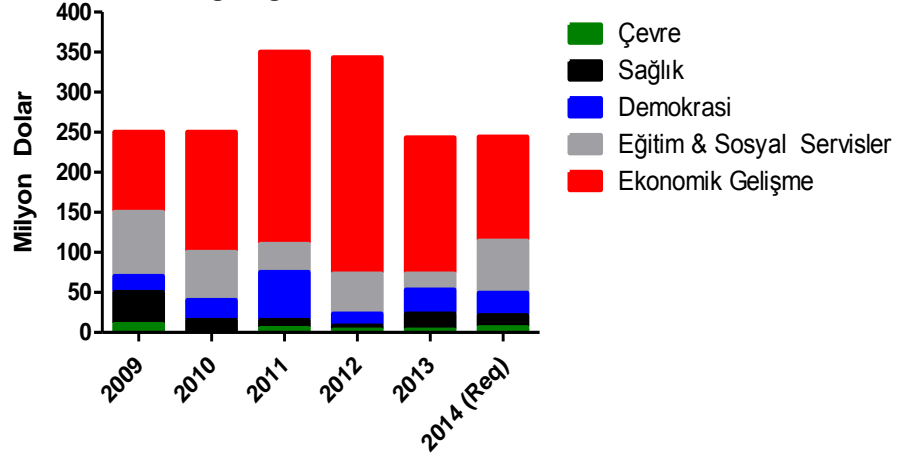

Grafik 9: ABD'nin 2001-2014 yılları arasında Mısır'a mali yardımı.

<http://www.cgdev.org/blog/aid-egypt-numbers>

Ekonomik yardımlar sağlık, eğitim, ekonomik kalkınma, demokrasi ve devlet sektörlerine yapılmıştır. Yardımın dağılımı Arap Baharı ertesindeki iki yılda 100 milyon dolar artmış ve ekonomik gelişmeye ayrılan miktar da artmıştır. (Şekil:16) 2015 ve 2016 yıllarında talep edilen bütçede özellikle askeri destek miktarı aynı oranda kalmıştır.

ABD tarafından Mısır'a aktarılan yardımların dağıldığı sektörler

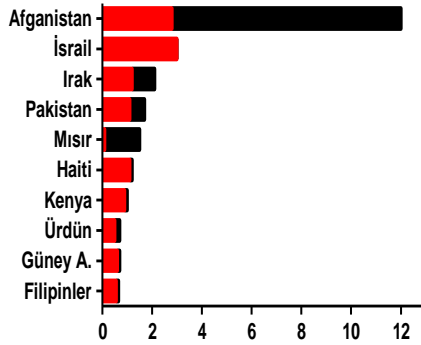

Grafik 10: Arap Baharı öncesi ve müteakip yıllarda ABD tarafından Mısır'a aktarılan yardımların dağıldığı sektörler.

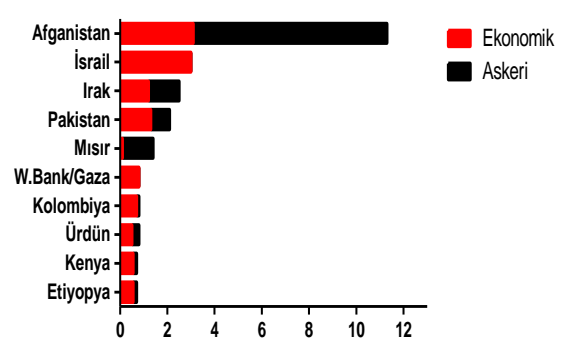
<http://www.cgdev.org/blog/aid-egypt-numbers>

Mısır ABD'nin ekonomik ve askeri yardımları aldığı beşinci ülkedir. Afganistan'ın açık ara lider olduğu listede İsrail, Irak, Pakistan Mısır'dan önce gelmektedir.

ABD'nin Askeri ve Ekonomik Yardımlarında Mısır'ın Sıralaması (Milyar ABD \$)

ABD'nin Askeri ve Ekonomik Yardımlarının Harcanmasında Mısır'ın Sıralaması (Milyar ABD \$)

Grafik 11: ABD'nin askeri ve ekonomik yardımlarında Mısır'ın sıralaması *Charts are from USAID's "Foreign Assistance Fast Facts."*

<http://www.cgdev.org/blog/aid-egypt-numbers>

Mısır yardımlarda beşinci sırayı alsa da yardımlara ayrı ayrı bakıldığında sadece askeri yardımlarda üçüncü (ABD askeri yardımlarının yüzde yedisi), sadece ekonomik yardımlarda ise 32. sırada (ABD ekonomik yardımlarının yüzde 0.54'ü) Şekil 16 ABD Orta Doğu'ya verdiği önemi bu yardımlarla korele edebiliriz. İsrail ve Irak Orta Doğu merkezi Mezopotamya'da ABD için oldukça önemli iken Orta Doğu'nun iki ucunda yer alan Afganistan ve Mısır bu bölgedeki stratejileri yönetmek için oldukça kilit rol oynamaktadır. Bu ülkeler içerisinde Mısır, Arap Devrimi sürecini istisna tutarsak ABD ile Altı Gün Savaşları'ndan sonra uyum içerisinde çalışmıştır. Yine Arap Devrimi sürecindeki ekonomik kısıtlamaları istisna tutarsak ABD düzenli olarak Mısır'a askeri anlamda yardım etmektedir. Mısır'a askeri yardım ABD için üç yönlü katkı sağlamaktadır:

1. ABD'nin ulusal güvenliği: Mısır, ABD'nin Orta Doğu'da faaliyet gösteren radikal gruplara karşı ortak hareket ettiği bir müttefiktir. Mısır askeri üsleri gerektiğinde ABD tarafından kullanılmakta ve aynı zamanda ABD'nin güvenliği için Orta Doğu'da İsrail kadar güvendiği bir ortaktır.

ii. Mısır'ın Avrupa ve Rusya ile ilişkileri ABD'nin kuvvetli bir ortağını kaybetmemesi için büyük bir engeldir. Mısır silah alımı yaptığı bu ülkeler ile tarihte oldukça koordineli süreçler geçirmiştir. ABD Yönetimi bunun içi Mısır konusunda hassas davranmak zorunda kalmışlardır.

iii. Askeri yardımlar ABD teknolojisi ile yapılan makine ve teçhizattan oluştuğu için bu makine-teçhizatın bakım, onarım ve yedek parçası ABD tarafından yapılmakta ve zaman içerisinde ABD bu makine-teçhizattan ekonomik gelir elde etmektedir. Ayrıca ABD her zaman alt teknolojileri ihraç ettiği için yabancı ülkelere yapılan askeri yardımlar ABD için tehdit oluşturmamaktadır.

ABD, 1979 yılında imzalanan Mısır-İsrail Barış Antlaşması'ndan sonra bölgesel kararlılık ve uzun süreli askeri koordinasyon için Mısır ile iyi ilişkiler içerisindeydi. Şu an Mısır Devleti Başkanı olan Abdul Fettah Es Sisi Mısır'ı iki buçuk sene süren sorunlardan sonra normale döndürmek istemektedir. Asker kökenli yönetim normal durumu Mübarek dönemi olarak tanımlamaktadır. Fakat yönetim Mübarek'ten farklı olarak eşitsizlik ve bozulmayı yok edilmesi gereken unsurlar olarak tanımlamaktadır. Bu durumun Mısır'da gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği açık uçlu bir soru olsa da Mısır'da ekonomik gelişme özellikle Körfez Arap Ülkeleri

yatırımları ile başlamıştır. Buna rağmen şiddet ve suç günlük hayatı tehdit etmektedir. Sisi hükümeti Müslüman Kardeşlik Örgütü'nün politik faaliyetlerini yasaklamıştır. Askeri düzen yanlısı yargıçlar ile örgüte destek veren üye ve kişileri eski Başkan Muhammed Mursi'de dahil olmak üzere ölüm cezasına çarptırmıştır. Ülke etkilenmiş gençler, hükümlüler ve Irak-Suriye'den dönen savaşçılar kaynaklı terörist tehditleri ile karşı karşıyadır. İŞİD, Sina Yarımadası'nda askeri güçlere karşı savaşmaktadır. Teröristler polisi ve orduyu hedef alıp eylemleri sivillere karşı genişletmişlerdir.

Mısır'daki otoriter hükümet ABD'nin politika geliştirmesine kuşku ile yaklaşmasına sebep olmuştur. Başkan Obama ve yönetimi bu otoriter yönetimin temel insan hakları ve politik hakların yok sayılmasının şiddeti artıracığı düşüncesine sevk etmiştir. Mısır Hükümeti İslam düşmanlarını terörist olarak ABD'nin çabalarını ise dostane görmektedir ¹⁹⁹

Obama Yönetimi Irak ve Suriye ile meşgul iken ve İran ile nükleer anlaşma yapmışken Mısır'ın ABD için öncelikli önemi azalmıştır. Fakat Obama Yönetimi ve Mısır Hükümeti Mısır'ın kararlılığı için uğraş vermektedir.

Obama Yönetimi aynı zamanda Mısır politikası Mısır muhaliflerini göz ardı etmeden Mısır ile askeri anlamda ilişkileri geliştirme yönündedir ²⁰⁰

Mısır Askeriyesi Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'yi Temmuz 2013'de yönetimden alınca ABD Mısır'a yardım politikasını gözdem geçirmiştir. ABD Mısır Askeriyesi'nin darbe kararına tepki göstermiş fakat askeri yardımları tam olarak kesmemiştir. ABD bu tavrını Ekim 2013 tarihinde bazı askeri sistemleri (F-16'lar, Apache helikopterler, Harpoon Füzeleri ve M1A1 tanklarının) beklemeye almış ve demokrasideki gelişmeleri izleyeceğini belirtmiştir.

Bu askeri teçhizatın bir buçuk senelik bekleme süresi Mısır yetkililerinin Başkan Obama'yı eleştirisi ile geçmiştir. Bu sürede Mısır askeri anlaşmalar yapmıştır; Rusya (S-300) ve Fransa (Rafale Savaşçıları). ABD Apache

¹⁹⁹ Jeremy M. Sharp, "Congressional Research Service: Egypt: Background and U.S. Relations", Council Foreign Relations, <http://www.cfr.org/egypt/congressional-research-service-egypt-background-us-relations/p23949> (erişim tarihi 20.12.2015)

²⁰⁰ "Remarks of President Obama, Commencement Address," West Point, New York, May 28, 2014.

Helikopterleri'ni Aralık 2014 yılında teslim etse de Başkan Sisi ABD'nin bu yaklaşımının Mısır Halkı arasında ABD bizi desteklemiyor şeklinde bir kanı oluşturduğunu ifade etmiştir.

2015 Baharında Mısır'a yapılan terörist saldırıları devam ettiğinden ABD Yönetimi'ne ambargonun kaldırılması baskısı yapıldı. 31 Mart 2015'de Sisi ve Obama görüşmesi sonrası Beyaz Saray ambargoyu kaldırdı. Beyaz Saray ayrıca Mısır'a yapılacak yardımları yeniden düzenledi. 2018 mali yılı ile Mısır'a yapılacak ABD güvenlik yardımları dört kategoriye ayrıldı: kontraterörizm, sınır güvenliği, Sina güvenliği ve deniz güvenliği.

Buna rağmen bu konudaki bazı uzmanlar Başkan Obama'nın Mısır politikasının Mısır ile olan ilişkileri zedelediğini düşünmektedirler. İlişkileri iyileştirmek için Başkan Obama Dışişleri Bakanı John Kerry'i Mısır'a bir seyahat yapması için görevlendirmiştir.

ABD, eski müttefiki Mısır'ı kaybetmemek için politik stratejisinde farklı uygulamalara gitmiştir bu amaç için darbe yapılan ülkeye yardım yapmama anayasal hükmünü ilk önce esnetmiş sonra yok saymıştır. Ayrıca Başkan Sisi muhalefete ve seküler İslam'a insan haklarını çiğneyerek karşı gelmesine rağmen ABD suskun kalmıştır. ABD yapacağı yalnız bir politik hamle ile müttefiki Mısır'ı rakipleri Rusya ve Avrupa'daki küresel güçlere yanaştıracağını bildiği için Mısır'da ince bir politika izlemektedir. Orta Doğu'daki birincil önem verdiği yer Mısır olmamasına rağmen bölgedeki kuvvetli müttefiğini kaybetmemek için Obama büyük çaba sarfetmektedir. Bu çaba gerek askeri yardım ve gerekse politik anlamda sürmektedir.

ABD, İsrail ile ikili ilişkileri iyi olan Mısır'ı yanına alması kendisini Orta Doğu'da güçlendirmiştir. Başkan Sisi'nin anti-demokratik politikalarını görmezden gelmelerinin bir sebebi de Mısır'ın İsrail'e 2015 yılında yeniden büyükelçi atması ile ilişkileri Mursi'den sonra güçlendirmesidir.

Filistin'in Hamas örgütü hem İsrail hem Mısır için ortak düşman olması ABD-İsrail-Mısır ilişkilerini ince bir noktaya getirmektedir. Sina Yarımadası'ndaki tüneller hem Mısır'ın hem İsrail'in bu bölgedeki güvenliğini tehdit etmektedir. Bu bölgeyi kontrol eden Mısır zaman zaman buradaki tünelleri yıkmakta ve terörist faaliyetleri engellemektedir. Bu durum ABD politikaları ile uyumludur.

Mısır 2017 yılında İsrail'in açık denizde bulduğu doğalgazı alacak olması iki ülkenin enerji alanında işbirliğini göstermektedir.

Sisi, Libya'daki radikal İslam aktivitelerine karşı aldığı tavır ABD politikaları ile örtüşmesi Mısır'ın ABD nezninde bölgede kaybedilemeyecek bir ortak olduğu kanısını arttırmıştır.

Mısır'daki stratejik öneme sahip Süveyş kanalı, 83 milyon nüfusu ile en kalabalık Arap ülke olması, El Azhar Üniversitesi'nden İslam âlimlerinin çıkması, Arap Ligi (Birliği'nin) Kahire de olması, Mısır'ın İslami militanlarla Sina Yarımadası'nda ve Gazze Şeridi'nde mücadele vermesi ABD'nin Mısır'a verdiği önemi özetlemektedir.

Buna karşın bazı politikacılar Mısır'ın asker kanadının Çöl Fırtınası Hareketi'nde gizlendiği üzere daha yenilikçi ve eğitilmiş olmadığını içi savaşılaraya yetebilecek iken asimetrik savaşa uygun olmadığını için iyi bir ortak olmadığını düşünmektedirler. Ayrıca İsrail-Arap gerginliğinde Mısır'ın rolünün artık azaldığını uluslararası arenada ses getirecek çözüm üretmediği görüşündeler. 11 Eylül saldırılarında El Kaide Örgütü üyelerinin Mısır'dan olması da ABD'de bazı kişilerin bu ülkeye yaklaşımının terörist faaliyetleri desteklediği şekildedir.

Arap Baharı'nda Mısır Yönetimi İslamcılar ve askerler arasında gidip gelmiş ve 2013 yılında otoriter bir askeri gücün gelişi ABD'nin Mısır demokrasisine kuşku ile bakmasına sebep olmuştur. Başkan Obama Mısır'daki otoriter askeri yönetimin, insan ve politik hakların yok sayılmasının şiddeti artırdığını savunmaktadır.²⁰¹

3. Obama ve İran

ABD Orta Doğuda'ki müttefiki İsrail'in tüm itirazlarına rağmen Obama döneminde İran'la olan sorunun diplomatik yollarla çözümüne yönelik müzakere yolları aramıştır. AB ve BM de İran'ı anlaşma masasına oturtmak için yaptırımları

²⁰¹ Sharp, a.g.m.

ağırlaştırılacağı konusunda ikna etmiş ve nitekim İran nükleer programını askıya alarak aşılamayan Amerika ile İran arasındaki buzlar çözülmeye başlamıştır.

3.1. Obama Öncesi İran ve ABD İlişkileri

Kritik bir bölgedeki konumu, tarihi ve kültürel mirası ve zengin doğal kaynakları ile İran Orta Doğu'da Amerika'nın en önemli müttefiklerinden biri konumundaydı. Ancak 1979' da Humeynin önderliğinde gerçekleşen İslam Devrimi ile İran'da yepyeni bir dönem başlamış oldu. Orta Doğu'daki dengeleri altüst eden bu yeni dönem Irak, Mısır, Suriye ve Lübnan'ın Sovyet yanlısı politikalar izlediği dönemde Amerika'nın müttefiki olan İran'ın da artık ABD'nin kontrolünden çıkarak Amerikan karşıtı bir grupta yer aldığını ve bulunduğu geniş coğrafyayı derinden etkileyecek bütün dengeleri köklü biçimde değiştiren yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur.

Bunun üzerine ABD, Orta Doğu'da oluşan yeni dengeleri sağlamak üzere Mısır'a yöneldi. Mısır, İsrail görüşmelerini yeniden başlatarak Camp Davit'te imzalanan Mısır İsrail anlaşması ile İsrail'in Sina'dan çekilmesini sağladı ve Mısır ABD'nin en önemli müttefiklerinden biri oldu. Yine bu dönemde Irak ile ilgilenmeye başlayan ABD 1980'de ortaya çıkan Irak-İran savaşında İran'ın askeri ve siyasi gücünü zayıflatmak için Irak'a destek vermiştir.

1980'li yıllarda şüphesiz ki Orta Doğu'yu etkileyen en önemli olaylardan birisi de İran-Irak savaşı olmuştur. Irak'ın Şattü'l-Arap su yolunu kontrol etmek amacıyla Saddam Hüseyin'in İran'a saldırmasıyla ortaya çıkan bu savaşta bilindiği üzere ABD, Irak'a destek vermiştir. ABD Orta Doğuda en büyük müttefiklerinden birini kaybetmiş ve ABD'nin Tahran Büyükelçiliği işgal edilmiş ve personelinin 444 gün süreyle rehin alınmasından dolayı İran'a karşı bir İntikam alma isteği ve İran'da devrimle birlikte yeni kurulan Şia yönetiminin zayıflatılması gibi sebeplerden savaş süresince Irak'ın yanında yer almıştır.²⁰² Ayrıca Orta Doğuda ki diğer devletlerde kendileri için bir tehdit unsuru gördükleri İran İslam Cumhuriyeti'ni durdurup,

²⁰² Yaşar Semiz ve Birol Akgün, "Büyük Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-ABD İlişkileri", SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, s.165.

etkisiz hale getirmek istemişlerdi. Bu sebepten, bu savaş İslam Devrimini yaymak isteyenlerle onu ortadan kaldırmak isteyenlerin savaşı da denilebilir.

ABD İran-Irak savaşı süresince, Irak'a askeri yardımların yanında gıda ve maddi destekte de bulunmuştur. Bu yardımların büyük bir kısmının finansmanını ise zengin Suudi Arabistan ve Irak gibi Arap ülkelerinden karşılamıştır. Hatta el atından İran'a da silah satacak kadar ileriye gitmiştir.

Bu savaş her iki ülke açısından da çok ciddi insan kayıplarına ve ekonomik çöküntülere yol açmıştır. İran'da Amerikanın hedeflediğinin tam tersine halk Humeyni devrimi etrafında daha da kenetlenmesine, Amerikanın İsrail'le karşı İslami çatı altında dayanışma içerisine girmelerini sağlamıştır. ABD'ye karşı Rusya daha yakın bir politika izleme başlamıştır. Irak ta ise Kürtler ve Şiiler Saddam' a karşı ayaklanmıştır.²⁰³

İran-Irak Savaşı da yine emperyalist devletlerin çok başarılı bir şekilde sürdürdükleri politikayla hangi taraf zayıf düşerse o tarafı destekleyerek, hiçbir tarafa kazanma şansı tanımadan bu savaşın 10 yıl boyunca sürmesini sağlamışlardır. Sonuçları her iki taraf içinde çok ağır olan bu savaşta Irak'ın durumu en vahimdir. Irak, İran Devrimi'ni ve yarattığı boşluktan yararlanarak iki ülke arasındaki soruna tek yanlı çözüm arayışı yoluna giderken sonuçtan en zararlı çıkan taraf kendisi olmuştur. Savaştan galip çıkması planlanan ve savaş boyunca her sekilde desteklenen Saddam çok acıdır ki ABD tarafından bir askeri müdahale ile tamamiyle ortadan kaldırılmıştır.

İran Humeyni sonrasında da devrimin temel değerlerinden taviz vermeden dışarı ile bağlarını kesmeden bir politika izlemeye başlamıştır. Dış siyasetini genelde Hazar-OrtaAsya, Orta Doğu-Körfez siyaseti, ABD-İsrail düşmanlığı ve devrim üzerine kurmuştur. Tabi ki İran'ın izlediği bu politika bölgeyi denetimi altına almak ve petrol kaynaklarının kontrolünü elinde tutmak isteyen ABD'nin politikaları ile çatışmıştır. ABD, İran ile menfaati doğrultusunda işbirliği yollarını aramış fakat başaramayınca ekonomik ambargo ve askeri tehditlerle İran'ı durdurma yoluna gitmiştir.²⁰⁴

²⁰³ Semiz,a.g.e, s.166.

²⁰⁴ Semiz, a.g.e s.166.

ABD 11 Eylül olayları sonrasında Afganistan'ı desteklemeye devam etmeleri halinde İran ve Suriye'ye misilleme yapacağını bildirmiştir. Eski müttefik İran 1979 rejim değişimi sonunda ABD ile ilişkilerini kesip Rusya ve Çin'e yönelmiştir. İran, Irak ile savaşırken dünyanın süper gücü olan SSBC'yi Afganistan'da karşısına almak istememiştir. Bunun yerine Şii ve Hazaraların korunması karşısında SSBC'ye destek vermiştir.²⁰⁵

SSBC'nin dağılması ve I. Körfez Savaşı ile İran ABD ve müttefiklerinin hedefi haline gelmiştir. 11 Eylül saldırıları ile ABD'nin radikal İslam ve terörizm ile mücadelesinde İran yeniden hedef olmuştur.

Rusya, Hazar Denizi ve Orta Asya Müslüman coğrafyasında ABD'ye karşı İran'ın desteğini istemektedir. ABD'nin İran'a siyasi ve ekonomik baskısına Rusya ile direnç göstermesi İran'a nefes aldirmektedir. İran ve Rusya'nın temel korkusu ABD'nin Orta Asya'daki devletleri radikal İslam terörüne karşı korumak için himayesi altına almasıdır.

ABD, İran'ın terörizme verdiği destek, nükleer enerji konularındaki çalışmaları ve Arap-İsrail barış sürecini baltalayıp İsrail'i tehdit etmesinden oldukça rahatsızdır. Bush yönetimi PKK'nın İran uzantısı PJAK'ı ve birçok Sünni gerilla ve terör örgütüne destek olmuştur.²⁰⁶

ABD, İran'ı zayıflatmak için elinden gelen tüm politik manevraları yapmıştır. Bush yönetimi İran'ı terörist gruplara destek vermekle suçlamıştır. İlginçtir ki SSBC'nin Afganistan'dan çekilmesi sonrası ABD İran'ın nüfusunu azaltmak için şimdiki düşmanları Taliban ve El Kaide'ye destek vermiştir. Taliban'ın hedefi Sünni İslam Devleti olduğu için İran Taliban'ın anlayışını yaymayı engellemek için elinden gelen tüm imkanları kullanmıştır. El-Kaide ve Taliban'ın "Anti-Şii" yaklaşıma sahip önemli bir kısmı, oldukça ileriye giderek Şiiilerin Müslüman olmadıklarını savunmaktan geri kalmamışlardır.²⁰⁷ Lakin hem İran'ın hem Taliban'ın ortak istediği ABD'nin Afganistan'da bulunmamasıdır. İran'ın Afganistan'ın batısını etkilemesi

²⁰⁵ Oliver Roy, *Afganistan'da Direniş ve İslam, İstanbul*, Çev. Kadri Mustafa Orağlı, Yöneliş Yayınları, 1990, s.34.

²⁰⁶ Seymour Hersh, "The Redirection", *The New Yorker*, 5 Mart 2007

²⁰⁷ Richard Whelan, "Al-Qaedaism, The Threat To Islam, The Threat To The World", Dublin: Ashfield Press, 2005, s. 88-89.

Afganistan yönetimini rahatsız etmektedir. Afganistan ve Pakistan arasındaki tansiyon ve Afganistan'daki istikrarsızlık Kabil ulaşımını İran'a bağladığı için İran'ın işine yaramaktadır.

İran, Orta Asya enerji akım yolunda benzer bir stratejiyi Ermenistan ve Rusya ile ortak olarak Türkiye, Gürcistan, ABD'nin önünü kesmek için uğraşmaktadır. Obama yönetimi İran'ı tekrar kazanmak için müzakereleri arttırmıştır. İran'ın jeopolitik önemi yanında ABD'nin rakipleri Çin ve Rusya'ya karşı bölgede kullanabileceği koz olması İran'ın önemini arttırmaktadır. İran yıllardır içinde bulunduğu amborgadan kurtulmak için de ABD ile yakınlaşmayı istemektedir.

ABD, değişen Orta Doğu hareketlerini kendi lehine çekebilmek için yeni stratejiler geliştirmiştir. Özellikle İran-Irak Savaşı'nda desteklediği Irak yaşanan son gelişmeler sonrasında ortaklığı dondurulmuş ve düşman ilan edilmiştir. Irak üzerine yapılan iki Körfez Savaşı bu politikanın göstergesidir. Benzer şekilde Mısır Cumhurbaşkanı Mursi'nin darbe ile Sisi tarafından devrilmesi sonrası ABD Mısır'a askeri olarak yardım etmiştir. ABD Anayasa'sında askeri darbe olan ülkelere yardımı kesme şartı koşulu olmasına rağmen ABD Mısır'a desteğini sürdürmesi Orta Doğu'da kaybettiği ortaklar yerine yenilerini alma stratejisini desteklemektedir.²⁰⁸ ABD Orta Doğu'da mümkün olduğu kadar dengeleri elinde tutmak için kaybettiği bir ortağın yerine yeni stratejik ortaklıklar aramaya başlamıştır. Acaba Obama'nın yumuşak güç stratejisi İran ile barışçıl yollarla anlaşmak mı? Bush'un istemediği ve şeytan ilan ettiği üç ülke; Libya, Kuzey Kore ve İran'dır. Buna rağmen ABD şu ana kadar Libya ve Kuzey Kore'yi terörist ülkelere yardım eden devlet statüsünden çıkarmıştır. Geriye kalan son ülke İran'a yapılan yaklaşımlar bu çabaların bir devamı mıdır? Yoksa Rusya-Çin ile ortak hareket eden İran'ı yanına çekme hamlesimidir. İran bölgede etkin olması ve devlet bazında ABD'ye karşı çıkması ABD'nin İran'a diğer Orta Doğu ülkelerinden farklı olarak yaklaşmasını sağlamıştır. Savaş ile yapılamayan farklı bir yaklaşım ile mi yapılacak? Mezhepsel çatışmalarda genelde Sünni Müslümanların desteklenmesi ABD'yi Şii'leride mağdur etmeme politikasına sevk

²⁰⁸ Mohammed Nuruzzaman, "President Obama's Middle East Policy", 2009-2013", Insight Turkey, 2015, s.171-186.

etmiştir? Bu bölümde ABD'nin Orta Doğu politikalarının yeniden şekillenmesi, İran etkisi ve ortaklıkların değişimi ele alınacaktır.

3.2. Orta Doğu'da Yeni Bir Ortak: İran

1979 Devrimi'nden sonra İran sadece Batı ile değil Şii olarak aynı zamanda Sünni'ler ile karşı karşıya gelmişlerdi. ABD Carter, Reagan zamanında İran ile ilişkileri askıya alırken George W. Bush ve Clinton zamanında barış görüşmelerini başlatmak istese de başarılı olamamıştır.²⁰⁹ 1991 yılında ki Körfez Savaşı'nda Körfez güvenliği için ABD ile görüşmek isteyen İran, Başkan Bush'un İsrail-Arap ilişkileri çözümü üzerine yoğunlaşmasından dolayı aradığı ortamı bulamamıştır. 2004 yılında İran Hükümeti uranyum işleme sürecini durdurması ile Bush yönetimi ile görüşmek istese de İran Yönetimi'ni istemeyen ABD buna yaklaşmamıştır.

7 Aralık'ta *Meet the Press* programında konuşan Obama ise İran'a ceza ve ödül (carrots and sticks) vermelerinin İran'ın tutumuna bağlı olduğunu ifade etmiştir. İran terörizmi desteklemeyip nükleer faaliyetlerini durdurursa ambargoyu kaldırıp ülke olarak ellerinden gelen yardımı yapacaklarını aksi halde ambargoyu daha da sıkılaştıracaklarını belirtmiştir. Aslında bu deyim uluslararası ilişkilerde zor gücü tanımlamaktadır. Fakat Obama İran'a askeri bir müdahalenin düşünülmediğini ama sorunun diplomatik yolla çözüleceğini açıkça belirtmiştir.²¹⁰

İran'a karşı uygulanan ekonomik yaptırımlar uluslararası camiada bir devlete karşı uygulanan en kompleks durum olarak göze çarpmaktadır. İran'ın ekonomisi bir zamanlar dünya ticaretine, pazarlarına ve bankalarına entegreydi. 1979 İran devrimi ve ABD Büyükelçiliği rehine krizi ayrıca uluslararası camiada İran için insan hakları, bölgesel kararlılık ve nükleer silahlanma konularında kaygıları ekonomik baskıyı getirmiştir. Bu ambargo İran'ı uluslararası normlara tekrar dönmesi için yapılan bir baskıdır. 2013 Haziran ayında Cumhurbaşkanı seçilen Hasan Ruhani ABD ve İran'ın arasını düzeltmek için çaba göstermiştir. 2013 Sonbaharı'nda BM toplantısında bir

²⁰⁹ Harvey Sicherman Harvey Sicherman New Policies and Old Realities in the Middle East, Foreign Policy Research Institute, 2011, s.394.

²¹⁰ Muriel Mirak-Weissbach, "Preparations for a Hit against Iran: Stopping Israel's Next War" 2010. xa.yimg.com/kq/groups/5659739/1940315582/.../Iran_ (erişim tarihi:17.18.2015)

araya gelen Obama ve Ruhani 34 yıl sonra ilk kez iki ülke arasında başkanlık seviyesinde görüşme yapmışlardır. Bu etkileşimi mütakiben İran Dışilişkiler Bakanlığı ile Ekim 2013 tarihinde P5+1 (Power:Güç 5 + Almanya; ABD, Rusya, Çin, Fransa, İngiltere, BM daimi üyeleri) bir araya gelmişlerdir. Bir sonraki ay müzakerelerden çıkan tasarı İran'ın nükleer programını sınırlandırması karşılığında ABD ve diğer ülkelerin ekonomik yaptırımlarını azaltması kararlaştırılmıştır.²¹¹ 15 gün sonra 24 Kasım 2013'de P5+1 ve İran müzakerecileri Ortak Aksiyon Planı (Joint Plan of Action) hazırladılar. Bu plana göre İran nükleer programına "*anlamlı sınırlamalar*" getirecekti ve P5+1 devletleri İran'a sınırlı, hedefe yönelik ve geri dönüşümlü yaptırımları altı aylık bir süreçte sunacaktı.²¹²

20 Temmuz 2014'de Ortak Aksiyon Planı altı aylığına daha uzatıldı ve 24 Kasım 2014'de bir kere daha uzatıldı. Son anlaşma tarihi gelmeden her iki taraf Ortak Aksiyon Planı'nı 30 Haziran 2015 tarihine kadar uzattı. Bu süre daha sonra Temmuz'a kadar uzatılsada ABD yaptırımların halen yürürlükte olduğunun altını bir genelge ile çizdi.²¹³

İran'ı ticaret, nakliye, banka hizmetleri, sigorta, finans kuruluşları yardımı nezninde etkileyen ekonomik kısıtlamaların ABD tarafından azaltılması-tamamen ortadan kaldırma şansını ortaya çıkması tamda Amerikan Kongresi'nin İran'a ilave yaptırımlar yapacağı zamanda gündeme gelmiştir. 114 ncü Kongre İran Nükleer Kanun'unu 22 Mayıs 2015'de Başkanın imzası ile onaylamıştır.

Kapsamlı İran Yaptırımları, Hesap verebilirlik ve Tecrit Yasası (CISADA)²¹⁴ kanunu ile etkinleştirilen ekonomik ambargonun Başkan tarafından kaldırılması için İran'ın uluslararası terörizmi desteklememesi gerektiğini onaylaması gerekmektedir.

²¹¹ Dianne E Rinnack, "Iran: U.S. Economic Sanctions and the Authority to Lift Restrictions" Congressional Research Services 2015, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R43311.pdf> (erişim tarihi:20.12.15)

²¹² "Iranian Transactions and Sanctions Regulations, at 31 Code of Federal Regulations (CFR) Part 560" (<http://www.treasury.gov/ofac>. erişim tarihi:20.12.15)

²¹³ "Guidance Relating to The Lifting of Certain U.S. Sanctions Pursuant to Implementation Day" The Office of Foreign Assets Control, Department of the Treasury, <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Pages/iran.aspx> (erişim tarihi:20.12.15)

²¹⁴ COMPREHENSIVE IRAN SANCTIONS, ACCOUNTABILITY, AND DIVESTMENT ACT OF 2010, CISADA; P.L. 111-195, as amended; 22 U.S.C. 8501, <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/hr2194.pdf> (erişim tarihi:20.12.15)

İran Hükümeti Ocak 1984 tarihinde uluslararası terörizmi destekleyen devlet olarak belirlenmişti.

ABD Başkanı herhangi bir ülkeyi terörist listesinden çıkarma yetkisine sahiptir. İran'ın listeden çıkması için Başkan'ın uygulayacağı prosedür:

Ülkenin liderinin ve politikalarının temelde değişim göstermesi,

Uluslararası terörizmi desteklememesi ve ülke gelecekte de terörizmi desteklememeli şartlarını yerine getirmesi gereklidir.

Başkan ilgili ülkeyi listeden 45 gün içerisinde kaldırmak için Kongreye yazı gönderebilir. Bunun gerçekleşmesi için: Ülkenin altı ay içerisinde terörizme destek vermemiş olması ve ülkenin gelecekte terörizmi desteklememesi gereklidir.

Yabancı yardımlarda Başkan Kongreye 15 gün önceden bildirmek şartı ile tüm terörizm bulgularına rağmen bir ülkeye "ABD Ulusal Güvenlik" çıkarları veya "İnsani Yardım" amaçlı destek verebilir. Kuzey Kore ve Libya'nın terörist ülke listesinden çıkarıldığı şekilde kanun 45 gün içerisinde yürürlüğe girer.

Obama ilk döneminde ABD Kongresi'nin karşı çıkmasına ve hatta daha katı ambargo istemesine karşın İran ile anlaşma yolları aradı. Obama, İran İslam Cumhuriyeti'nin dini lideri Ayetullah Ali Hamaney'i muhatap alarak birçok mektup yazmasına rağmen mektuplara ya yanıt verilmemiş ya da Ayetullah'ın anti-Amerikan yakınmaları yanıt olarak iletilmişti.²¹⁵

2009 Baharı ile başlayan süreçte Obama You-Tube videoları ile İran'ın yeni yılını kutlayarak dost eli uzatmıştır. Bu videolarda Obama İran İslam Cumhuriyeti ismini kullanarak mollaların meşruluğunu kabul ediyordu. Obama bu yaklaşımı Ahmedinejad tarafından sıcak karşılanmayınca durum Hasan Ruhani Cumhurbaşkanı seçiline kadar aynen devam etti. 2013 yılında Ruhani'nin seçilmesine en çok Ulusal İran Amerikan Konseyi (NIAC) sevindi. NIAC 2002 yılında Bush döneminde Amerika'da kurulan ve İran ambargosunu ve İran'ın uluslararası izolasyonunu sonlandırmaya çalışan İran kökenli Amerikalılar tarafından kurulmuş bir konseydir.

²¹⁵ Sohrab Ahmari, "The 36 Year Project to Whitewash Iran" Mountain Finch Post, July/August 2015 s.40 .

Obama ikinci döneminde NIAC'in savunduğu noktaları dikkatlice inceleyip İran ile ilişkilerin yeniden düzenlenmesi için kullanmıştır. Obama Orta Doğu'da oldukça stratejik konumu olan İran'ı ABD çıkarlarını gözeterak yanına çekebilmek için çaba göstermektedir.

İran yönetimi ABD ve müttefiklerini rejimlerine ve ulusal çıkarlarına tehdit olarak görmektedirler. ABD İran'da rejim değişmesini istemediklerini belirttikleri halde İran İslam Cumhuriyeti'nin dini lideri Ayetullah Ali Hamaneyi ABD'nin İslam Devrimi'ni hiçbir zaman kabul etmediğini ve rejimi değiştirmek için rejim karşıtlarını desteklemek, ekonomik ambargo koymak ve İran'ın bölgesel düşmanlarını desteklediğini devamlı olarak vurgulamıştır.²¹⁶ İran yöneticileri ABD'nin İran Körfezi'nde askeri güç bulundurmasının İran için tehdit olduğunu beyan etmektedirler.²¹⁷ Bazı İran resmi medya kurumları ABD'nin sadece İran rejimine karşı Sünni Arap rejimlerini desteklemediğini aynı zamanda ekstrem radikal Sünni grupları güçlendirdiğini yayınlamışlardır.²¹⁸

1979 İran İslam Devrimi İran'ın dış politikasını şekillendirmektedir. Devrim İran Şah'ını devirip din adamlarını öne çıkarmıştır. İran İslam Cumhuriyeti'nin dini lideri politik ve din otoritesini elinde bulundurmaktadır. İran bu yönetim şeklini komşu Müslüman devletlere aktarmaya çalışsa da 1990'lı yıllarda bu hedefinden diğer ülkelerden direnç gördüğü için vazgeçmiştir.²¹⁹

İran yönetimi Orta Doğu'nun politik ve ekonomik yapısını ve mazlum halkları kullanarak ABD ve İsrail'e karşı kullanmışlardır. İran yönetimi genelde Filistinli mazlumların devletleri olmadıklarını Şii Müslümanların çoğu bölgede azınlıkta olup politik olarak temsil edilmedikleri ve ekonomik olarak zorda olduklarını öne çıkarmışlardır. İran bunun sebebi olarak Batılı devletleri göstermekte ve bu

²¹⁶ Kenneth Katzman "Iran's Foreign Policy" Congressional Research Service Report For Congress, R44017, January 16 2016, s.1.

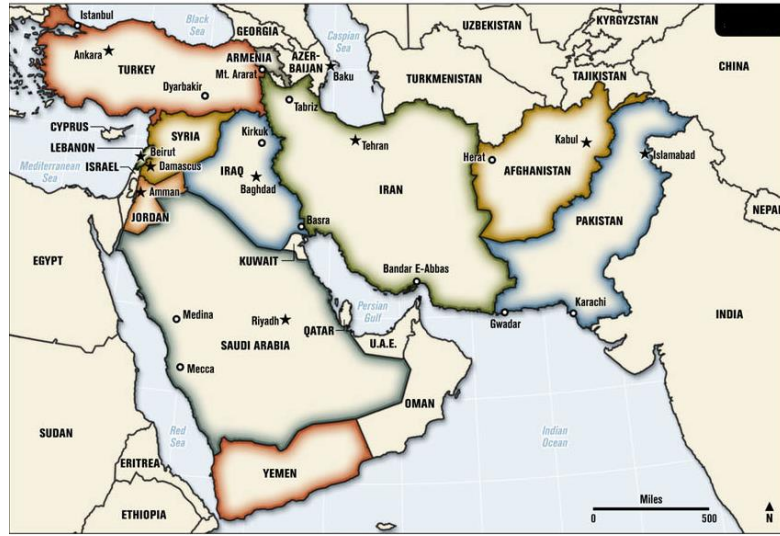
²¹⁷ Erik Slavin. "Iran Emphasizes Nuclear Reconciliation, Criticizes U.S. Military Posture in Persian Gulf." Stars and Stripes, March 5, 2014. <http://www.stripes.com/news/iran-emphasizes-nuclear> (erişim tarihi:20.12.2015)

²¹⁸ Ramin Mostaghim, "Iranians Rally to Support Iraq; Some Blame U.S. for Sunni Insurgency. Los Times, June 24, 2014. <http://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-iran-volunteers-militants-iraq-20140624-story.html>. (erişim tarihi:20.12.2015)

²¹⁹ Soner Cagatay, James F. Jeffrey, and Mehdi Khalaji. "Iran Won't Give Up on Its Revolution." New York Times, oped. April 26, 2015.

durumdan kurtulmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Yöneticiler ayrıca İsrail'in kurulmasının Batı'nın planı olup Filistinlilerin haklarını yok ettiğini savunmaktadırlar.

İran komşusu Irak ve Afganistan'dan destek sağlamak için politikacıları finansal olarak desteklemektedir. Örneğin 2010 yılında Afganistan Cumhurbaşkanı Hamit Karzai İran'dan nakit yardım aldığını açıklamıştır.²²⁰ İran'ın komşuları (Şekil 19) Sünni devletler olup genelde ABD ile uyumlu politika izlemektedirler. Bu ülkelerde ABD askeri üsleri olduğu gibi füze savunma sistemleri İran'a karşı jeopolitik bir konumdadır.

Harita 6: İran'ın Orta Doğu'daki konumu ve komşu yakınoğu ülkeleri.

İran, Irak'ta Şii ve Suriye'de Alevi önderliğinde İran yanlısı yönetimler istemektedir. Buna karşın, İslami Devlet Organizasyonu Irak yönetimi ve İran'ın yakın müttefiki Başkan Beşer Esad'ı istememektedir. ABD ve İran ayrı ayrı çalışmalarına karşın aynı amaç için İslami Devlet Organizasyonu'na karşı paralel çalışıp Irak Devleti'ne yardım etmektedirler. Buna karşın İran ve ABD Suriye'de Esad rejimine karşı farklı görüştedirler²²¹

²²⁰ Kenneth Katzman "Iran's Foreign Policy" Congressional Research Service Report For Congress, R44017, January 16 2016, s.1.

²²¹ Kenneth Katzman, Christopher M. Blanchard, "The Islamic State Crisis and U.S. Policy", Congressional Research Service, 2014. <http://fpc.state.gov/documents/organization/231789.pdf> (erişim tarihi:20.12.2015)

3.3. İsrail'in Hamas ve Hizbullah Desteği: İsrail

İsrail-Filistin ilişkileri için iki tür barış görüşmesi denenmiştir. Dış güçler lokal güçler üzerine kaba taslak adalet getiren bir barış getirmişlerdir. Bu tip barış denemesine örnek olarak 1957 Süveyş Krizi verilebilir. Mısır'ın Sovyetler Birliği yanlısı tutumu ile Aswan Barajı yapımını destekleyen İngiltere ve ABD'nin desteğini kaybetmiştir. Bu hamleyle Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır Süveyş Kanalı'nı millileştirip Kanal Otoritesi ile kontrol edip kanaldan gelen gelir ile baraja kaynak sağlamıştır. Bu hamle Süveyş Kanalı Krizi'ne yol açmış ve İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'ı işgal etmesine sebep olmuştur. İsrail Sina Yarımadası'nı işgal etmiş ve Batı İsrail'in yanında yer almıştır. Kanada Dışişleri Bakanı sorununun büyümemesi için kanalı Birleşmiş Milletler'in denetimi altına alarak tarafları ikna etmiştir. Barış görüşmelerinden sonra Süveyş Kanalı 1957'de kullanıma açılmıştır.²²²

Barış görüşmelerinde garantörler görevlerini yerine getiremeyince özellikle 1973 yıllarından sonra ABD Henry Kissinger ile yeni bir model denemiştir. Arap lideri Enver Sedat ve İsrail lideri Menahem Begin ABD tarafından bir araya getirilerek pazarlıklardaki riskleri almalarını istemiştir. Bu strateji başarılı olmuş Mısır-İsrail ve İsrail-Ürdün arasında barış anlaşmaları yapılmıştır. Süreç 1993 Oslo İzak Rabin ve Yaser Arafat ile devam etmiştir.

Camp David Zirvesi başarısızlığı ve Filistin Ayaklanması (İntifada) ABD ve İsrail'in Arafat'ın barış yanlısı olmadığını düşünmesine sebep olmuştur. ABD'nin bu tavrı 11 Eylül sonrası Arafat'ın tutumu ile belirginleşmiştir. Arafat'ın ölümü ile yerine geçen Mahmud Abbas Filistin'i kontrol edememiş ve 2006'da Hamas iktidarı ele geçirince model sonlanmıştır.²²³ 2008'li yıllara gelindiğinde Batı Şeria'yı yöneten, iki hükümetli çözümü görüşmeye hazır Filistin lideri ve Gaza'ya hakim Suriye-İran tarafından finansal destek verilen, iki devletli çözümü kabul etmeyen Hamas bulunmaktaydı. 2006 yılında İsrail askerlerinin kaçırılması ile Arafat'ın barış yanlısı

²²² *The Other Side of Suez* (Belgesel) – 2003 <http://www.imdb.com/title/tt3589050/>(erişim tarihi:12.9.2015).

²²³ Harvey Sicherman , “New Policies and Old Realities in the Middle East” Foreign Policy Research Institute, s.392.

siyaseti yok olmuş, Filistin'in Ramallah'dan yönetilmeyip Şam ve Tahran bağlı yönetildiği ortaya çıkmıştır.²²⁴

Batılı güçlerin oldukça yüksek teknoloji ile savaşmaları (İsrail'in 2006 Lübnan, ABD'nin Irak savaşları) ve Hizbullah'ın İran destekli savaş teknolojisi kullanmaları Orta Doğu'yu siyasi olarak kilitlemektedir.

İran Batı'nın illegal bir şekilde İsrail'in oluşumunu planladığını öne sürerek Filistinliler ile Müslüman Arapların Batı tarafından bastırıldıklarını ifade etmekte ve İsrail'e karşı durmaktadır. İran'ın şu anki rejimi 1979 öncesi Şah rejiminden dramatik bir şekilde farklıdır. İsrail ve Şah normal ilişkiler içerisinde iken İran'ın günümüzdeki dini lideri Hamaney İsrail'i "Kanser tümörü" olarak adlandırmakta ve bölgeden çıkarılması gerekliliğini savunmaktadır. Hamaney Eylül 2015 tarihinde yaptığı bir konuşmada İsrail'in 25 sene sonra olmayacağını söylemiştir. Bu tarih aralığı İran'ın Ortak Aksiyon Planı ile nükleer programındaki kısıtlamalarının biteceği zamana tekabül etmektedir.²²⁵

İsrail yöneticileri sınırlarındaki silahlı ayrılıkçıların İran tarafından desteklendiğini ve bunun İran tarafından ülkeleri üzerine baskı unsuru olarak kullanıldığını belirtmektedirler. Bu tehdit İsrail'in refahını ve moralini bozmakta ayrıca İsrail halkı için güvenlik tehditi oluşturmaktadır. İran Dışişleri Bakanlığı İsrail-Filistin anlaşmasına karşı olmadıklarını fakat bu süreçte İsrail'in kayırıldığını düşünmektedir. İran liderleri İsrail'in İran için çok ciddi bir tehdit olduğunu ve uluslararası kamuoyunun İsrail'in muhtemelen sahip olduğu nükleer silahlarına rağmen İran'a çifte standart uyguladığını sürekli belirtmektedirler. İran'lı diplomatlar uluslararası toplantılarda İsrail'in Orta Doğu'da nükleer silahlara sahip tek ülke olması ve nükleer silahların genişletilmesini durduran antlaşmaya (Nuclear Non-Proliferation) imza atmamasına rağmen İsrail'in uluslararası platformda ceza almadığını vurgulamaktadırlar. İsrail'in tehdit olduğunu İranlı liderler İsrail'in resmi açıklaması ile göstermektedirler: "İsrail İran'ın nükleer tesislerini gerektiği takdirde tek taraflı vurma hakkını saklı tutmaktadır". İran, İsrail'in nükleer silahlarının Orta

²²⁴ Harvey Sicherman , "New Policies and Old Realities in the Middle East" Foreign Policy Research Institute, s.394.

²²⁵ Blanchard Christopher, "Lebanon: Background and U.S. Policy", CRS Report R42816, 2014

Doğu'daki kitle imha silahlarını ortadan kaldırma çabalarının en büyük engeli olduğunu ifade etmektedir. İran'ın İsrail karşıtı militanlara malzeme desteği ABD yönetimini uzun süredir kaygılandırmaktadır. Son on yılda uluslararası terörizmin İran tarafından finanse edildiği, silah sağlandığı ve Hamas, Filistin İslami Cihad, Filistin Özgürlük Cephesi örgütlerine eğitim verildiği ABD raporlarında belgelenmiştir. İran Lübnan Hizbullah'ını desteklediği bilinmektedir.²²⁶

3.3.1. Hamas

ABD terörizm üzerine devlet raporları İran'ın Hamas'a para, silah ve eğitim desteği verdiğini belirtmektedir. Hamas Gazze Şeridi'nin kontrolünü 2007'de ele geçirmiş ve halen bu bölgenin kontrolünü elinde tutmaktadır. Haziran 2014'de Gazze'nin yönetimini resmen Filistin hükümetine verselerde Hamas bu bölgenin fiili güvenliğinden sorumludur. 2005 yılından beri İsrail'e saldırıları yok denecek kadar azalsa da İran'ın sağladığı roket ve benzeri teçhizat ile İsrail'e saldırmaktadır. İsrail ve Hamas 2008 sonu 2009 başında ve 2014 Temmuz ve Ağustos aylarında sorun yaşamışlardır. İran-Hamas ilişkisi 1990'lı yıllarda İsrail-Filistin barış görüşmelerini kesmek için Hamas'ın intihar bombacılarıyla İsrail'de otobüslere, restoranlara ve diğer sivil hedeflere saldırıları ile başlamıştır. Fakat Hamas'ın Suriye sorunundaki tutumu İran-Hamas ilişkilerinin duraklamasına sebep olmuştur. Suriye'deki Sünni protestocular ve isyancılara mezhepsel sempatiden dolayı Hamas İran tarafından desteklenen Esad'ın çabalarına karşı gelmektedir. Bu ayrılık 2014 yılında Hamas-İsrail sorununda İran'ın Hamas'a olan desteğinin azalması ile sonuçlanmıştır. İran, Hamas ile olan ilişkilerini tekrar düzeltmek için Hamas'a roket yapımında ve yıkılan tünellerin inşasında yardım etmektedir.²²⁷ Mısır'ın Gazze-Sina sınırında 2013 yılından beri askeri müdahale ile kaçak tünelleri yıkmaktadır. Ayrıca Hamas finansal olarak zorda olduğu için İran ile ilişkilerin düzelmesine sıcak bakmaktadır.

²²⁶ Stuart Winer, "Iran Boasts of Rocket Aid to Palestinians, Hezbollah." The Times of Israel, February 3, 2015; <http://www.wsj.com/articles/iran-rekindles-relations-with-hamas-1429658562>. (erişim tarihi:20.12.2015)

²²⁷ Gregorio Bettiza, , ve Christopher Phillips, "Obama's Middle East Policy: Time to Decide", Analysis.14. <http://www2.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR003/bettiza.pdf>. (erişim tarihi:20.12.2015)

3.3.2 Hizbullah

Lübnan Hizbullahı 1979 İran Devrimi sırasında kurulan ve İran'ın bölgedeki en önemli müttefiğidir. Hizbullah hem kendi çıkarları hem de İran çıkarları için farklı durumlarda ve formlarda terörizm ve silahlı eylemler dahil çalışmıştır. İran-Hizbullah ilişkileri 1982 yılında İran yanlısı Lübnan'lı Şii liderlerin Dava Partisi ile başlamış ve 1985 yılında Hizbullah adı altında devam etmiştir. İran Devrim Muhafızları Hizbullah'ın askeri kanadının gelişmesinde yardımcı olmuştur.²²⁸

2014 raporları Hizbullah'ın global terörist eylemlerinin son yıllarda 1990'lı yıllardaki kadar arttığını göstermektedir. Fakat bu eylemler 2015 yılında görülmemiştir. Askeri gücü sayesinde Hizbullah Lübnan'da lider seçimi ve karar vermede önemli rol oynamaktadır. Lübnan Silahlı Kuvvetleri Hizbullah güçleri veya ilgileri üzerine nadiren müdahalede bulunmaktadırlar. Buna karşın Hizbullah Lübnan içi ve dışında Suriye'de Sünni direnişçilere karşı olan diğer önemli patronu Esad'ı desteklediği için eleştirilmektedir.

İran tarafından tetiklenen ve yardım edilen Hizbullah Müslümanlara karşı savaştan İsrail'in düşmanı olarak görülmektedir. İran'ın finansal ve askeri yardımı Hizbullah'ın Lübnan politikasında önemli bir güç olmasını sağlamıştır. Hizbullah'ın 2000 Mayıs'ında saldırıları İsrail'in geri çekilmesine sebep olmuştur. İran Çin'den C-802 füzesi alarak Hizbullah'a vermiş ve Hizbullah 2006 yılında bir İsrail savaş gemisini vurmuştur. Hizbullah Arap Dünyası'nda İsrail'e karşı savaştan fatih olarak görülmektedir. İran, bu tarihten sonra Hizbullah'a 100 bin roket ve füze vermiştir. Bu silahlar arasında anti-gemi, anti-tank ve anti-uçak özelliği olan top ve füze bulunmaktadır.²²⁹ Suriye krizinden dolayı İsrail Suriye'ye Hizbullah liderleri için ve Suriye yoluyla Hizbullah'a silah sevkiyatı için nadiren hava saldırısında bulunmaktadır. Hizbullah 2015 Ocak ayında Lübnan-İsrail-Suriye üçlü sınırına

²²⁸ Addis Casey L. ve Christopher M. Blanchard, "Hezbollah: Background and Issues for Congress", CRS Report R414462008, s.20.

²²⁹ IAF Chief: Israel Will Destroy Hezbollah Bases in Lebanon, Even Ones in Residential Areas." Reuters/Jerusalem Post, January 29, 2015.

saldırıp iki İsrail askerini öldürse de sınırda İsrail-Hizbullah sorunu şu an itibarı ile görülmemektedir.²³⁰

4.Obama'nın II. Döneminde Afganistan, Pakistan ve Bölgede Etkili olan İran Politikaları

Orta Doğu sınırları fiziksel olarak İran ile sınırlı olsada politik olarak Orta Doğu ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda Afganistan ve Pakistan bu çalışmaya dâhil edilmesi uygun görülmüştür. Orta Doğu'da politika ve stratejilerin belirlenmesinde bu iki ülke oldukça etkindir; coğrafi konumu Şekil:20 ve dini inançları ele alındığında bu yaklaşım Obama'nın stratejilerini büyük resmi görmek için tüm parçaları inceleme fırsatı vermektedir.

Harita 7: Güney Asya Bölgesinde yer alan iki kritik ülke, Afganistan ve Pakistan, Orta Doğu'ya fiziksel olarak yakınlığı.

İran, ABD'ye karşı yandaş bulmak ve ekonomik ambargonun etkisini azaltmak için Afganistan hükümetini, İran yanlısı grupları ve ABD karşıtı grupları destekleyerek ekonomik yardım yapmaktadır. İran'ın uzun süreli amacı Afganistan'da

²³⁰ Casey L. Addis and Christopher M. Blanchard, "Hezbollah: Background and Issues for Congress", CRS Report R41446, 2011.

Dari (Farsça'ya yakın bir dil) konuşan, "Kuzey İttifakı'nda" olan ve Peştun olmayan azınlığın etkilenmesidir. İran Afganistan'da etkisini kullanarak kendisine karşı yapılan uluslararası ambargonun etkisinin azaltılmasıdır. İran ile Afganistan ayrıca sınırlarında yaşanan uyuşturucu madde trafiğine karşı ortak hareket etme kararı almıştır. İran Afgan Hükümeti'ni destekleyerek de etki oluşturmak istemektedir.²³¹ 2014 Eylül'ünde Başkan Hamid Karzai yerine Eşref Gani seçilmiştir. Her iki başkanda hem Sünni Müslüman ve hemde Peştun'dur. 2010 Ekim'inde Karzai İran'ın kendi hükümetine iki milyon dolar yardım ettiğini açıklamıştır. Bu yardımların devam ettiği belirlenememiştir. Fakat 2014 seçimlerinde İran yanlısı, Farsça konuşan, kısmen Tajik olan üst düzey Afgan Hükümeti yöneticisi Dr. Abdullah Abdullah Eşref Gani ile çekişmiştir. Seçimlerde hile yapılması iddiaları sonucu bağımsız seçim konseyi iki tarafı antlaşma yapmasını sağlamıştır. Yapılan antlaşma sonucu güç paylaşımına gidilmiş Gani devlet başkanı olurken Abdullah Üst Düzey Devlet yöneticisi olmuştur ²³²

Bu yapılanma sonucu İran Afganistan'ı ABD ile yaptığı İkili Güvenlik Antlaşması'na (Bilateral Security Agreement) uymamaya çalışmaktadır. Bu antlaşmaya göre ABD Afganistan'da 2014 sonrası asker bulundurmasına izin veriyordu fakat antlaşmaya göre ABD Afganistan'daki üstleri kullanarak başka bir ülkeye askeri hareket yapmasına izin vermiyordu. Başkan Gani 2015 Nisan ayında Tahran'a ziyarette bulunarak İran'dan İslami Devlet Organizasyonu'na karşı işbirliği yapacakları bir antlaşma yaptılar. Tahran, Afganistan'ı bağlamasına rağmen Afganistan'daki ABD askeri gücüne karşı çıkmış ve bunu önceki Afgan Hükümetlerine iletmiştir.²³³ Önceki Afgan Hükümetleri İran'ı 107 mm roket içeren malzeme yardımları yaparak Taliban'ın seçilmesi için çalıştığını ve Taliban savaşçılarının eğitimini üstlendiğini rapor etmişlerdir.²³⁴ İran Güney Afganistan'da

²³¹ Matthew Rosenberg and Annie Lowry, "Iranian Currency Traders Find a Haven in Afghanistan," New York Times, August 18, 2012.

²³² Dexter Filkins. "Iran Is Said to Give Top Karzai Aide Cash by the Bagful." New York Times, October 23, 2010.

²³³ "Afghanistan, Iran to Work together Against "Macabre" IS Threat." RFE/RL, April 22, 2015.

²³⁴ State Department. Country Reports on International Terrorism: 2011, Maria Abi-Habib, "Tehran Builds On Outreach to Taliban," Wall Street Journal, August 1, 2012
www.state.gov/j/ct/rls/crt/2011/195547.htm (erişim tarihi:20.12.2015)

yer alan Kandahar'daki Peştun militanlara da yardım ederek yardımlarının sadece sınırları ile saklı olmadığını göstermiştir.

ABD ulusal güvenliği ve Afganistan'daki demokratik gelişme için geliştirdiği bütün strateji bölgede yer alan militan gruplar ve destekleyicileri tarafından sekteye uğratılmaya çalışılmaktadır. İran bu anlamda ABD için stratejik bir konumdadır. Obama'nın iki seçeneği vardır: Birincisi Afganistan'ı etkileyen en önemli faktörleri askeri hareket ile durdurmak. Afganistan ile yapılan antlaşma gereği İran'a Afganistan'dan müdahale yapması olanaksızdır. Bin Ladin'e karşı yapılan hamle sonucu Pakistan ve bölge ülkeleri bu tür müdahalelere karşı olduğundan bu ABD için çok da cazip bir seçenek değildir. Buna Körfez Savaş'larından sonra Türkiye dahil bölge ülkelerinin gördüğü zarar eklenirse oldukça uzak bir ihtimal olarak görülebilir. İkinci seçenek ise "yumuşak güç". P5+1 ile yapılan antlaşma İran'ı yumuşatmış ve yumuşak güç politikasının daha etkin olabileceğini göstermektedir. Zaten Rusya ve Çin'i ekarte etmenin de en etkili yolu ambargonun kaldırılarak ekonomik anlamda İran'ın rahatlatılması olabilir. Bölgedeki en etkin kozunu kaybetmek istemeyen Rusya bu seçenek karşısında pek de şanslı görülmemektedir. Şu anki konjektürde ABD, Orta Doğu'da yeni bir ortak kazanıyor diyebiliriz. Buna rağmen ABD her zaman bir B planı işlettiğini Afganistan'daki askerlerinin 2016 yılına kadar ülkede kalacağını göstermiştir. Obama Afganistan'da bulunan askerlerinin 2017 başında yarıya düşürüleceğini kaydetti. Obama ABD askerlerinin Afgan güvenlik güçlerini eğittiğini ve El-Kaide ve Taliban ile mücadelenin devam edeceğini buna gerekçe olarakda Afganistan'ın ABD'ye saldıranlara yurt olamayacağı gerekçesini gösterdi. ABD güçlerinin ülkede kalmasının Taliban ile mücadele eden Afgan güçlerinin henüz yeterli seviyede olmaması ve Taliban'ın güçlenmesi gerekçesi ile uyugun olacağını ifade etmiştir. Başkan Gani'nin de ABD desteğinin sürmesini istediğini ve Afganistan'da durumun daha kötüye gitmemesi için planlanandan daha fazla sayıda asker olması gerekliliğini ifade etmiştir. Obama geçen yıl askerlerini 2016 yılında çekeceğini belirtmesine rağmen askerlerini çekmemesi İran ile anlaşılabilmesi durumunda olası B planı olarak düşünülebilir ²³⁵

²³⁵ Jon Davis, "Why were US troops initially withdrawn from Iraq and who is most responsible for that action?" <https://www.quora.com/Why-were-US-troops-initially-withdrawn-from-Iraq-and-who>

İran ile Pakistan arasındaki ilişkiler son yıllarda hep dalgalı olmuştur. Pakistan 1980-1988 İran-Irak Savaşı'nda İran'ı desteklemiştir ve 1990'lı yıllara kadar askeri anlamda iyi bir işbirliğine gitmiştir. Pakistan'ın nükleer programını kuran A.Q. Kahn bu nükleer teknolojiyi İran'a satmıştır²³⁶

Fakat diğer faktörler iki ülkeyi ayırtmıştır. 1990'lı yıllarda Pakistan Afganistan'da Taliban'ı desteklerken İran Farsça konuşan Şii Müslümanları desteklemiştir. Taliban Şii Afgan'lara karşı oldukça zalim davranırken Afganistan'ın batı ve kuzeyinde Farsça konuşan alanları kontrol altına almıştır. Ağustos 1998'de Taliban savaşçıları Mezar-ı Şerif'te dokuz diplomatını öldürmüştür bu İran'ın güçlerini Afgan sınırına sevk etmesine yol açmıştır. Taliban ayrılıkçıları Pakistan'ı oldukça güvenli buluyorlardı ve İran halen Taliban'ın Afganistan'a dönüp gücü ele geçirmesinden endişe duymaktaydı.²³⁷

Obama'nın Orta Doğu politikasının İran ile örtüştüğü noktalardan birisi olan Taliban İran ile yakınlaşma için kullanılabilir bir stratejidir. Obama'nın Orta Doğu'da uyguladığı yumuşak güç şu ana kadar hasmane tavır içerisinde olan iki ülkeyi birbirine yakınlaştırıp-yakınlaştıramayacağı zaman içerisinde görülecektir. Orta Doğu veya daha doğrusu Dünya'da ABD ile ilişkileri "yumuşak güç" politikası kapsamında en uzak olan İran için Obama P5+1 ile bir seviyeye gelmek istiyor olabilir ve Libya-Kuzey Kore örneği'nde olduğu gibi İran'ı terörist faaliyetleri destekleyen ülkeler listesinden çıkarılabilir ve iyi bir Orta Doğu paydaşı yapabilir. Böylelikle ABD ulusal güvenliği için Orta Doğu'da Şii Müslümanlarında güvenini kazanabilir. Belki de P5+1'in terör şartı İran'ı güvenli ülke statüsünde görme veya farklı bir bakışla ABD'nin istediği norma getirmek için olabilir. ABD'nin multifaktöriyel Orta Doğu ortamında elindeki kozları artırmak istemesi ABD çıkarları için oldukça önemli bir hamledir. Türkiye'nin siyasal yapısının Arap-İsrail çatışmasında arabulucu rol oynamasından yola çıkılarak İran'ın siyasal yapısı Batı (ABD-Avrupa) ve Doğu (Rusya-Çin-Hindistan) için kullanılabilir. ABD siyasi

is-most-responsible-for-that-action (erişim tarihi: 06.11.2015).

²³⁶ John Lancaster and Kamran Khan, "Pakistanis Say Nuclear Scientists Aided Iran," Washington Post, January 24, 2004.

²³⁷ Kenneth Katzman, Iran's Foreign Policy, Congressional Research Services, September 25, 2015, s.24.

tarihine bakıldığında olaylar karşısında ABD olaya müdahil her iki tarafa da yakın olması İran ile yakınlaşmayı daha anlamlı kılmaktadır.

Ayrıca iki Sünni militan karşıt grup Cundullah ve Jays al-Adl Batı Pakistan'dan yönetilmektedir. Bu gruplar İran rejimine karşı saldırılarda bulunmuşlardır. İran ile Pakistan arasını açan diğer bir olay Pakistan'ın İran stratejileri ile hasmane tutum içerisinde olan Suudi Arabistan ile ortak stratejik ortaklık kurmalarıdır. 2015 Mart ayında Suudi Arabistan, Pakistan'dan Yemen'deki Suudi önderliğinde İran destekli Husi'lere karşı yapılan operasyona katılmasını istemiştir. Pakistan Hükümeti Nisan 2015'de parlamentoda yaptığı oylama ile sınırları ötesinde bir kargaşaya girmek istememiştir. Bu durum İran tarafından memnuniyet ile karşılanmıştır²³⁸

Bu farklılıklara rağmen İran ve Pakistan düşük seviyede askeri işbirliği içerisinde; Nisan 2014 yılında yapılan Deniz Tatbikatı, iki ülke arasında gaz boru hattı yapılmasını planlanmıştır bu Pakistan'ın enerji sorununu çözerken İran için yeni bir müşteri oluşturacaktır. Proje resmi olarak Mart 2013 yılında İran Başkanı Ahmedinejad ve Pakistan Başkanı Asif Ali Zardari tarafından başlatılmış İran sınıra kadar boru hattını döşesede Pakistan finansal sorunlar yüzünden bu projeyi tamamlayamamıştır. Bu sıkıntı Nisan 2015'de Çin tarafından finanse edilmek istenmiştir. Bu projeye ABD başlarda karşı çıksa da İran ile imzalanan nükleer antlaşma-P5+1 sonrası bu projeye karşıtlığını çekmiştir.²³⁹ Bu Obama'nın İran'ı yanında görme isteği için bir jest olabilir fakat Pakistan'dan sonra Hindistan'a uzaması düşünülen projeden Hindistan'ın çekilmesi ABD'yi daha güvende hissettiği için verdiği bir kararda olabilir. Hattın Hindistan'a uzaması ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Pakistan'a yardım etmek istemesi enerji hattının Çin'e uzaması ABD rakipleri için ekonomik avantaj olması ABD'nin muhtemelen sıcak bakmadığı stratejik bir plandır. ABD'nin Orta Doğu'yu kontrol altına alması enerji kaynaklarının denetimi için çaba göstermesinin sonucu olduğu aşikârdır.

²³⁸ Lancaster John and Kamran Khan, "Pakistanis Say Nuclear Scientists Aided Iran," Washington Post, January 24, 2004 http://www.washingtonpost.com/world/2015/04/10/6dc494fc-df62-11e4-a500-1c5bb1d8ff6a_story.html (erişim tarihi:15.11.2015)

²³⁹ K. Alan Kronstadt, Pakistan's Foreign Policy and Relations with the United States, CRS Report R41832, Pakistan-U.S. Relations, <https://fas.org/sgp/crs/row/R41832.pdf>. (erişim tarihi:15.11.2015)

5. Obama ve Irak

Körfez Savaşı sonrasında Saddam Hüseyin'in söylediği “ABD bir kere Irak’a girerse dünya için bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmayacak” diyerek Irak’ın şu an içinde bulunduğu durumu yıllar önce tespit etmişti. ABD’nin Irak’ı işgali ile izlediği yanlış politikalar Orta Doğu’da kurmaya çalıştığı dengeleri büsbütün altüst etmiş bölgeyi istikrarsızlığa sürüklemiştir. ABD’nin Irak’tan çekilmesi ülkeyi yerel güçlerin eline bırakarak çatışma ortamını körüklemiş ve Irak’ta ISİD gibi yeni terör örgütlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Obama 27 Şubat 2009’da “Irak Savaşı’nı Bitirme’nin sorumlulukları” adlı konuşmasında artık Irak’ın yerel güçlerin desteklenerek yeni bir oluşuma gidilmesi gerektiğini söylemiştir.²⁴⁰ Obama Iraktan çekilmeyi üç aşamada gerçekleştirmeyi planlamıştır.

Birincisi muharif birliklerin Irak’tan çekilmeye başlaması: Obama, 15 Aralık 2011’de Bağdat’taki Amerikan bayrağı indirilerek çekilme planının ilk aşamasını gerçekleştirmiştir. Çekilme işlemini büyük bir kısmını Kuveyt’ten yaparak çekilme işleminin maliyetini azaltmayı planlamıştır.²⁴¹

İkinci aşama olan Irak içindeki siyasi faaliyetlerin artırılmasında ise Saddam döneminden sonra artan mezhepsel çatışma ortamında Şii lideri olan Maliki’nin başkan olması ülkenin daha büyük kaosa sürüklenmesine sebep olmuştur. Maliki’nin sebep olduğu yolsuzluklar, Sunnilerin dışlanması, Kürtlerle olan ilişkiler, güvenlik sorunlarının artmasına ve daha büyük bir sorun teşkil eden terör örgütlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu durum göstermektedir ki Obama çekilmenin ikinci aşamasında başarılı olamamıştır.²⁴²

Orta Doğu’daki Hamlelerle Irak politikasını desteklemek, olan üçüncü aşamada ise Obama Irak’taki Mukteda El-Sadr ve El-hekim gibi şii grupların İran’a

²⁴⁰ Remarks of President Barack Obama: Responsibility Ending the War in Iraq”, The White House. Speeches Remarks, 2009. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-ndash-responsibly-ending-war-iraq>, (erişim tarihi: 18.01.2016).

²⁴¹ Serhat Erkmen, “ABD’nin Irak’tan Çekilme Süreci: Irak’ta İşgalin Sonumu Başlangıcı mı?” Orsam Analiz, 2010, c.2, s.11.

²⁴² Erkmen. a.g.m. s.15.

yaklaşmasından endişe duymaktadır. Irak'ın istikrarı konusunda bölgedeki ülkelerin desteğinden hoşnut olmayan Obama kendi çıkarlarını düşünerek başkanlığının ikinci döneminde İran'la yakınlaşma sürecine girmiş ve bu sürece Irak'ı da dahil etmiştir. 2003 yılında Saddam Hüseyin'in devrilmesi ile İran'ın bir düşmanı ortadan kaldırmıştır. Yeni süreçte oluşan hükümet İran ile bağı olan Şii Müslümanlar olduğu için stratejik olarak İran'ın işine gelmiştir. İran Şii Müslüman olan Başbakan Nuri El Maliki'yi desteklemiştir.²⁴³ Maliki'de İran'ın bölgesel hedeflerini desteklemiştir, Örneğin Esad rejimini desteklemek için İran'a Irak hava sahasını açmıştır. İslam Devlet Organizasyonu'nun Irak devletini tehdit etmesi ile İran Bağdat hükümetine yardım etmiştir. Dışişleri Bakanı John Kerry İran'ın politikalarının ABD'nin Irak hükümetine katkılarına destek olduğunu söylese de birçok konuda ABD, Irak'ta İran yüzünden politika geliştirmekte zorlanmaktadır.²⁴⁴

Obama Irak'ın El-Kaide benzeri terörist örgütlerinin yerleşim yeri olması ya da İran bağımlısı olmasını engellemek istemektedir. Fakat Irak'ta durum oldukça karmaşıktır. Şii'ler ve Kürtler yeni bir Sünni diktatör istememekte, Sünniler ve Şiiler bağımsız bir Kürt devleti istememekte, Kürtler ve Sünniler Şii İslam devleti istememektedir. ABD politikası bu üç gruba en son hedeflerine ulaşamayacağına izah edilmesi üzerine kurgulanmıştır buna göre Kürt'lere bağımsız olamayacakları, Şii'lere İslam Cumhuriyeti kuramayacakları ve Sünni'lere diktatör olamayacakları ABD'nin politik amacı olmuştur.²⁴⁵ Obama bu amaç için Irak'ta koalisyon hükümeti kurup karşı gelenleri engellemiştir. Ayrıca söz verdiği üzere ABD ordusunun Irak'tan belirli bir plan içerisinde Aralık 2011'e kadar çekilmesini sağlamıştır.²⁴⁶ ABD askerinin çekilmesi bazı sorunları da ortaya çıkarmıştır. Bunun başında İran gelmektedir. İran için Bağdat, Beyrut veya Şam'dan daha önemli olması İran'ın ilgilenmesi gereken ciddi bir faktör olarak ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca El Kaide benzeri terörist gruplar için Bağdat'ın ele geçirilmesi oldukça önemlidir çünkü bir zamanlar Halife'nin yaşadığı İslamiyet için önemli bir şehir olan Bağdat ideolojik olarak kilit noktada olan bir şehirdir. Irak, ülke ve petrol rezervlerini korumak için

²⁴³ Kenneth Katzman and Carla E. Humud, "Iraq: Politics and Governance" CRS Report RS21968,.

²⁴⁴ Nuruzzaman, a.g.e. s.171-186.

²⁴⁵ Harvey Sicherman , "New Policies and Old Realities in the Middle East" Foreign Policy Research Institute, s.390.

²⁴⁶ Sicherman, a.g.m. s.394.

bir ordu kurarak ABD ordusu geri çekilmesi sonrası güvenliği sağlanması oldukça önemlidir. Son olarak Arap-İsrail barış görüşmeleri etkilenecektir.

6. Obama ve Suriye

Başkan W. Bush döneminde “Haydut” sınıfına sokularak ekonomik yaptırımların arttırıldığı Suriye, Obama dönemine gelindiğinde iki ülke arasında ikili ilişkilerin tekrar başlayabileceği Obama’nın seçim kampanyalarında belirttiği Orta Doğu’da barış ve istikrarın sağlanması adına arabuluculuk girişimlerinin artacağı söylemleri Esad için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

Obama’nın ilk yıllarında Türkiye aracılığı ile İsrail-Suriye arasında beklenmeyen görüşmeler başlamıştır. Daha önce Golan Tepeleri'nin silahsızlandırılması ve su sorunlarından dolayı İsrail ile tıkanan görüşmeler Esad'ın petROLSÜZ kalması ve İran'a ihtiyacı olmasından dolayı tekrar başlamıştı. Obama İsrail-Suriye arasındaki Golan Tepeleri sorununu halledip Suriye rejimine ABD desteği vererek Suriye'nin İran'dan ayrılmasını planlamıştır.²⁴⁷

Suriye'de ABD politik bir çözüm için Başkan Beşer Esad'ın yönetimden çekilmesi gerektiğini belirtirken İran en yakın Arap müttefikin kalmasını istemektedir. Suriye'nin İran silahlarını Hizbullah'a gönderilmesindeki ana geçiş yeri olması Suriye'de yönetimin değişmemesini istemesindeki faktörlerden birisidir. Hizbullah, İsrail'e karşı İran ve Suriye'nin terörist faaliyetler ve bölgesel amaçlar için kullandığı bir örgüttür. İran Esad'ın İslam Devleti'ne karşı kullanılacak son cephe olduğunu belirtmektedir. ABD kaynakları İran'ın Suriye rejimine finans ve silah sağladığı ayrıca Hizbullah ve Suriyeli olmayan Şii savaşçılar bulunduğunu rapor etmişlerdir.²⁴⁸ Aynı zamanda bazı uzmanlar İran'ın Esad'ı Irak'ta Maliki'yi devirdiği için istemediğini belirtmektedir.

Ancak Tunus'ta Bin Ali'nin yıkılması ile Suriyede'de Beşar Esad yönetimine yönelik protestolar başlamıştı. Kendini yakma eylemleri şeklinde kendini gösteren

²⁴⁷ Sichertman, a.g.m. s.394.

²⁴⁸ Will Fulton, Joseph Holliday, and Sam Wyer, “Iranian Strategy in Syria,” Institute for the Study of War, May 2013.

Baas rejiminden hoşnutsuzluk gösterileri Ocak 2011’de Suriye’nin meydanlarında yer almaya başladı.²⁴⁹Baas rejimine karşı gelişen Suriye’deki ayaklanmalar dünya ilk olarak Tunus, Mısır devrimlerinin yani otoriter rejimlere karşı bir isyanı olarak değerlendirdi. Ancak bu ayaklanmalar Suriye toplumundaki dini grupların daha ayrışmasına ve gitgide askerileşen çatışmaların hükümet yanlısı ya da hükümet karşıtı olarak gruplaşarak bir iç savaşa doğru sürüklenmesine sebep oldu.

Suriyede yaşanan bu ayaklanmalar’da Obama yönetimi açısından Arap kısa süreli Baharı’nın Suriye uzantısı olarak değerlendirildi. ABD’nin Afganistan ve Irak savaşlarının ABD’ye verdiği zararlardan dolayı bir daha herhangi bir ülkeye askeri müdahalede bulunmayacağı tavrını Suriye’de de devam ettirmiş, dışardan bakışını korumuştur.²⁵⁰

Obama, Arap Baharı’na hazırlıksız yakalanmış ve bu yüzden belirli bir politika izleyememiştir. Diğer Tunus, Mısır, Libya gibi Arap liderlerin devrildiği ülkelerdeki sonuçlar Obama’nın Suriye’de mesafeli durmasına ve temkinli yaklaşmasına sebep olmuştur. Ancak bölgedeki sivil ölüm haberlerinin artması uluslararası kamuoyunda tepkilere yol açtığından dolayı Obama Ağustos 2011’de Esad’ın istifa etmesine yönelik açıklama yapmıştır.²⁵¹ Bunun dışında ABD’den bölgedeki çatışma halindeki muhalif güçlere sadece lojistik destek vermekle yetinmiştir. Obama’nın her fırsatta belirttiği gibi Orta Doğu konusunda doğrudan askeri müdahale yapılmayacak yerel güçler eğitilip kendi meseselelerinin çözümünde baş başa bırakılmıştır. Ve bu stratejisini ilerleyen süreçte de devam ettirdiği görülmektedir. Obama, Suriye krizi konusundaki çözüm arayışlarında geride durarak BM, Arap Birliği gibi kurumları devreye sokmuştur.

Suriye’de bitmek bilmeyen bu istikrarsız ve çatışma ortamı bölgede ISİD gibi güçlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve Obama’nın olmayan Suriye politikasını başka bir boyuta taşımıştır. ISİD’in bölgede bir tehdit olmaya başlamasıyla ABD

²⁴⁹ Amar, a.g.m, s.279.

²⁵⁰ President Obama’s speech on U.S. Policy in Middle East and North Africa, U.S. Department of State, 19 Mayıs 2011, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/05/163791.htm> (erişim tarihi:12.10.2015).

²⁵¹ Nour Ali, Syria: Assad Must Resgin, Says Obama, The Guardian, 18 Ağustos 2011 <http://www.theguardian.com.world/2011/aug/18/syria-assad-must-resign-obama> (erişim tarihi:10.9.15).

koalisyon güçleri ile havadan saldırılara başlamasına sebep olmuştur. Havadan saldırıların gerçekleşmesi için Türkiye'nin İncirlik Üssü koalisyon güçlerine açılmış ve bu durum Rusya'nın da harekete geçerek Suriye'de operasyonlara başlamasına sebep olmuştur.

Rusya, Suriye'nin bu müdahalede yalnız kalmamasına izin vermemek ve Rus askeri üssünün bulunduğu Lazkiye'nin Rusya için stratejik önemi nedeniyle önemli bir hamlede bulunmuştur. Bu olay Soğuk Savaş döneminden beri ilk defa iki büyük süper gücü karşı karşıya getirmiştir. Ancak Obama yönetimi son zamanlarında Rusya ile ilgili bir kriz yaşamak istemediği Dış İşleri Bakanı John Kerr'nin Rusya ile koordineli hareket edecekleri söylemlerinden anlaşılmaktadır. Çünkü Obama son döneminde ABD'yi Orta Doğuda zor durumda bırakacak kararlar almak istemediği görülmektedir.

SONUÇ

Obama “değişim” sloganıyla ABD’nin 44. Başkanı olarak seçildiğinde ABD’nin Orta Doğu politikalarına ilişkin tüm dünyada umutların yeşermesine sebep olmuştur. Genel olarak Obama yönetimi güç kullanmak yerine müzakere ve diyalogu, müttefikleri ile daha çok işbirliği tek taraflığı değil de çok taraflı politikaları öne çıkarmıştır. 11 Eylül sonrası ABD’nin Müslüman dünya ile olan savaş görüntüsünü ve tüm dünyadaki imajını düzeltme girişimlerini yumuşak güç politikaları ile uygulamaya koymuştur.

Obama’nın uygulamaya koymayı planladığı bu politikalar başkanlık koltuğuna oturduktan 9 ay sonra 10 Aralık’ta Oslo’da verilen Nobel Barış Ödülü ile taçlandırılmıştır. Obama’nın görevinin başına geçer geçmez Orta Doğu barışı için çalışması ve Müslüman dünyasına yaptığı açılım, nükleer silahların azaltılması ve uluslararası diplomasiyi ve halklar arasındaki işbirliğini güçlendirme konusundaki gayretlerinden ötürü bu ödüle layık görülmüştür. Obama, Theodore Roosevelt ve Woodrow Wilson’dan sonra başkanlığı döneminde bu ödülü kazanan üçüncü ABD başkanı olmuştur.

Bu yeni oluşum çerçevesinde baktığımızda bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Başkan Obama uluslararası ilişkilerde yumuşak güç politikası ile ABD çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Obama'nın uygulamaya yönelik ciddi adımları olmamasına rağmen 2015 yılında Orta Doğu'daki en büyük hasmı İran ve Orta Amerika'da ilişkilerini yarım asırdır askıya aldığı Küba ile ilişkilerini canlandırma sürecine girmiştir. Obama, başkanlığı süresince George W. Bush dönemi ABD politikalarını ve sonuçlarını dünya nezdinde restore etme çabalarına girmiş ancak yumuşak güç politikalarının meyvelerini henüz almaya başlamıştır.

İkinci Körfez Savaşı’nda TBMM’den askeri üslerin ABD tarafından kullanımına yönelik izin çıkmaması ile başlayan krizin yumuşatılması Orta Doğu barış sürecine etki etmektedir. İsrail ile yaşanan Mavi Marmara Krizi ABD'nin çabalarını sekteye uğratsa da İran ve Türkiye kartlarını cebine alan ABD'nin Orta Doğu'ya yön verebilmek için tüm eforunu gösterdiğinin bir ölçüsüdür.

Obama, İsrail'den yerleşim yerlerini genişletmekten vazgeçmesini istemesi Filistinlilerinde devlet kurmasını desteklemesi eforun en önemli parçasıdır. Fakat

İsrail'in Uluslararası Adalet Divanı'nın kararını hiçe sayarak işgalci olması ve Büyük Kudüs Projesi Filistinlilere yaşam hakkı vermemektedir. Obama'nın savunduğu iki devletli çözüm şu anki konjonktür de oldukça zor, hatta imkansızdır. İsrail, Batı Şeria ve Gazze'yi ayırma projesi ve Obama'nın Kahire konuşmasında İsrail'i desteklemesi bu kanıyı desteklemektedir.

ABD, kaotik Orta Doğu'da aktif bir rol oynarken birçok etmenle de başa çıkması gerekmektedir. Türkiye ve İran ile ilişkileri iyi giderken Suriye'de patlak veren ve 2011 yılından bu yana süregelen savaş planlarının değişmesine yol açmıştır. Suriye rejiminin Rusya ve İran tarafından desteklenmesi Orta Doğu denklemini daha karmaşık bir hale getirmiştir.

Obama, Bush dönemi sonunda yaptığı konuşmalarda farklı bir ABD politikası izleyeceğini belirtse de bu değişim, sorunları çözmediği sürece gerçeklerden uzak kalmaktadır. Bush ve Obama tarafından sıklıkla dile getirilen dünya barışı ve insanların medeni bir şekilde yaşaması ancak ABD yönetiminin gerçekçi politikalarını hayata geçirmesi ile oluşacak ve dünya devletlerinde de memnuniyetle karşılanacaktır.

Obama Doktrininde ne kadar başarılı oldu?

Ruslar İran'ın nükleer programına karşı yapılan etkin müdahaleyi engelleyip inatçı bir şekilde Suriye'de Beşşar Esad rejimini desteklemiştir.²⁵² Başkan Obama Suriye'ye askeri bir müdahalenin diplomatik seçenekler bitmeden yapılmayacağını açıklamıştır. Obama Orta Doğu'da potansiyel müdahil olacağı kritik yerlere Rusya'nın devreye girmesi karşılığı Doktrini'ni devreye sokmuştur. Özellikle 7. İlke *Potansiyel Rakiplerle Uzlaşma ve Uyum Sağlama* Suriye ve İran konularındaki tavrını açıklamaktadır.

2009 yılında Türkiye'ye gelen Obama, Orta Doğu'da Türkiye ile ilişkileri etkin şekilde devam ettirmek istemiştir. Türkiye özellikle İsrail ile olan iyi ilişkilerinden dolayı Obama tarafından stratejik ortak görülse de iki ülke arasındaki ilişkiler Mayıs 2010'da Mavi Marmara olayı ile gerilmişti. Obama iki ülkenin arasını bulmak için

²⁵²Fiona Hill, "Putin Scores on Syria: How He Got the Upper Hand—And How He Will Use It," Foreign Affairs, Sept. 11, 2013, <http://www.foreignaffairs.com/articles/139905/fionahill/putin-scores-on-syria>

İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'dan özür dilemesini istese de bu gerçekleşmemiştir.

Türkiye, Gazze'de Hamas'ı desteklediği gibi Mısır'da Müslüman Kardeşler hareketini desteklemiş ve darbeyi İsrail'in yaptırdığını ilan etmiştir²⁵³. 2012 yılında Türkiye Mossad adına çalışan on İran'lı ajanı yakalayınca ilişkiler sadece İsrail ile değil Obama yönetimi ile de gerilmiştir. Obama, İsrail'in böyle bir bağı olmadığını ifade etmesine rağmen Türkiye ile ilişkilerin bozulmaması için olayı kınamamıştır²⁵⁴. Ayrıca The Wall Street Journal'da çıkan Hakan Fidan haberinde ise Fidan, ABD ve İsrail hakkında önemli bilgileri İran'a aktardığı bildirmiştir²⁵⁵. Obama bu konuyu yine diyalog ile halletmiştir.

Obama Doktrini'nin gereği gibi askeri kısıtlamalara uygun olarak Afganistan ve Irak'ta zafer kazanma yerine o bölgelerden çekilmeyi hedeflemiştir. Obama Yönetimi Orta Doğu'da demokrasi yaymayı ve rejim değişikliğine destek vermeyi hedeflemiştir. 2009 yılında Obama Batı'nın İran'a karşı tutumunu göz ardı ederek Amerikan karşıtı İslamcı İranlılar ile nükleer konularda anlaşma zemini aramıştır.²⁵⁶ İsrail ile ilişkiler Obama zamanında kırılma eğilimindedir. Başkan Obama Netanyahu'yu sevmemesi ve İsrail yerleşim yerleri, İslam tehlikesi, İran nükleer programına karşılık verme ve Suriye'deki iç savaş konusunda farklı görüşleri bulunmaktadır. Obama Netanyahu hükümetinin istemsiz ve imkânsız baktığı Filistin konusunda Filistinliler ile anlaşma yapmaları yolunda İsrail'e baskı yapmaktadır. Obama 2013 yılında İran ile nükleer konularda anlaşma yapıp ambargoyu hafifletmesi meseleye İsrail yanlısı bakan George W. Bush'un politikasını terse çevirmiştir. Bu olay temel

²⁵³Max Fisher, "Here's the Video of Turkey's Prime Minister Comparing Zionism to Fascism," The Washington Post, Feb. 28, 2013.

<http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2013/02/28/heresthe-video-of-turkeys-prime-minister-comparing-zionism-to-fascism> (erişim tarihi:21.12.2015)

²⁵⁴David Ignatius, "Turkey Blow's Israel's Cover for Iranian Spy Ring," The Washington Post, Oct. 16, 2013, <http://www.washingtonpost.com/opinions/david-ignatius-turkey-blows-israels-cover-for-iranian-spy-ring/2013/10/16/7d9c1eb2-3686-11e3-be86-6aeaa439845bstory.html> (erişim tarihi:21.12.2015)

²⁵⁵Adam Entous and Joe Parkinson, "Turkey's Spymaster Plots Own Course on Syria," The Wall Street Journal, Oct. 10, 2013,

<http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702303643304579107373585228330> (erişim tarihi:21.12.2015)

²⁵⁶Kenneth Pollack M "Unthinkable: Iran, the Bomb, and American Strategy", New York: Simon and Schuster, 2013, s:6-51

alındığında Obama İsrail'in benzer yaklaşımı Filistin hükümetine yapmasını istemektedir. Obama zorbalıkla suçlama yapmak yerine tüm tarafların ahlaki değerler kapsamında eşitliği savunmasını gerektiğini düşünmektedir.

Filistin yetkilileri, Hamas ve Orta Doğu'daki radikal rejimler Orta Doğu'da sınırları İsrail olarak belirlenen bir Yahudi Devleti'ni tanımamaktadırlar. Kasım 2013 İsrail-Filistin görüşmelerinin çıkmaza girmesi Başkan Obama ve John Kerry'yi zor durumda bırakmıştır ²⁵⁷

Obama Yönetimi Arap Baharı dinamiğini de yanlış okumuşlardır. Başlangıçta Mısır'daki karışıklığı ve bunun sonucu devrilen diktatör Hüsnü Mübarek olaylarında yavaş ve kararsız kalmıştır. Yönetim bu olaylar sonrası 2012'de Mısır'da Müslüman Kardeşler destekli Muhammed Mursi'nin seçimi ile ilgili herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Muhammed Mursi Mısır'ın İsrail ile olan Barış Antlaşması'nı feshetmek istemesi ve şeriatı getirmek istemesi ABD'nin Orta Doğu planlarından oldukça tezattı. Mısır Askeriyesi'nin Mursi'yi yönetimden indirmesi ve Müslüman Kardeşlik Örgütü'nü yasaklaması üzerine 2013 yılı sonbaharında Obama Yönetimi askıya aldığı yıllık 1,2 milyar doları yine de Mısır'a göndermiştir. ²⁵⁸ Böylelikle Amerikan silah sanayisinin dış politikaya yansımada Mısır'da görüyoruz.

Bu karar Amerika'nın ahlaki ve stratejik çıkarlarının sorgulanmasına sebep olmuştur. Tatsız seçimin aslında Mısır'ın büyük veya küçük şerden hangisi olduğunun seçimi olduğu ifade edilmiştir; Anti-amerikan, anti-semitik (Yahudilere karşı), Şii teokrasisi ile yönetilen İran'ın Sünni versiyonu Mısır mı yoksa azda olsa anti-Amerikan, otoriter rejimin belirlediği ve İsrail ile soğuk barış anlaşması yapan Mısır mı? Yardımları durdurma Başkanın Mısır Askeriyesi ve diğer Sünni rejimleri Müslüman Kardeşlik Örgütü'ne tercih ettiğini mi göstermektedir sorusu ABD kamuoyunda tartışma yaratmıştır. Bu Başkan Obama'nın Suudi Arabistan ile ABD ilişkilerine tepki almasını sağlamıştır. Suudi Arabistan, Obama Yönetimi'nden İran

²⁵⁷Herb Keion, "Kerry Arrives in Israel Amid Pessimism on Prospects for Peace, Jerusalem Post, Nov. 5, 2013, <http://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Kerry-arrives-in-Israel-amid-pessimism-on-prospects-for-peace-330720> (erişim tarihi:21.12.2015)

²⁵⁸Eric Trager, "Obama Just Made a Terrible Mistake on Egypt," New Republic, Oct. 9, 2012, <http://www.newrepublic.com/article/115115/obama-cuts-egypt-aid-why-hell-regret-it> (erişim tarihi:21.12.2015)

ile ilişkileri ve Beşer Esad'a müdahale edilmemesinden dolayı rahatsız olmuştur²⁵⁹. Fakat yardımlar Mısır-İsrail barış ilişkilerine faydalı olacaktır.

Obama'nın Libya'ya Birleşmiş Milletler kararı ile çok taraflı askeri müdahalesi de Yönetimi'ni haklı çıkarmamıştır. Bu müdahale sonunda Kaddafi'nin yönetimden alınması ABD çıkarları ile örtüşsede Kaddafi'nin İran'dan farklı olarak nükleer programını bıraktığını ve bölgesel tehdit olmadığını da not etmek gereklidir.

Suriye'deki iç savaş çok taraflılık (multilateralism), sorumluluk ve sınırlama temalı Obama Doktrini'nin etkinliğinin tartışılmasına yol açmıştır. İki sene boyunca sivilleri korumak için yapılan çağrılara Amerikan Yönetimi direnç göstermiş fakat jeopolitik önemi daha az olan Libya'ya askeri müdahale yapmıştır. Bu farklılığı Hillary Clinton Suriye Başkanını reformcu diye tanımlayarak açıklamış benzer bir yaklaşım yerine geçen John Kerry tarafından da yapılmıştır.²⁶⁰

Esad'ın kırmızı çizgi ile belirlediği bölgeyi savunmak için ayaklananlara karşı kimyasal silah kullanması Obama Yönetimini müdahalenin eşiğine getirmiştir. 2013 Ağustos ayında Kerry, Esad rejimini hava saldırıları ile tehdit etmiş ve küçük çaplı bir bombalama yapılmıştır.²⁶¹ Bu müdahalenin tek taraflı olduğunun dile getirilmesi sonucu Obama geri çekilmiş kongre ve müttefiklerin desteğini beklemiştir. Obama Fransa ile koalisyon kurmuş ve Kongreden beklediği desteği alamamıştır. Rusya Başkanı Putin'in planını kabul etmiştir. Bu plana göre Suriye kitle imha silahlarını ABD liderliğinde uluslararası denetime devredecekti.

Suriye'de ise iyi bir seçenek yoktur. İç savaş olarak başlayan olaylar bölgesel kargaşaya yol açmış İran ve yandaşı Hizbullah, radikal İslam tarafından desteklenen Sünni koalisyona karşı olaylara dahil olmuşlardır. Obama Yönetimi'nin Esad'ı reformcu ilan etmesi Obama'yı İran'ın yandaşı yapmıştır. Obama hatasını Suriye'deki isyancılara yardım etmeyerek düzeltmeye çalışmıştır. Bu yolla Esad'a alternatif

²⁵⁹Kori Schake, "Saudi Arabia's Unhappy. So what?" Foreign Policy, Oct. 23, 2013,

<http://shadow.foreignpolicy.com/posts/2013/10/23/saudiariasunhappysowhat>

(erişim

tarihi:21.12.2015)

²⁶⁰Patrick Goodenough, "Syrian President Assad Regarded As a 'Reformer,' Clinton Says," CNS News, March 28, 2011, <http://cnsnews.com/news/article/syrian-presidentassad-regarded-reformer-clinton-says> (erişim tarihi:21.12.2015)

²⁶¹Oliver Knox, "Kerry Vows 'Unbelievably Small' Strike on Syria," Yahoo News, Sept. 9, 2013, <http://news.yahoo.com/-kerry-vows-%E2%80%98unbelievably-small%E2%80%99-strike-on-syria-150302777.html> (erişim tarihi:21.12.2015)

ortaya çıkmasını engellemiştir. Ayrıca Obama askeri gelenekleri bırakarak Esad yönetimine nereleri nasıl bombalayacağını telgraf ile bildirmiştir.²⁶² ABD ve Rusya'nın Suriye konusunda antlaşmaları Putin ve Esad için zaferdir. Esad kimyasal silahlar kullandığı için herhangi bir ceza almamıştır. Obama yanlıları Suriye'de ABD'nin elde edilebilecek en iyi sonucun elde edildiğini savunsa da Putin Suriye'ye yapılacak müdahaleye karşı olduğunu bildirmiştir. Obama'nın Suriye konusunda sendelemesi İran'ın nükleer silahlara karşı kredibilitesinde şüphe uyandırmıştır. Buna rağmen Obama Yönetimi İran ile görüşmeleri sürdürüp 2015 Haziran ayında bir anlaşmaya ulaşmayı başarmıştır. İran ile yapılan nükleer müzakerelerin diplomasinin başarısını gösterdiği, Obama ekibince ilan edilmiş, ama İsraili yetkililer tersini savunmuşlardır.

Obama'nın savunma bütçesini düşürmesi ve küresel sorumluluklarını azaltması önceki yönetimlere göre elinin göreceli daha zayıf olduğunu göstermektedir. Ayrıca Reagan'ın sert İran politikası ile karşılaştığımızda, Obama İran'da rejimi değiştirmek için herhangi bir çaba göstermeyeceğini beyan etmesi stratejilerininin 180 derece farklı olduğunu göstermektedir. Şu anki İran Başkanı Hasan Ruhani önceki Başkan Mahmut Ahmed-i Nejat'a göre daha ılımlı görünmektedir. Fakat İran konusunda uzman Reuel Marc Gerecht Ruhani'nin Ayetullah Humeyni'ye ve Ali Hamaney'e bağlı olduğunu açıklaması İran'ın nükleer programından oldukça zor vazgeçeceğini göstermektedir. Aslında İran'ın gerçek amacı göstermelik silahsızlanma planını öne sürüp ambargonun kalkmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu ambargonun Birleşmiş Milletler tarafından yeniden yürürlüğe konması Rusya ve Çin vetosu sayesinde imkânsız olması İran'ın esas planıdır. Obama'nın Orta Doğu'daki askerleri çekme ve ABD'yi savaştan uzak tutma planı Kenneth Pollack tarafından İran'ın ABD'ye terörist saldırı yapıldığında Obama yönetiminin bu olaya kuvvet kullanmayacağı izlenimi oluşturduğu olarak yorumlanmıştır. ABD'nin kendisini askeri olarak Orta Doğu'da göstermesini isteyenler Obama ile zıt bir görüş

²⁶² Bing West, "The U.S. Will Strike Syria—What Will It Mean?" National Review, Aug. 27, 2013, <http://www.nationalreview.com/corner/356858/us-will-strike-syria-whatwill-it-mean-bing-west> (erişim tarihi:21.12.2015)

oluştursa da Obama politikaları Orta Doğu'da bir vakum oluşturmuştur. ABD ve müttefikleri burayı dolduran faktörler için zaman içerisinde pişmanlık duyabilirler.

2016 yılının ilk aylarında Orta Doğu dengeleri-sınırları incelendiğinde petrol coğrafyası jeopolitiği ABD'nin istediği şekilde belirlenmiştir (Harita 8). Coğrafya incelendiğinde petrol kaynakları Türkiye, yeni ortak İran, Suudi Arabistan ve Mısır (TİSM) ile çerçevelenmiştir. ABD bu ülkeler ile ilişkileri kendi istediği seviyede tutarak global güçlerin ve özellikle Rusya'nın bölgeye erişimini fiziksel sınırlar ile engellemiştir. Bu fiziksel sınır içerisinde yer alan İran daha önce ABD müttefiki iken ABD çıkarlarına uygun davranmadığı için ekonomik ambargo ile baskı altına alınmış ve İran'ın olduğu koridoru pekiştirmek için ABD Afganistan ve Pakistan'ı etki altına almış ve Rusya'nın erişimini bir şekilde günümüze kadar engellemiştir. Ayrıca, Afganistan-Pakistan sınırı Şangay Beşlisi'nde yer alan Çin ve Hindistan'ın bölgeye erişimini de engellemiştir. Çin'in İran üzeri enerji hattı kurma düşüncesi ABD'nin bu hamlesi ile sona ermiştir.

ABD kendi politikalarını kabul ettirdiği Mısır, Altı Gün Savaşları'nda sonra Orta Doğu'ya batı sınırından bir tehdit gelmesini engellediği gibi Rusya ile olan bağlarını da yok etmiştir. TİSM doğal sınırı sadece Orta Doğu zengin doğal gaz ve petrol kaynaklarını sınırlamamış ayrıca İsrail için güvenli bir alan oluşturmuştur. İran'a baskı İsrail için en büyük tehdit olan İran'ı arka planda bırakarak şu anki konjektürde aynı safta yer almasına yol açmıştır. Doğal TİSM sınırı sayesinde ABD Orta Doğu'daki iki önemli hedefi İsrail ve hidrokarbon rezervlerini güvence altına almıştır. Orta Doğu'da ABD politikalarına aykırı davranan İsrail'i de denetim altına almış-en azından ABD varlığı dolayısı ile İran, Suriye, Mısır, Lübnan ve Ürdün sessiz kalmayı tercih etmişlerdir.

Harita 8: Orta Doğu Haritası.

(<http://www.haberler.com/abd-nin-yeni-ortadogu-haritasi-6194999-haberi>)

Şu anki jeopolitik durumda İsrail, cılız Filistin ayaklanmaları ve artık Golan Tepeleri'ni düşünemeyecek Suriye ile karşı karşıyadır. Bu durum ABD için oldukça rahatlatıcı bir durumdur.

ABD Başkan Bush Dönemi'nde şer eksenini ilan ettiği Kuzey Kore, Libya ve İran'ı istediği seviyeye yumuşak güç kullanarak getirmiştir. Bu durum gerektiğinde güç kullanımı ile gözdağı verilerek yapılmıştır. Fakat güç kullanımı özellikle Bush döneminde Dünya'da ABD'nin prestij kaybetmesine yol açtığından dolayı ABD güç kullanmayı Libya'da görüldüğü üzere müttefikleri aracılığı ile yapmaya sevk etmiştir. Libya'ya demokrasinin gereği müdahale edilmesi gerekliliği ABD destekli Fransa öncülüğünde bir müdahale ile yapılmış ve yine ABD politikaları galip gelmiştir. ABD bu konuda liderliğin farklı bir ülkede olmasını sağlayarak aslında durumdan diğer global güçlerinde menfaati olduğunu ve dünya düzeni sağlanmasının tüm ülkelerin uzlaştığını-isteği olduğunu göstermek istemiştir.

Yumuşak güç politikası Obama Dönemi'ne etki gösterse de ABD çıkarları doğrultusunda Pakistan'da gizli bir operasyon ile Usama Bin Ladin'in öldürülmesi bu politikaların her zaman geçerli olmadığını göstermektedir. Yumuşak güç politikası

ABD'nin prestiji için politikalarına farklı bir yaklaşım olabileceğini düşündürmektedir.

Arap Baharı'nda domino etkisi Mısır'a gelince global güçlerin müdahalesi, demokratik yolla seçilmiş Mursi'nin askeri darbe ile uzaklaştırılıp yerine Sisi'nin getirilmesi Obama'nın yumuşak güç seçiminin yeri geldiğinde güç kullanma politikası ile örtüşmektedir.

ABD askeri güç kullanmaya çekindiği durumlarda ekonomik gücü çok iyi bir koz olarak kullanmıştır. Rusya'nın Kırım'a müdahalesine karşı çıkmış ve Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi sonucu ekonomik kozu politik görüşüne paralel kullanmıştır. Rusya ekonomisinin bel kemiği olan karbohidrür kaynaklarının fiyatlarını istediği seviyede tutmak için elinden gelen tüm eforunu kullanmaktadır. Avrupa'yı, özellikle kış aylarında, doğal gaz fiyatları ile baskı altında tutmak istemektedir. İran'da benzer bir kozu özellikle Türkiye için zorlu geçen kış şartlarında zaman zaman uygulamaya çalışmıştır. Rusya petrol ve doğal gaz fiyatlarının düşmemesi için politikalar geliştirmektedir. Bu durum savaş yorgunu ve ekonomik zararı olan Irak'ın Katar'a ve Kuveyt'e baskı yaparak petrol fiyatlarını yükseltme çabalarına benzetilebilir. Sonuçta Irak ne petrol fiyatlarını düşürebilmiş ne de istediği karı elde edebilmiştir. Fakat savaşta yenilmiştir. Bu sonuçlara etki eden en önemli faktör yine ABD Orta Doğu politikalarıdır.

Rusya bu duruma düşmemek için son kale Suriye'de savaşın sürmesini indirekt olarak destekleyerek petrol fiyatlarının yükseltmek istemektedir. Rusya bölgedeki istikrarsızlık durumunu kullanarak karbohidrürden ekonomik kazanç sağlamak istemektedir. Bu duruma müdahale ABD'den gelmiştir ve ekonomik olarak petrole dayalı Rus ekonomisi petrol fiyatlarındaki düşüş ile abondene edilmiştir. 2016 Ocak ayı itibarı ile Brent petrol fiyatı içinde bulunduğu varilden daha az fiyata satılmaktadır. ABD ekonomik kozunu kullanarak petrol fiyatlarını ayarlayabilmektedir. Bu kozuna en büyük destek kendi petrol üretimini ayarlayabilmesinden de kaynaklanmaktadır. Ayrıca ABD Venezüella petrollerine erişimi petrol fiyatlarına müdahalesini kolaylaştırmaktadır.

ABD bu yaptırımını İran'a karşıda kullanmıştır. İran sadece petrole bir yere ulaşamayacağını anlamıştır. İran, Rusya ile olan petrol kozunu kullanmasını ABD etkin politikaları ile bloke etmiştir. Rusya'nın ekonomisini gizliden gizliye çökerten

A.B.D Kırım'da istediği sonucu alamayınca yumuşak güç kullanarak Rusya'ya gücünü göstermiştir. İran bu durumdan kurtulmak için P5+1 ile anlaşarak Rusya'yı bir anlamda yalnız bırakmıştır. İran'ın bu politikası Obama'nın yumuşak güç politikasını bir sonucudur.

Aslında ABD politik gücünü kendisine karşı gelen ülkelere ekonomi ve siyasi kartlarını optimum kullanarak göstermiştir. Rusya'nın Orta Doğu'ya etkisi İran üzerinden ve özellikle Şii müslüman kartı ile olmuştur. Rusya, Suriye ve İran'ı dini inanç şekillerini kullanarak desteklemiş, bu iki ülkenin desteğini almıştır. Rusya, Filistin'de de bu kartı kullanmaya çalışmıştır. ABD Batı yardımı ile İran'ı yanına çekerek TİSM doğal sınırını oluşturmuş ve Rusya'yı Orta Doğu'da Suriye ile yalnız bırakmıştır. Suriye'nin Arap Baharı etkisinden kurtulamaması, Esad ile ülkenin kaosa sürüklenmesi, ülkedeki etnik ve dini farklılıklar Rusya'nın işini zora sokmaktadır. Suriye'de 1971 yılından beri etkin olan Esad Ailesi dar bir kıyı şeridinde etkin olup ülkenin kuzeyinde Kürtler, orta bölümlerinde Sünni'ler etkindir.

Benzer bir durum Irak'ta da mevcuttur. Irak'ın doğusunda Kürtler, orta kısmında Sünniler ve güneyde Şiiler etkindir. Suudi Arabistan'da da Vahhabi ve diğerleri olmak üzere etnik ve dini ayrımlar bulunmaktadır

Orta Doğu coğrafyası global güçlerin, dini-etnik sebeplerin etkisini kullanarak daha önce Fransız ve İngilizler'in Sykes-Picot Antlaşması ile belirlenen sınırların değişmesine yol açabileceğini göstermektedir.

Rusya'nın hareket alanını genişletmek istemesi ve ABD'nin bu harekete müdahalesi Orta Doğu sınırlarını belirleyeceği aşıkardır. Dini-etnik sebeplerin özellikle petrol coğrafyasında görülmesi güç paylaşımı için bir sebep olduğunu göstermektedir. Bu satranç oyununda en etkin hamleler ABD'den gelmektedir. ABD dünyaya gücünü gösterebilmek için farklı dönemlerde farklı politikalar uygulayarak etkin bir siyaset göstermektedir. Bush Dönemi'nde zor kullanarak kaybettiği prestiji Başkan Obama Dönemi'nde yumuşak güç kullanarak tekrar kazanan ABD politik çıkarları için zaman zaman yumuşak güç olarak hedeflenen politikaları bırakmıştır. Obama, Kahire konuşmasında bahsettiği Müslüman toplumlarda demokrasi ve kanunların uygulanabilirliği stratejisini belirli dönemlerdeki (Bin Ladin'in ortadan kaldırılması, Libya müdahalesi, Suriye bombalanması) Orta Doğu'daki politikalarında esnettiği görülmüştür.

Orta Doğu coğrafyasında Obama ABD çıkarları için çok faktörlü ortamlarda politikalarını esnetse de hedefe ulaşmada ve rakiplerini egale etmekte oldukça başarılı olmuştur. Hiç bir politik stratejinin kaotik Orta Doğu coğrafyasında 100 % başarılı olamayacağı düşünöldüğünde Obama ABD'nin politik kabuk değişimi ve dünyaya tek güç olduğunu gösterme hedeflerinde başarılı olduğu görölmektedir.

KAYNAKÇA

Makaleler ve Raporlar

Abdel, L Mohamed, “Libya Protest Over Housing Enters Its Third Day”, El-Ahram, 16 Ocak 2011, <http://www.ahram.org.eg/News/4032.aspx> (erişim tarihi:12.09.2015).

Addis, Casey L. ve Blanchard, Christopher, M. CRS Report R41446, “Hezbollah: Background and Issues for Congress”, 2008, s.20.

Ahmad, Y.A, *Orta Doğu’da Çatışan İttifaklar, Orta Doğu Politikaları ve Güvenlik: Yeni Yönelimler*, Çev. Ceylan Tokluoğlu, İstanbul, 2000, s. 31–39.

Ahmari, Sohrab, “The 36 Year Project to Whitewash Iran”, Mountain Finch Post, 2015 s.40.

Akgün, Birol, “ABD’nin Suriye Politikası, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Stratejik Düşünceler Enstitüsü, 2012, s.14.

Artokça, İzzettin “ABD’nin Ortadoğu’daki Askeri Mevcudiyeti ve Geleceği”, www.akademikperspektif.com, 21/02/2013, (erişim tarihi:20/04/16)

Allan, Ramsey, “The Obama Administration and The Middle East”, Contemporary Review, No.1693, 2009, s.138.

Altunışık, Meliha BENLİ, “Orta Doğu’da Bölgesel Düzen ve Arap Baharı”, Orta Doğu Analiz, cilt: 5, sayı: 53, 2013, s.74.

Andrew, Hartman, “The Red Template: US Policy in Soviet Occupied Afghanistan”, Third World Quarterly, Cilt. 23, No. 3, s.480.

Arafat, Mohammed, “Arap Birliği Örgütü”, Balkan Araştırmaları, 98/1: s.312-333.

Arntage Richards, ve Joseph Nye, “CSIS Commission on Smart Power: A Smarter More Secure America”, 2007, Bkz.csis.org/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf

Atiker, Mustafa, “Orta Doğu, Petrol ve ABD”, http://www.kto.org.tr/d/file/ortadogu_rapor.pdf, (Erişim Tarihi:12.03.2014).

Aydın, Ahmet, “Kalkınmada OPEC Yardım Kuruluşları ve OPEC Uluslararası Kalkınma Fonu” <http://www.opecfund.org>

Ayhan, Veysel, “Hamis: Filistin Direnişinde Politik İslam”, *Orta Doğu Etüdüleri*, 2009, Cilt 1, Sayı 1, s.99-134.

Babacan, Mehmet Emin, ve İrfan Haşlak. “Sosyal Medya ve Arap Baharı”, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt.6 sayı.2, 2011.

- Baran, Kuşoğlu, “Libya Arap Baharına NATO Katkısı”, Yasama Dergisi 22, s.100-120.
- Baskın, Oran, “Türk Dış Politikası 1980-2001”, Cilt: II, 14. Baskı, 2013, s. 262-263.
- Bettiza, Gregorio, ve Christopher Phillips, “Obama’s Middle East Policy: Time to Decide”, Analysis.14.
<http://www2.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR003/bettiza.pdf> (erişim tarihi:20.10.2015)
- Blanchard, Christopher, “Lebanon: Background and U.S. Policy”, CRS Report R42816, 2014.
- Bölme, Selin M., ve Ufuk Ulaş, “Batı ve Kaddafi Makasında Libya”, Seta Rapor, No: 3, Mayıs 2011, s.14.
- Büyükkara, Mehmet Ali, “Arap Devrimi Süreci ve Devrimler”, Orta Doğu, Eylül Ekim 2015, Sayı:20.
- Clinton, Hillary Rodham, “Foreign Policy Address at the Council on Foreign Relations” www.state.gov/secretary/rm/2009a/july/126071.htm, (erişim tarihi:24.09.2015)
- Cordesman, Anthony H, “Middle East Energy After the Iraq War: Current and Projected Trends”, Center for Strategic and International Studies, Washington DC:2006, s.24. (Erişim Tarihi:24 Haziran 2015)
- Dianne, E Rinnack, “Iran: U.S. Economic Sanctions and the Authority to Lift Restrictions” Congressional Research Services 2015, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R43311.pdf> (erişim tarihi:24.09.2015)
- Dinçer Osman Bahadır, Kutlay Mustafa, “Arap Baharı ve Suriye: Komplolar ve Propaganda Savaşları”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Künye Analiz No: 18, 2012
- Dirk J. Vandewalle, “Libya Since Independence: Oil And State Building”, IB Tauris, 1998, s.13.
- Dirk Wandevall, “A History of Modern Libya”, Cambridge University Press,2006, s.103.
- Duran, Burhanettin, ve Yılmaz Nuh “Arap Baharı’ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri”, Türk Dış Politikası Yıllığı 2011, SETA Yayınları XIV, I.Baskı, Kasım 2012, Ankara. s.15-8.
- Erkmen, Serhat, “ABD’nin Irak’tan Çekilme Süreci: Irak’ta İşgalin Sonumu Başlangıcımı?” Orsam Analiz, 2010, c 2, s.11.
- Erol, Mehmet Seyfettin, ve Oktay Bingöl, “Afganistan’da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler”, Akademik Bakış, Cilt 5, sayı 10, 2012,

Filkins, Dexter, "Iran Is Said to Give Top Karzai Aide Cash by the Bagful", New York Times, October 23, 2010

Fontaine, Richard, "The Strategic Relationship Between the U.S. And India: Coming Along Nicely", Foreign Policy, July 20, 2011 http://ricks.foreignpolicy.com/posts/2011/07/20/the_strategic_relationship_between (erişim tarihi:24.09.2015)

Gerges, Fawaz A, "The Obama Approach To The Middle East: The End of Americas's Moment", International Affairs, 89, 2013, s.303.

Gholz, Eugene, "The Nixon Doctrine in the 21st Century", World Politics Review, 2009, <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/4106/the-nixon-doctrine-in-the-21st-century> (erişim tarihi: 20.0520016)

Ghobashy, Mona El, "The Metamorphosis of the Egyptian Muslim Brothers", International Journal of Middle East Studies, Volume 37, 2005, s.278.

Gottfried, Ted, "Libya: Desert Land in Conflict", H. Domes, Millbrooke Press, 1995 s.87.

Göngem Mehmet Ali, "Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu", Sosyal Bilimler Dergisi,2014, s.2.

Gönlübol Mehmet, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası", Sosyal Bilimler Dergisi, 2014, s.2.

Halabi Yakub, "US Foreign Policy in the Middle East", 1.bas. Burlington: Ashgate Publishing Group, 2009, s.29.

Halatçı, Ülkü, "11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonunun Bir Değerlendirilmesi", Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, c.2, 2006, s.7.

Hartman, Andrew, "The Red Template: US Policy in Soviet Occupied", Third World Quarterly, Cilt. 23, No. 3, s.480.

Yalçın, Hasan, "Obama Stratejisi ve Orta Doğu", Akademik Orta Doğu, Cil 9, Sayı:2, 2015, s.59.

Hunter, Robert E, "A New American Middle East Strategy", v.50 No. 6 Dec 2008-Jan 2009 s.49.

J.S. Nye Jr, Powers to Lead, "Amerikan Gücünün Paradoksu" New York, Oxford University Press, 2008, s.29.

Jefferey, H. Michaels, "Dysfunctional Doctrines? Eisenhower, Carter and U.S. Military Intervention in the Middle East", Political Science Quarterly Volume 126 Number 3, 2011, s.471-480.

-----Katzman Kenneth, ve Christopher M. Blanchard, “The Islamic State Crisis and U.S. Policy”, Congressional Research Service Report, R43612 2014. <http://fpc.state.gov/documents/organization/231789.pdf>

----- Katzman, Kenneth, “Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security and U.S. Policy”, Congressional Research Service Report For Congress, RL30588, 30 Aralık 2009, s. 34.

-----Katzman, Kenneth, “Iran’s Foreign Policy” Congressional Research Service Report, R44017, January 16 2016, s.1.

Kaufman, Robert G, “Prudence an the Obama Doctrine”, Foreign Policy Reasearch Institute, 2014, s.441.

Kenneth, Pollack M “Unthinkable: Iran, the Bomb, and American Strategy”, NewYork: Simon and Schuster, 2013, s.6-51.

Kostiner, Joseph ‘The United States and the Gulf States: Alliance In Need’, Middle East Review of International Affairs, Cilt 2, Sayı: 4, Aralık 1998, s.55

Kona Güngörmüş, Gamze, “Orta Doğu Merkezli Radikal Örgütler ve Türkiye’ye Etkileri”, s: 798 www.ayk.gov.tr (erişim tarihi: 16.12.2015)

Kök Selen ve Tekerek, Mehmet, “Sokak Siyasetinden Sosyal Ağlara Yeni Aktivizm: Arap Baharı Deneyimi”, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, , 2012. s.59-65.

Kronstadt K. Alan, Pakistan’s Foreign Policy and Relations with the United States, CRS Report R41832, Pakistan-U.S. Relations, <https://fas.org/sgp/crs/row/R41832.pdf> (erişim tarihi: 16.12.2015)

Kuloğlu, Armağan, “El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları” Orta Doğu Analiz, Cilt 3, Sayı 30, 2011.

Kuruvilla, Samuel J. “Arap-İsrail Çatışmasında ABD Diplomasisi (1948-1973)” History Studies: International Journal of History, 2011, s.169.

Kuşoğlu, Baran, “Libya Arap Baharı’na NATO Katkısı”, Yasama dergisi No:22, s:100-120.

Kutay, Aytuğ, “İkinci Dönem Obama Yönetiminde Amerika ve Avrupa İlişkileri”, International Journal and Social Sciences, 2003, s.178.

Küçükkeleş Müjge, “AB’nin Orta Doğu Politikası ve Arap Baharına Bakışı”, Seta Analiz, 2013,s.63.

Lindsay James M ve Maurice R Greenberg, “The Globalization Politics: American Foreign Policy for a New Century”, *Brookings Review*, Winter 2003 <http://www.cfr.org/world/globalization-politics-american-foreign-policy-new-century/p6330> (erişim tarihi:18.11.2015)

Marc, Lynch, "America and Egypt After the Uprisings" Survival: Global Politics and Strategy, Cilt 53 sayı 2, 2011, s.31-42.

Mc Cabe Tomas R. "The Muslim Middle East: Is there a Democratic Option" 2007 s. 479-480.

Mencütek, Zeynep Şahin, "The Rebirth of a Dead Organzitaion: Questioning the Role of the Arab League in the Arap Uprisinf Process" Perceptions, Cilt 9, 2014, s.83-112.

Michael A. Mc. Faul, 'U.S. Support For Anti-Soviet And Anti-Russian Guerrilla Movements And The Undermining of Democracy', Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization, Cilt. 11, Spring 2003.

Miş, Nebi ve TELCİ ,İsmail Numan, "Devrimden Darbeye: Mısır'da Askeri Vesayet Dönemi", Orta Doğu Analizi ,Ağustos 2013 - Cilt: 5 - Sayı: 56, s.20.

Mona, El-Ghobashy, "The Metam Orphosis of the Egyptian Muslim Brothers", International Journal of Middle East Studies / Volume 37 / Issue 03 / August 2005, s.278. (erişim tarihi:20.11.2015)

Nelson, Rebecca M., "U.S. Sanctions on Russia: Economic Implications", Foreign Policy Research Institute, Report R43895, February 4, 2015, s. 4.

Nuruzzaman, Mohammed, "President Obama's Middle East Policy, 2009-2013", Insight Turkey, 2015, s.171-186.

Oğuzlu Tarık, "Arap Baharı ve Yansımaları", Orta Doğu Analiz, Cilt: 3 - Sayı: 36, 2011, s. 8

Okutan, Çağatay, "Arap Milliyetçiliği", Anakara Üniversitesi SBF Dergisi, 56-2

Özkan, Abdullah, "21. Yüzyılda ABD'nin Küresel Stratejileri", İstanbul, TASAM Yayınları, 2006, s.15.

Öztürk, Mehmet, "I. Körfez Savaşı'ndan (1990-91) 11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk- Amerikan İlişkilerine Etkileri", Sosyal Bilimler E-Dergisi, Celalabat- Kırgızistan, Sayı 19, 2010, s.1.

Öztürk, Tuğçe Ersoy, "ABD'nin Yumuşak Güç Kullanımı: Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış PolitikasınınYeniden İnşası" http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1102/barack_obama_imaji_uzerinden_amerikan_dis_politikasinin_yeni_den_inyasi (erişim tarihi:20.11.2015)

Pappe Ilani, "Clusters of History: US Involvement in Palestine Question", Race Class Vol 48, No 1, 2007, s. 21

Phillip, C. Naylor, "North Africa: A History from Antiquity to Present", Austin: University of Texas Press, 2005, s.206.

- Pilger, John, 'What Good Friends Left Behind', The Guardian, 20 Eylül 2003. <http://www.theguardian.com/world/2003/sep/20/afghanistan.weekend7> (erişim tarihi:20.11.2015)
- Porath, Yehoshua, "In Search of Arab Unity 1930-1945", London: Foreign Affairs. 1986.
- Powelson, Michael, "U.S. Support For Anti-Soviet And Anti-Russian Guerrilla Movements and The Undermining of Democracy, Demokratizatsiya", The Journal of Post-Soviet Democratization", Cilt. 11, 2003.
- Ronal, Bruce St. John, "Redefining the Libyan revolution: the changing ideology of Muammer al-addafi", The Journal of North African Studies, 2008, s.91-106.
- Schmidle, Nicholas, "Getting Bin Laden", The New Yorker, http://www.newyorker.com/reporting/2011/08/08/110808fa_fact_schmidle (erişim tarihi:6 August, 2011)
- Seamus, Captain M. Quinn, US Marine Corps "Why the Death of Osama bin Laden Has made the United States Safer", Strategic Insights Summer 2011 Volume 10, Issue 2, s.51-53.
- Selcen Kök, ve Tekerek Mehmet, "Sokak Siyasetinden Sosyal Ağlara Yeni Aktivizm: Arap Baharı Deneyimi", II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 2012, s.59-65.
- Semiz, Yaşar, ve Birol Akgün, "Büyük Orta Doğu Jeopolitiğinde İran-ABD İlişkileri", SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, s.165.
- Shahram, Akbarzadeh, "Does the Hamas Victory Advance in the Middle East", Austrian Journal of International Affairs, Vol:60, 2006, No:2, s.202.
- Shaista, Shaheen Zafar, "EU-Libya Relations", Journal of European Studies, 2009, s.125-141.
- Sharp, Jeremy M, "Congressional Research Service: Egypt: Background and U.S. Relations", Council Foreign Relatins, <http://www.cfr.org/egypt/congressional-research-service-egypt-background-us-relations/p23949> (erişim tarihi 20.12.2015)
- Sicherman Harvey, "New Policies and Old Realities in the Middle East" Foreign Policy Research Institute, s.390.
- Slavin, Erik, "Iran Emphasizes Nuclear Reconciliation, Criticizes US Military Posture in Persian Gulf", Stars and Stripes, March 5, 2014. <http://www.stripes.com/news/iran-emphasizes-nuclear> (erişim tarihi:20.10.2015)
- Stuart, Winer, "Iran Boasts of Rocket Aid to Palestinians, Hezbollah." The Times of Israel, February 3, 2015; <http://www.wsj.com/articles/iran-rekindles-relations-with-hamas-1429658562>.

- Taş, Gün, “Orta Doğunun Temelini Oluşturan Arguman”, Politik Akademi, 2013.
- Terry, Janice J. “Orta Doğu’da Amerikan Dış Politikası ve Özel Çıkar Grupların Rolü”, ASEM, 2013, s.9.
- Topbaş, Hasan ve Işık, Umur “Kurgu ile Gerçeklik Arasında Gezi Parkı Eylemleri ve Soysal Medya” Birey ve Toplum, 2014, sayı.7, s.208. http://www.aid.sakarya.edu.tr/uploads/Pdf_2011_3.pdf (erişim tarihi: 11. 10, 2015)
- Türe, Oktar ve Zunes S, “2011 Yazında Orta Doğuyu Düşünürken”, 2008 file:///C:/Users/isimgir/Downloads/OKTARTUREL-MULKIYE272%20(3).pdf (erişim tarihi: 10.12 2015)
- Ural, Abdullah, “ABD’nin Enerji Hâkimiyeti Teorisi ve Büyük Orta Doğu Projesi”, Akademik Orta Doğu, Cilt 3, Sayı 2, 2009, s.144.
- Uslu, Nasuh, “Körfez Savaşı ve Amerika’nin Politikaları”, Ankara: SBF Yayını, C. 54/Sayı. 3 Temmuz-Eylül, 1999, s.165.
- Veronica, Nmoma, “Power and Force: Libya’s Relations with the United States”, Journal of Third World Studies, 26(2), 2009, s.137–159.
- Veysel Ayhan, “Hamis: Filistin Direnişinde Politik İslam”, Orta Doğu Etüdüleri, 2009, Cilt 1, s.99-134.
- Wahabuddin, Ra’ees, “Obama’S Afghanistan Strategy: A Policy of Balancing the Reality with the Practice”, Journal of Politics and Law Vol. 3, No. 2; September 2010, s. 81.
- Weissbach, Muriel Mirak, “Preparations for a Hit against Iran: Stopping Israel’s Next War” 2010. xa.yimg.com/kq/groups/5659739/1940315582/.../Iran_ (erişim tarihi: 17.18.2015)
- Whelan, Richard, “Al-Qaedaism, The Threat to Islam, The Threat to the World”, Dublin, Ashfield Press, 2005, s.88-89.
- Will Fulton, ve Holliday, Joseph “Iranian Strategy in Syria”, Institute for the Study of War, May 2013.
- Winer, Stuart, “Iranian General: Palestinians Have Longer-Range Missiles”. The Times of Israel, November 12, 2014.
- Yağmur, Şen, “Suriye’de Arap Baharı”, Yasama Dergisi, sayı: 23 s: 54-79. http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2013/sayi23/54-79.pdf
- Yalçınkaya, Haldun, “Son Gelişmelere Işığında Terörle Mücadele ve Küresel Formu Ve İşlevi”, ORSAM, 28 Eylül 2014,

Yüksel, Pınar. "Operation Unified Protectorand Humanitarian Intervention With Security Council Authorization: Intra Vires?" Ankara Law Review 9, no. 1, 2012, s.53-80.

Kitaplar

-----Alan, R Taylor. *The Islamic Question in Middle East Politics*, Boulder and London: Westview, 1988, s.42.

-----Alan, R. Taylor, *The Arab Balance of Power*, Syracuse University Press, 1982.

Amar, Paul ve Vijay Prashad, *Arap baharından Kesitler*, İntifada Yayınları, İstanbul, 2014, s.11.

-----Arı Tayyar, *Amerika 'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika*, 4. Bas, Bursa, Marmara Kitap Merkezi, s.255.

-----Arı Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s.572-574.

-----Arı Tayyar, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegomanya*, Alfa/Aktüel Kitabevi, 2004. s.202.

Arıboğan, Deniz, Ülke, *Büyük Resmi Görmek*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013, s.247-249.

Armaoğlu, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 2. Baskı Farklı Yayınevi, 2015 s.78.

Bölme, Selin M., *İncirlik Üssü ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, .s.36.

Brzezinski, Zbigniew *The Grand Chessboard American Primacy And Its Geostrategic Imperatives*, New York: Basic Books, 1997, s.31-45.

Chomsky, Noam ve Gilbert Achcar, *Tehlikeli Güç ABD'nin Dış Siyaseti ve Orta Doğu*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, İthaki Yayınları,2007 s.100.

Chris, J. Magoc, ve Davit Bernstein, *Imperialism and Expansionism in American History*, s.1362.

Esposito, John, *The Islamic Threat: Myth or Reality*, Oxford University Press, Oxford, 1995, s.19.

Gerald, Dorel, *Amerikan İmparatorluğu Atlası*, İstanbul: NTV Yayınları, 2007, s.50.

-----Geres, Fawaz, *Amerika ve Siyasal İslam*, İstanbul, Anka Yayınları, 2001, s.28.

- Geres, Fawaz, *Yeni Orta Doğu Arap Dünyasında Protesto ve Devrim*, Matbuat Yayın, 2014, s:366.
- Gönlübol, Mehmet, ve Ülman, A. Haluk, “*İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)*”, Olaylarla Türk Dış Politikası, 9. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.202-203.
- Greens, E.H.H., *Balfaour*, London, Haus Publishing, 2006, s: 101.
- Gustave Le Bon, *Arapların Medeniyeti*, Çev. Haktan Birsell, IQ Yayınevi, İstanbul, 2014, s.15.
- Hook, Steen W. ve Spainder John, *Amerikan Dış Politikası, İkinci Dünya Savaşından Günümüze*, 1.Basım, İstanbul: İnkılap, 2014, s.329.
- Immanual, Wallerstein, *Amerikan Gücünün Gerileyişi Kaotik Bir Dünyada ABD*, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s.93-94.
- Karluk, Rıdvan, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1998, s.133.
- Kaya, Erdem Burcu, *Doğu Batı İkilemi Bağlamında El-Cezire*, İstanbul, Vadi Yayınları, s.120.
- Kutbağ, Ömer, *Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası:Hegomanya Ekseninde bir Analiz*, UşakYayınları, Ankara, 2010, s.202-204.
- Kürkçüoğlu, Ömer, *Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi 1908*, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1982, s.9-14.
- Marrs, Jim, *CIA ve Pentagon’un Gizli Dosyaları, 11 Eylül, Afganistan, Irak İşgali ve Uyuşturucu Ticareti*, Çev: Bülent Ucpunar, İstanbul: Kesit Yayınları, 2007, s.260.
- Nye, Jr Joseph. S. *Amerikan Gücünün Paradoksu*, Çev: Gural Koca, Literatür Yay. s.11.
- Nye, Jr Joseph. S., *Soft Power:The Means to Success in World Politics*, 2005, s.167.
- Roy, Oliver, *Afganistan’da Direniş ve İslam*, İstanbul, Çev. Kadri Mustafa Orağlı, Yöneliş Yayınları, 1990, s.34.
- Ronald, Bruce St John, *Libya from Colony to Independence*, Oneworld Publications, 2008,
- Sayim, Türkman, *ABD Orta Doğu ve Türkiye*, I. Baskı, Nobel Yayın, 2007, s.246.
- Şen, Sabahattin, *Orta Doğu’da İdeolojik Bunalım*, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2010, s. 36-38.

Taşcıoğlu, Ömer Lütfi, *ABD'nin Küreselleştirme Politikaları, Ortadoğu'da Türkiye'ye Biçilen Rol*, 2. Basım, Nobel Yayın, 2009, s.47.

Taşkesen, Abdullah, *Orta Doğu'daki ABD*, İstanbul, Değişim Yayınları, 2008, s.55.

Gottfried, Ted, "Libya: Desert Land in Conflict", H. Domes, Millbrooke Press, 1995. S.150.

Uludağ, Mehmet Bülent, *Dünya Siyasi Tarihi*, Birinci Baskı, İstanbul, Kriter Yayınları, 2011, s.251.

Vandewalle, Dirk, *Libya Since Independence: Oil And State Building*, Cornell University Press, 1998, s.77.

Walt, Stephen M. ve Mearshemier, Jhon J. *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası* Çev. Elif Ocak, İstanbul, Küre Yayınları, 2006, s.60.

Woodward, Bob, *Obama's Wars*, Simonand Schuster, New York, USA, 2010, s.355.

Yergin, Daniel, *Petrol*, İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2007, s.374.

Zoubir, Yahia H. *Libya in US Foreign Policy: From Rouge State to Good Fellow*, Third World Quarterly, Taylor & Francis, Ltd., 2002, s.31–53.

İnternet Kaynakları

"Afganistan, Iran to Work Together Against Macabre IS Threat" RFE/RL, April 22, 2015 <http://www.rferl.org/content/ghani-iran-visit-afghanistan/26965995.html> (erişim tarihi: 23 Eylül 2015)

President Bush Delivers Graduation Speech at West Point United States Military Academy West Point, New York <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>,(erişim tarihi:5.9.2015)

Rosenberg, Matthew and Annie Lowry, "Iranian Currency Traders Find a Haven in Afghanistan,"New York Times, August 18, 2012. (erişim tarihi: 20 Ekim 2015)

ABD Petrol ve Doğalgaz Üretiminde Dünya Lideri. <http://www.dunya.com/dunya/global-ekonomi/abd-petrol-ve-dogalgaz-uretiminde-dunya-lideri-265102h.htm> (erişim tarihi:6.9.2015)

Patrick, Goodenough, "Syrian President Assad Regarded As a 'Reformer,' Clinton Says," CNS News, March 28, 2011, <http://cnsnews.com/news/article/syrian-presidentassad-regarded-reformer-clinton-says>

"Bill Clinton Administration: Speech Outlining the "Clinton Peace Parameters"<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Peace/clintplan.html>, (erişim tarihi:5.9.2015)

“Changing Course: A New Direction for US Relations with Muslim World”, www.usmuslimengagement.org/storage/usme/documents/Changing_Course_Second_Printing.pdf (erişim tarihi: 27 Haziran 2015)

“Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment ACT of 2010” <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/hr2194.pdf>

“Guidance Relating to The Lifting of Certain U.S. Sanctions Pursuant to Implementation Day” The “Office of Foreign Assets Control, Department of the Treasury, <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Pages/iran.aspx> (erişim tarihi: 20 Eylül 2015)

“How Iran Could Achieve Undetectable Nuclear Capability,” WorldTribune, Oct. 27, 2013, <http://www.worldtribune.com/2013/10/27/breakout-time-report-details-howiran-could-achieve-undetectable-nuclear-capability/> (erişim tarihi: 20 Ekim 2015)

“Osama bin Laden trivia: Civil engineer, affluent construction magnate and bomber”, International Business Times. 3 Mayıs 2011, <http://www.ibtimes.com/osama-bin-laden-trivia-civil-engineer-affluent-construction-magnate-bomber-282133> (Erişim tarihi: 16 Şubat 2015)

“Remarks of President Obama, Commencement Address,” West Point, New York, May 28, 2014. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/05/28/remarks-president-united-states-military-academy-commencement-ceremony> (erişim tarihi: 20 Ekim 2015)

“Statement by the President on ISIL”, The White House, 10 Eylül 2014, <https://www.whitehoyses.gov/the-press-office/2014/09/10/statement-president-isil-1> (erişim tarihi: 20 Eylül 2015)

Lancaster, John and Kamran, Khan, “Pakistanis Say Nuclear Scientists Aided Iran,” Washington Post, January 24, 2004 http://www.washingtonpost.com/world/2015/04/10/6dc494fc-df62-11e4-a500-1c5bb1d8ff6a_story.html ,(erişim tarihi: 5.11.2015)

“The 1928 Red Line Agreement” <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/red-line> ,(erişim tarihi: 5.9.2015)

“The White Oak Recommendations On Effective Global Development in the U.S. National Interest” <http://www.oxfamamerica.org/static/oa3/files/white-oak-recommendations-on-effective-development-in-the-national-interest.pdf> ,(erişim tarihi: 8.10.2015)

Davis, Jon, “Why Were US Troops Initially Withdrawn from Iraq and Who is Most Responsible For That Action?” <https://www.quora.com/Why-were-US-troops-initially-withdrawn-from-Iraq-and-who-is-most-responsible-for-that-action> (erişim tarihi: 06.11.2015)

Aslan, Ömer Talha, “Önemli Başlıklarla İsrail-Filistin Sorunu”, Stratejik Ortak, <http://www.stratejikortak.com/2016/05/israil-filistin-sorunu.html2016> ,(erişim tarihi:5.9.2015)

Aydın, Ahmet, Kalkınmada OPEC Yardım Kuruluşları ve OPEC Uluslararası Kalkınma Fonu İnternet; <http://www.opecfund.org> , (erişim tarihi:12.9.2015)

Barack Obama: Campaigns and Elections <http://millercenter.org/president/biography/obama-campaigns-and-elections>. (erişim tarihi:5.11.2015)

Beyer, Lisa,” The Most Wanted Man in the World” Time , September 24, 2001

Bing West, “The U.S. Will Strike Syria—What Will It Mean?” National Review, Aug. 27, 2013, <http://www.nationalreview.com/corner/356858/us-will-strike-syria-what-will-it-mean-bing-west>, (erişim tarihi:12.11.2015)

Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act of 2010 <http://www.state.gov/e/eb/esc/iransanctions/docs/160710.htm> (erişim tarihi: 20.10.2016)

Confidence in Obama Lifts U.S. Image Around the World, <http://www.pewglobal.org/2009/07/23/confidence-in-obama-lifts-us-image-around-the-world/> (erişim tarihi: 21 Haziran 2015)

Ignatius, David, “Turkey Blow’s Israel’s Cover for Iranian Spy Ring,” The Washington Post, Oct. 16, 2013, https://www.washingtonpost.com/opinions/david-ignatius-turkey-blows-israels-cover-for-iranian-spy-ring/2013/10/16/7d9c1eb2-3686-11e3-be86-6aeaa439845b_story.html (erişim tarihi:12.9.2015)

Duncan, Robinson, “Libya: A Bloodstained History”, New Statesman, 28 Mar 2011. <http://www.newstatesman.com/africa/2011/03/libya-control-tripoli-arab> (erişim tarihi:21.9.2015)

Dursunoğlu, Alptekin, “ABD ve Yeni Muhafazakarlar” Yakın Doğu Haber http://www.ydh.com.tr/HD9_abd-ve-yeni-muhafazakarlar.html (erişim tarihi:28.12.2015)

Entous, Adam, ve, Parkinson, Joe “Turkey’s Spymaster Plots Own Course on Syria, “ The Wall Street Journal, Oct. 10, 2013, <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702303643304579107373585228330> (erişim tarihi:12.9.2015)

Slavin, Eric, “Iran Emphasizes Nuclear Reconciliation, Criticizes US Military Posture in Persian Gulf” Stars and Stripes, 2014, <http://www.stripes.com/news/iran-emphasizes-nuclear> (erişim tarihi:12.9.2015)

Fiona, Hill, “Putin Scores on Syria: How He Got the Upper Hand And How He Will Use It,” Foreign Affairs, Sept. 11, 2013,

<http://www.foreignaffairs.com/articles/139905/fionahill/putin-scores-on-syria> (erişim tarihi:12.9.2015)

Fiscal Year-Mali Yıl Destekleyici ödenek Yasa'sı PL 112-74
<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-112publ74/html/PLAW-112publ74.htm>(erişim tarihi:12.9.2015)

Fisk, Robert "Anti-Soviet Warrior Puts His Army On The Road to Peace: The Saudi Businessman Who Recruited mujahedin now uses them for large-scale building projects in Sudan. Robert Fisk met him in Almatig", The Independent,2015, (Erişim tarihi: 17 Şubat 2015)

Geithner, Timothy F., "The New Team", The New York Times, 2013
<http://projects.nytimes.com/44th-president/new-team/show/timothy-geithner> (erişim tarihi:1.11.2015)

Havek, Keynes, "Social-Nonmovements", 2009,
<http://isummary.wordpress.com/2009/04/23/social-non-movements> (erişim tarihi:12.12.2015)

Herb, Keinon, "Kerry Arrives in Israel Amid Pessimism on Prospects for Peace, Jerusalem Post, Nov. 5, 2013, <http://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Kerry-arrives-in-Israel-amid-pessimism-on-prospects-for-peace-330720> (erişim tarihi:12.9.2015)

Hersh, Seymour, "The Redirection", The New Yorker, 5 Mart 2007
<http://www.newyorker.com/magazine/2007/03/05/the-redirection> (erişim tarihi:12.12.2015)

<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-112publ74/html/PLAW-112publ74.htm>
(erişim tarihi:12.9.2015)

IAF Chief: "Israel Will Destroy Hezbollah Bases in Lebanon, Even Ones in Residential Areas" Reuters/Jerusalem Post, January 29, 2015
<http://www.washingtonpost.com/world/2015/04/10/6dc494fc-df62-11e4-a500->
(erişim tarihi:12.9.2015)

Sharp, Jeremy M., "Egypt: Background and U.S. Relations", Congressional Research Services <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf> (erişim tarihi:12.9.2015)

K Fullerton, Bush, Gore, and the 2000 Presidential Election: Time for the Electoral College to Go-Oregon Law Revive, 2001 – Hein Online, s: 11 (erişim tarihi:12.9.2015)

Kaplan, Rebecca, "Obama on ISIS:We dont have a strategy yet", CBS news, 28 Ağustos 2014, <http://www.cbsnews.com/news/obama-adresses-isis-in-srria-ukraine-crisis/> (erişim tarihi:17 Ağustos 2015)

Kori, Schake, "Saudi Arabia's Unhappy. So what?" Foreign Policy, Oct. 23, 2013, <http://shadow.foreignpolicy.com/posts/2013/10/23/saudiarabiasunhappysowhat> (erişim tarihi:12.9.2015)

Kronstadt, K. Alan CRS Report R41832, Pakistan's foreign policy and relations with the United States, Pakistan-U.S. Relations

Lancaster, John ve Kamran Khan, "Pakistanis Say Nuclear Scientists Aided Iran", Washington Post, January 24, 2004.

Maria, Abi-Habib, "Tehran Builds On Outreach to Taliban," Wall Street Journal, August 1, 2012 [ww.state.gov/j/ct/rls/crt/2011/195547.htm](http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2011/195547.htm) (erişim tarihi:12.9.2015)

Maria, Petringa, "Libya: A History under Many Flags," Tribune Business News, 10 Mar 2011.

Max, Fisher, "Here's the Video of Turkey's Prime Minister Comparing Zionism to Fascism," The Washington Post, Feb. 28, 2013, <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2013/02/28/heresthe-video-of-turkeys-prime-minister-comparing-zionism-to-fascism> (erişim tarihi:12.9.2015)

Morag, Nadav, "National Military Strategic Plan for the War on Terrorism", 2005. National Military Strategic Plan for the War on Terrorism, (erişim tarihi:18.10.2015)<http://www.defenselink.mil/qdr/docs/2005-01-25-Strategic-Plan.pdf> (erişim tarihi:12.9.2015)

Nour, Ali, "Syria: Assad Must Resign, Says Obama", The Guardian, 18 Ağustos 2011 <http://www.theguardian.com.world/2011/aug/18/syria-assad-must-resign-obama> (erişim tarihi:10.9.15)

Oliver, Knox, "Kerry Vows 'Unbelievably Small' Strike on Syria," Yahoo News, Sept. 9, 2013, <http://news.yahoo.com/-kerry-vows-%E2%80%98unbelievably-small%E2%80%99-strike-on-syria-150302777.html> (erişim tarihi:12.9.2015)

Oral, Mustafa, "Tarihsel Perspektifte ABD'nin Orta Doğu Politikası ve Türkiye" <http://www.turksolu.com.tr/ileri/28/oral28.htm> (erişim tarihi:12.9.2015)

Öztürk, Tuğçe Ersoy , "ABD'nin Yumuşak Güç Kullanımı: Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası" <http://kamudiplomasisi.org/pdf/abdninyumusakguckullanimi.pdf,s.4>, (erişim tarihi:12.03.2014)

President Obama's speech on U.S. Policy in Middle East and North Africa, U.S. Department of State, 19 Mayıs 2011, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/05/163791.htm> (erişim tarihi:12.10.2015)

Rachman, G."Obama and the Limits of Soft Power", Independent, 1 Haziran 2009 <http://blogs.ft.com/the-world/2009/06/obama-and-the-limits-of-soft-power/> (erişim tarihi:20 Kasım 2015)

- Ramin, Mostaghim, “Iranians rally to support Iraq; some blame U.S. for Sunni insurgency,”2014 <http://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-iran-volunteers-militants-iraq-20140624-story.html> (erişim tarihi:20.9.2015)
- Rebecca, Kaplan, “Obama on ISIS:We dont have a strategy yet”, CBS news, 28 Ağustos 2014, <http://www.cbsnews.com/news/obama-adresses-isis-in-srii-ukraine-crisis/> (erişim tarihi:17 Ağustos 2015)
- Remarks of President Barack Obama:Responsibility Ending the War in Iraq”, The White House Speeches Remarks, 2009. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-barackobama-ndash-responsibly-ending-war-iraq>, (erişim tarihi:18.01.2016)
- Report on Strategic Communication, Mart 2010, www.fas.org/man/eprint/pubdip.pdf
- Rosenberg Matthew and Annie Lowry, “Iranian Currency Traders Find a Haven in Afghanistan”, New York Times, (erişim tarihi:12.9.2015)
- Slavin Erik, “Iran emphasizes nuclear reconciliation, criticizes US military posture in Persian Gulf”,Stars ans Stripes,2014 <http://www.stripes.com/news/iran-emphasizes-nuclear-reconciliation-criticizes-us-military-posture-in-persian-gulf-1.271204> (erişim tarihi:12.9.2015)
- Cagatay, Soner ve James F. Jeffrey, and Mehdi Khalaji. “Iran Won’t Give Up on Its Revolution”, New York Times, April 26, 2015. http://www.nytimes.com/2015/04/27/opinion/iran-wont-give-up-on-its-revolution.html?_r=0 (erişim tarihi:12.9.2015)
- Sowa, Alexis, “Aid to Egypt by the Numnbers”, Center for Global Development, 2013 <http://www.cgdev.org/blog/aid-egypt-numbers> (erişim tarihi:12.9.2015)
- Stein, Sam, Obama On Al-Arabiya: First Formal Interview As President With Arab TV Network,www.huffingtonpost.com/2009/01/26/al-arabiya-obama-does-fir_n_161087.html (erişim tarihi: 20 Haziran 2015)
- The National Security Strategy of the United States of America”, Eylül 2002, s.15. <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (erişim tarihi:12.9.2015)
- The Other Side of Suez (Belgesel) – 2003, <http://www.imdb.com/title/tt3589050/>(erişim tarihi:12.9.2015)
- The White Oak Recommendations On Effective Global Development in the U.S. National Interest” http://www.oxfamamerica.org/static/oa3/files/white-oak-recommendations-on-effective_development-in-the-national-interest.pdf (erişim tarihi:12.9.2015)
- Thomas, A. Davis, “Strategic Communication A.Departmental 2 Mart 2010, file:///C:/Users/isimgir/Downloads/ADA521335.pdf (erişim tarihi:12.9.2015)

Trager, Eric, “Obama Just Made a Terrible Mistake on Egypt,” New Republic, Oct. 9, 2013, <http://www.newrepublic.com/article/115115/obama-cuts-egypt-aid-why-hell-regret-it> (erişim tarihi:12.9.2015)

<http://energy.gov/maps/us-crude-oil-production-surpasses-net-imports> (erişim tarihi:12.9.2015)

US National Security Strategy, Mayıs 2010, www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (erişim tarihi: 29 Ekim 2015)

Zanotti, Jim CRS Report R41514, Hamas: Background and Issues for Congress; <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R41514.pdf> (erişim tarihi:12.9.2015)

-----Zanotti, Jim CRS Report RL33476, Israel: Background and U.S. Relations, <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33476.pdf> (erişim tarihi:12.9.2015)

-----Zanotti, Jim CRS Report R44000, Turkey: Background and U.S. Relations in Brief, For Analysis on Turkey’s foreign policy and U.S. relations, <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R41368.pdf> (erişim tarihi:12.9.2015)

Zavar, Erol, Mahmut Soner, “Orta Doğu ve İslam”, s.2, <http://www.odak-direnis.com> (erişim tarihi:28 Eylül 2015)

“The 1928 Red Line Agreement”, Office of The Historian <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/red-line> (erişim tarihi:20.09.2015)

http://www.usemb-ankara.org.tr/About_America_Government/federal.htm (erişim Tarihi:20.12.2015)

<http://www.cgdev.org/blog/aid-egypt-numbers>

Obama on Iraq, October 2002, <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=99591469> (erişim tarihi:10.11.2015)

Auster, Lawrence “Obama on Iraq,” March 11, 2007 <http://www.annation.com/vfr/archives/007449.html> ,(erişim tarihi:5.11.2015)

President Barack Obama's Inaugural Address, 20 January 2009, Bkz. <http://www.whitehouse.gov/blog/inaugural-address> (erişim tarihi: 20 Haziran 2015)

<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2014/04/25/guney-korede-batan-feribot> (erişim tarihi:12.9.2015)